

Telepy Katalin
BENCZÚR

Nyíregyháza Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága
támogatásával
kiadja a nyíregyházi Jósa András Múzeum,
Nyíregyháza várossá válásának 125. éves,
Benczúr Gyula születésének 120. éves évfordulója
alkalmával

A borítólap
BÁNÓ ENDRE
terve

64.1177.1 Alföldi Nyomda, Debrecen

A NYÍREGYHÁZI JÓSA ANDRÁS MÚZEUM KIADVÁNYAI 3.

750
T41

TELEPY KATALIN

BENCZÚR

NYÍREGYHÁZA
1963

Szerkesztő

Dr. CSALLÁNY DEZSŐ

Lektorok

Dr. POGÁNY Ö. GÁBOR

Dr. FARKAS ZOLTÁN

Ltr. 4407

A magyar történelmi festészet kimagasló eredményei, a szabadságharc és a millennium között eltelt néhány évtized idejéből származnak. Az akkor már Európa-szerte kedvelt műfaj hazánkban speciális jelentőséget kapott. Az elnyomatás idején a történeti festészet sajátságos politikai, eszmei mondanivalója a gyűlölt Habsburg-uralom elleni tiltakozás. Ez időszak emlékei, Madarász Viktor, Székely Bertalan korai, drámai felfogású nagyszerű művei, mint a *Hunyadi László siratása, Zrínyi és Frangepán a börtönben*, vagy *II. Lajos holttestének megtalálása.* Ez időben festi Benczúr Gyula is korai történeti alkotásait. Míg Európában a historizmus mestereinek teátrális hatású, nagy vásznain az egyetemes történelem egy-egy ismert jelenete elevenedik meg, addig a magyar festők népünk múltjából merített néhány alakos alkotásai, drámai feszültséggel telítettek. A haza sorsa feletti mélységes bánat hatja át őket s kifejezési eszközeikben szívhez szóló őszinteség van. A cél itt nem hatás keresése, a közönség csodálatának elérése – történeti festészetünk sajátságai, akkori helyzetünk szomorú voltában keresendők.

Kiss Bálint, Kovács Mihály, Molnár József, Orlai Petrich Soma történeti műveikkel már előbb igen szép missziót teljesítettek, felkészültségük azonban nem bizonyult elégségesnek, s így a következő nemzedékre várt a feladat: a félbemaradt, meg nem oldott, vagy csak elképzelt történelmi jelenetek magas színvonalú művészi megoldása. Madarász Viktor, Székely Bertalan és Benczúr Gyula a legmagasabb szinten vállalták a nemzeti múlt megjelenítését. Ha eddig a hasonló témakörben fogant festmények jórészt csupán a nemzeti öntudat fejlesztését szolgálták, az újabb festőnemzedék már ezen felül, műveiben alaposabb technikai felkészültséggel, magasrendű művészi szemlélődésre is módot nyújtott. Az eddigi sémák szerint mozgatott alakok szabvány taglejtései helyett, a drámai feszültség kifejezésére megtalált mozdulatok összhangja megrázóvá tette a kompozíciót; a kép kifejezőereje a nézőket is magával ragadta. A Bach korszak megtorló intézkedései, hazafiak meghurcolása, elítéltetése, börtönben sínylődő magyarok szenvedései, a múltba vetített történeteken keresztül utaltak a jelenre, s a cenzúra figyelmét kijátszva ébresztették fel a hazafias érzéseket.

A kiegyezés azonban meghozta a gyors kapitalizálódás lehetőségeit. A külföldről beáramlott tőke lehetővé tette a főváros fejlesztését, bankok, gyárak létesítését, nagyarányú vállalkozások kezdeményezését. A fellendült gazdasági élet velejárója természetszerűleg a kultúra emelkedése. Budapest ekkor vált igazán fővárossá; hatalmas paloták, középületek külső-belső díszítésével jeles művészeinket bízták meg. A prosperitás nagy hatással volt festőink, szobrászaink működésére, akik most már a külföldi akadémiákat otthagyva, itthon fejtették ki munkásságukat, s a kint élők is, mint elsősorban Munkácsy Mihály, állandó kapcsolatot tartottak hazájukkal. A XIX. század utolsó harmada a magyar művészet nagy korszaka. A kimagasló mesterek ekkor jelölték ki a magyar festészet útját, helyezték le külföld előtt való elismertetésünk alapjait. A vezető

gárdához tartozott Benczúr Gyula is, reprezentatív történeti festészetünk legnagyobb alakja. Személye, művészete, csaknem fél évszázad távlatából sok évi kutatómunka után, a marxista művészettörténeti tudomány szemszögéből érthetőbben bontakozik ki, s így jelentőségét tárgyilagosan vizsgálhatjuk.

Történeti festészetünk újabb ifjú generációja, a XIX. század derekán a külföldi akadémiákat, festőiskolákat látogatta. Madarász Viktor a szabadságharc egykori katonája Párizsban tanult. Művészetét Delacroix romantikus szemlélete vezette s 1859-ben bemutatott nagyszerű műve, Hunyadi László siratása – az idegen elnyomók elleni gyűlölettől átfűtött kompozíciója – már ezen elgondolás jegyében született. Nem véletlen, hogy Madarász épp a romantikus szemléletű mester felé fordult. Temperamentuma megmentette őt attól, hogy a francia akadémia elismert történeti festőit kövesse. Delaroche, G. Rochegrosse száraz művei a hazájáért aggódó fiatal magyar festő lelkét nem érinthették meg. De annál inkább megértette a romantika lényegét s művészetében ez a romantikától átfűtött hazafias érzelem fejeződött ki. A Zrínyi és Frangepán a börtönben, Zrínyi Ilona vizsgálóbirái előtt, a szenvedélyes hazaszeretetnek olyan emlékei, melyek előtt ma is tisztelettel állunk.

A német történeti festészet sok magyar művészt vonzott. Münchenben a század közepétől a korszak egyik legjelesebb festőtanára, Karl von Piloty a történeti festészetnek egész Európában legismertebb alakja volt. Hatalmas jelenetein, a német vagy görög-római történelem hatásos tömegfelvonulásokkal hangsúlyozottan elevenedik meg, a művész nagyszerű kompozíciós készségét dicsérve. Az akadémián eddig használatos lefojtott színek helyett nála felélénkül a színskála s erre az újjáéledésre reagáltak festőink. Piloty ma már rég túlhaladott művészete abban az időben merésznek hatott s a köréje sereglő fiatalságot lelkesitette.

A müncheni akadémián tanuló Székely Bertalant éppúgy lenyűgözték történelmi múltunk drámai eseményei, mint ahogy Madarász Viktor is a fájdalmas emlékű történeti témákat választotta. Így született meg Székely Bertalan valamennyi műve, sorsunk feletti aggódása bizonyítékaként. A nagy tudású művész mellett Wagner Sándor csak becsületes mesterember, Liezenmayer pedig néhány, e műfajba sorolható képe távol áll a hazafiúi érzéseket tolmácsoló történeti piktúrától.

A müncheni magyar festők galériájában Benczúr Gyula korai műveinek eszmei mondanivalója is a haza sorsát féltők álláspontját tükrözi. Első sikert hozó jelentkezése 1867-ben *Hunyadi László búcsúja barátaitól* c. képe, de az ezt követő *II. Rákóczi Ferenc elfogatása*, a Szokoly-féle Honvédalbum számára rajzolt *Visszatért Lenkey huszár*, a *Temetői csata* és a *Vajk megkeresztelésének első vázlata* is a szabadságharc eszméivel telített magyar város, Kassa neveltjének rebellis gondolatait fejezik ki. Felfogását csak a kiegyezés utáni megrendelések terelik más irányba s lesz hangsúlyozott hatalmas vásznain az uralkodó osztály ízlését kiszolgáló mondanivaló.

Az országgal kompromisszumra lépő Habsburg-uralom módszerei közé tartozott a legfontosabb sürgető problémák megkerülése. E manőver ügyes végrehajtásához többek között történeti jelenetek ünnepélyes, hatásos megörökítése s a jelenlegi állapot törvényes elismertetése is célravezető módszer volt. Az irányítást kézben tartandó pályázaton döntötték el az illetékes állami tisztviselők, melyik témát részesítsék hivatalos támogatásban. Téma, megjelenítési forma a megrendelők kívánságaihoz igazodott. Az egyre erősödő feudálburzsoázia döntően járult hozzá a megváltozott mentalitás megszilárdításához.

A millenáris ünnepségekre készülődő ország burzsoáziája a görögtüzes csillogásban kereste és találta meg a kielégülést: megmutatni ezeréves múltunk nagyszerű eseményeit, lelkesítő jeleneteket és hősöket, impozáns tetteik közepette. A társadalom vezető rétege szívesen hallatta hangját a kultúra minden területén és szívesen vette igénybe azon művészek szolgálatait, akik ideológiája propagálására magas művészi szinten alkalmasak voltak.

Így esett a választás többek között Benczúr Gyulára. Ki más lett volna olyan képességek birtokában, melyekkel Budavár visszavételét, a Millenniumi hódolatot, vagy a Mátyás sorozatot annyi bravúrral, könnyed biztonsággal, tiszta szerkezettel, pompás anyagszerűséggel megfesthette volna? Ő maga is a legizgalmasabb feladatnak, a nagy kompozíciók megoldását tekintette – portréi, aktjai, virágos puttó jelenetei számára sokkal kisebb jelentőséggel bírtak. Lelkes, őszinte ember lévén, kedvteléssel merült bele a történeti jelenetek megoldásába, mindenkor ügyelve műveinek emelkedett, ünnepélyes hangjára. Néhányalakos, korai történeti jelenetének bensőségét hiába keresnők nagy vásznain – hazafias érzelmei azonban még ezeken is érvényesülnek, egy kürtös, egy Tüzes Gábor, vagy egy Petneházy Dávid alakjában. Történeti festészetünk nagyjai között Benczúr Gyula monumentális alkotásaival ünnepelni tanít meg bennünket! Igaz, hogy megrendelőinek kívánságai megkötötték kezét, de a hazáját szerető mester – a Münchenben is magyar ruhát viselő egykori akadémiai növendék, aki később a megtisztelő tanári széket is csak magyar állampolgársága megtartásával fogadta el, s aki a világhírnevet cserélte fel a Mesteriskola igazgatói állásával – örömét lelte hazája ünnepélyes, történelmi eseményeinek megfejtésében. Képességeit, művészi felfogását, már kora ifjúságában a történelem iránti érdeklődés vonzotta és semmi oka nem volt, hogy később e területet odahagyja.

Benczúr egyike volt azon mestereknek, akik működésükkel festészetünk nemzetközi rangját emelték. Művészetének tanulmányozása sok olyan értéket hozott napfényre, amely napjaink művészetében is követésre érdemes hagyományként használható fel szocialista kultúránk fejlesztéséhez.

1861-ben a Müncheni Akadémia felvételi vizsgáján 75 jelentkező állott a bírálók elé, közöttük egy magyar ifjú is, aki a felvett 5 hallgató közül rangsorban első helyen állotta ki a próbát. Benczúr Gyula így került 17 éves korában a nagymúltú épület falai közé.[1] Szülei eredetileg fiuk továbbtanittatásánál – közelsége miatt – a bécsi akadémiára gondoltak, de a szabadságharc eszméivel rokonszenvező családban, a császárvárossal szemben kialakult ellenérzést, a fiú nem tudta leküzdeni, így Müchenre esett a választás, ahol sok más magyar festő élt és tanult már előtte. Apja ajánlólevéllel Schwoiser udvari festőhöz vitte, aki a bemutatott rajzok alapján szép jövőt jósolt a fiatal Benczúrnak.[2] Az ifjú némi technikai felkészültséget már Kassán szerzett, ahol a festészet iránti rajongását hozzáértő tanárok irányították.

1844 január 28-án született Nyíregyházán.[3] Szüleinek hét gyermeke közül Géza és Gyula, e nagy mezővárosban született, Etelka, Ilka, Vilma, Béla és Árpád pedig már a család Kassára költözése után. Apja, Vilmos, Nyíregyházán gyógyszerész volt, anyja, Lasszgallner Paulina holland kereskedők leszármazottja. Mindketten régi nemesi család sarjai. Benczúr ősei Békés megyében, Biharban és az Árva megyei Jaszenován éltek. A család ezt a nemesi előnevet használta, a másik predikátum a „Várközi" volt.[4] Apai dédapja, István, Nógrád megyében, Vanyarcon evangélikus lelkész volt. Gyermekei közül Gábor, Gyomán telepedett le, Vilmos – Benczúr apja – orvosnak készült, de anyagi okok miatt kénytelen volt a gyógyszerész pályát választani. Jól rajzolt s egy időben ezzel tartotta fenn magát, majd sikerült Nyíregyházán patikát szereznie. Foglalkozását azonban nem sokáig folytathatta. A különböző gyógyszerekkel való foglalatosság egészségére káros befolyással volt, így apósa tanácsára annak kassai családi házába költöztek 1846-ban s a Biztosító Társulat tisztviselője lett.[5]

A fentmaradt családi hagyományok szerint a fiatal Benczúr igen szeretett rajzolni, padló, fal, bútorok felületét népesítette be különböző figurák, tárgyak, állatok alakjával, sőt temetési és lakodalmi menetet is nem egyszer rajzolt le. 1849-ben, amikor az oroszok bevonultak Kassára, a Benczúr-házba elszállásolt tiszt elkérte a fiú egyik rajzát, melyért egy ezüst rubelt ajándékozott neki.[6] A szenvedélyes rajzolgatás később sem szűnt meg. 1850-től a kassai evangélikus elemi iskolában tanulta a betűvetést, majd a gimnáziumba került. Itt már rendszeres rajzoktatásban volt része, első tanítója Stadler Antal felügyelete mellett.[7] A Benczúr-emlékkiállításon 1958-ban néhány korai rajza is látható volt, így a *Kovácsműhely, a Benczúr család (1. kép) Kassa látképe (2. kép).*[8]

Rajztehetsége már ekkor bontogatta szárnyait, s ez a családot a pályaválasztásnál megfontolásra késztette. Ezek szerint a komoly rajztudást igénylő mérnöki pályát tanácsolták számára. Apja ennek megfelelően a kassai Reáliskolába íratta 1858-ban, ahol két évig tanult. A fiú szabadkézi rajzban Franz Geyling (volt akadémiai festő) tanára mellett szép előrehaladást mutatott.[9]

1858-ból való ez a kedves csoportrajz, mely a Benczúr-családot ábrázolja, anyja mellett áll maga az ifjú művész is.[10] Így a kassai jónevű magánrajziskolában is tanítottják Klimkovics Béla és Ferenc irányítása mellett. Történelemtanára, Sváb Erazmus felkelti figyelmét a magyar történelem iránt.[11] Erre mutat néhány fennmaradt, ez időből származó korai rajza, *A szent korona átadása, Dezső vitéz önfeláldozása (3. kép).*[12] Geiger Nepomuk János, Magyar történelmi illusztrációi 1840-ben Anton Ziegler népszerű történelmi művét díszítették és Historische Memorabilien c. alatt jelentek meg. Rendkívül közkedveltségnek örvendtek s Benczúrnak első indítékul szolgáltak.[13]

A család barátja, Kalchbrenner Károly evangélikus lelkész – de tanárai a Klimkovics testvérek is –, látva a fiú tehetségét, támogatták elhatározását s szüleit eredeti tervük megváltoztatására beszélték rá. Így lett Benczúr Gyula a müncheni akadémia hallgatója.

Elutazása előtt megörökíti családja tagjait: szüleit, testvéreit, s a *Postakocsizás* című képe *(4. kép)* nyomán fogalmat alkothatunk a szeretetteljes együttlétről, mely a Benczúr családot jellemezte.[14] A kassai Keletszlovenszkói Múzeum „Kassai családok birtokában levő régi arcképek és miniatűrök" kiállításán két nagy termet töltöttek meg Benczúr portréi e korai időszakából (64 db).[15] A MNG tulajdonában ez időből *Önarcképe* szerepel *(5. kép)*, melynek ceruzavázlata a Benczúr-család tulajdona.[16] Szép portréját Vilma nővéréről a család őrzi *(6. kép).*

A kassai házban nagyszülők, gyermekek, unokák együtt laktak példás békességben. A müncheni akadémián eleinte keservesen nélkülözte az együttérző családi környezetet, de vidám, kedves egyéniségével hamarosan barátokat szerzett. A magyarok közül itt találjuk Liezenmayer Sándort, Wagner Sándort, Székely Bertalant, sőt egy évig Munkácsy Mihályt is.[17] Székely Bertalan baráti segítsége ez időben sokat jelentett számára. A németek közül baráti köréhez tartozott Böcklinen és Makarton kívül Gabriel Max, Rudolf Seitz, Johann Herterich, Wilhelm Busch, Gysis, Lenbach és Kaulbach is, továbbá Defregger, aki Párizsból nemrég költözött haza.[18] Az antik osztályon Georg Hiltenperger, a festőosztályon Herman Anschüz tanítványaként kezdte meg tanulmányait együtt Szinyei Merse Pállal és a később tragikusan elhunyt Salamon Gézával.[19]

Mindnyájukat az a kívánság fűtötte, hogy Piloty osztályára kerülhessenek. Ennek érdekében keresték a témát, melynek hatásos megjelenítésével vélték vágyaik beteljesülését elérni. A rendkívül látogatott osztályon, az üresedésre Európa különböző országaiból az Akadémiára került hallgatók nagy csoportja várt, s a felvételt a bemutatott és elbírált kompozíciók döntötték el. A drámai jelenetek előnyét látva, a fiatalok is ebben az irányban fejlesztették képességeiket. Piloty szívesen vette volna maga mellé a két tehetséges fiatal magyar festőt, de hely hiányában azonban egyelőre azt tanácsolta nekik, béreljenek közös műtermet. Az Arcisstrasse-n Szinyeivel együtt Böcklin köze-

lébe kerültek, akivel meghitt barátságot kötöttek. Benczúr fejlődéséhez müncheni éveiben nagyban hozzájárult baráti körének kialakulása. A később birtokára visszavonult Szinyei is a termékeny viták, jóakaratú irányító tanácsok hiányát érezte legjobban.[20] A legnagyobb hatással csakúgy, mint Szinyeire, Böcklin volt. Műtermeik szomszédsága méginkább intenzív kapcsolatot teremtett s a nagy svájci mester újszerű, ragyogó színkezelése lenyűgözte őket. Amikor 1873-ban Szinyei a Majálist festi, Böcklin bátorítja, ösztönzi a munkában s amikor műve elkészült, az őt ünneplő barátok között Böcklin és Benczúr is szerepelt.[21] Számtalan későbbi Benczúr kompozíció megoldása emlékeztet a nagy mester művészi tanulságainak átvételére.

A nyarakat meghitt családi környezetben a kassai házban töltötte. Ez időből fennmaradt *Kislány bábuval (7 kép)*[22] c. képén lemérhetjük a ragyogó színekkel megoldott, rendkívül közvetlen ábrázolás festői kvalitásain, Benczúr eddigi fejlődését az Akadémián. Tagadhatatlan, hogy a későbbi kolorista már próbálgatja oroszlánkörmeit. A kis modell beállítása is akadémiai stúdiumok tanulsága. Az ugyancsak ez évből való *Öregasszony fej*, jellemábrázoló törekvéseit is mutatja.[23] *Fessler Leó szobrász és építész mellképe* még szerepelt a Kassai családok birtokában levő portrék és miniatűrök c. kiállításon 1929-ben.[24] Néhány év előtti szlovenszkói kutatásaim alkalmával azonban a képet már nem találtam. *Etelka* testvéréről festett portréit a Magyar Nemzeti Galéria állandó kiállításán találjuk.[25] *(8. kép.)* Különösen szép a fekete csipkekendővel ábrázolt kisméretű arckép *(9. kép)*. E témakörben említésre méltó a nagynénjéről festett mellkép,[26] s a *Férfi arckép* is *(10. kép)*.

Az irodalmi kutatások alapján tudjuk, hogy az ekkor festett *Fösvény, Savoyard fiú* című képei külföldre kerültek.[27] Lyka Károly azt írja az utóbbiról, hogy csak éppen a „Kunstverein számára való portéka volt".[23]

A jól sikerült családi és baráti portrék adták minden bizonnyal a gondolatot, hogy a kassai Takarékpénztár megrendelje egykori igazgatója, *Fiedler Károly* arcképét *(11. kép)*. Benczúr a portrét fénykép után festette, mivel azonban a köztiszteletben álló igazgatót maga is ismerte, saját észrevételeivel is gazdagíthatta az ábrázolást.[29]

Benczúr mindenképpen Piloty osztályára szeretett volna kerülni és ennek érdekében kompozíciókkal kísérletezett, melyeket bemutatott Schwoiser tanárnak, aki erősen kritizálta azokat. Ugyancsak így nyilatkozott barátja, Székely Bertalan is, akinek tudását mindég is tiszteletben tartotta s ítéletében megbízott.[30] Így a kompozíciókat Benczúr megsemmisítette. Még két esztendeig dolgozott, amíg átkerülhetett az annyira frekventált festő osztályra, az elismert mesterhez. Addig Piloty legtehetségesebb tanítványa, Josef Flüggen irányította s néha maga a mester is megtekintette munkáit.[31]

Amikor megfestette a *Balatoni halásztragédiá*-t s a müncheni Kunstvereinben kiállította, itthon is elismertté tette nevét *(12. kép)*. A Képzőművészeti Társulat 1866-ban albuma számára Marastonival rézbe karcoltatta.[32] E képpel

Benczúr nem lépte ugyan túl a korabeli népszínmű modorban festett életképek határait, mégis kedves emlékként tartotta számon, mert e tragikus magyar életképnek köszönhette vágyai valóraválását – Piloty osztályára kerülhetett Szinyeivel együtt, aki az Akasztott elszállításával lépett a Piloty tanítványok sorába.[33] A nemrég Nyíregyházán felkutatott 13 Benczúr rajz egyike, egy pörge kalapot viselő Férfifej tanulmány, a kompozíció közepén álló öreg halászt támogató fiatal férfi alakjához készült[34] *(13. kép)*, teljes ceruzavázlatát pedig ugyancsak magántulajdonban őrzik.[35] Benczúrra a jelenet megfogalmazásánál feltétlen hatott Székely Bertalan akkor már elkészült nagy műve, a II. Lajos holttestének megtalálása. Az utánérzés kimutatható a téma megfogalmazásában, az alakok mozdulatában, de még a részletekben is, így pl. a sötétszürke, viharos égfelület színeiben is.

Piloty iskolája ekkor volt fénypontján – írja Szinyei Merse Pál önéletrajzában – „ekkor voltak együtt legjelesebb tanítványai, Makart, G. Max, Lenbach, Leibl, Defregger, Benczúr.[36] Piloty neve felszabadulást jelentett a sablonok nyűge alól. Az Akadémia temperamentum nélküli, félénk előadásával, színtelenségével szemben bizonyos fokú realitást adott. S ugyancsak Szinyei visszaemlékezései igazolják Piloty nagyszerű pedagógiai képességét, mely megmagyarázza népszerűségét tanítványai körében. „Piloty dicséretére legyen mondva, hogy ő tanítványát az övétől egészen eltérő irány dacára annak kifejlesztésében nemcsak, hogy nem gátolja, de sőt ezen új irány merész kidomborítására serkentette."[37]

A fiatal Benczúrnak ez időből való aktrajzai már a szorgalmas alakrajz tanítás eredményei, s a Pilotynál szükséges anatómiai tudás megszerzését is mutatja *(14. kép)*.[38] Benczúrra nagy mértékben hatott Piloty. Sokat vitatott kérdés, mit tanult mesterétől, mennyiben követte őt, és miben szárnyalta túl. Nyugodtan állíthatjuk, hogy nem vált Piloty-epigonná. Már első nagyjelentőségű történeti művén, Hunyadi László búcsúján lemérhetjük ezt. Tudását a Pilotynál töltött két esztendő s a régi nagy mesterek tanulmányozása, melyre a müncheni képtárakban bő alkalma nyílott, teljes mértékben elmélyítette.[39] A *Hunyadi László*-val már, mint kiforrott tehetségű történeti festő mutatkozott be *(15. kép)*. Valóban Benczúr egyik kimagasló alkotása a kép, mely nem a megmásíthatatlan vég drámai sötétségét tárja elénk, csupán a későbbi események tragikumát érzékelteti. Hunyadi László nemes alakja férfias elszántságot sugároz, barátai alakjában a vezérüket féltő hazafiak túláradó ragaszkodása fejeződik ki. A kompozíció zárt egységet alkot, az egyes figurák elhelyezése gondosan kikísérletezett, erről vall a Szlovák Nemzeti Galéria vázlata[40] *(16. kép)*. Itt még hiányzik az előtérben, háttal térdelő vitéz alakja s a csoportosítás lazább, szétbontottabb. E vázlat, csak úgy, mint a két évvel később ugyancsak ilymódon keletkezett Vajk megkeresztelésének első megfogalmazása, rokon Madarász, Székely szemléletével. A kész műveken elsikkad a romantikus hevület, hogy helyet adjon az anyagszerűség uralmának. A Hu-

nyadi kompozíción ez a törekvés még jobban érvényesül, mint eddigi művein. Középtérben áll a nemes tartású, fiatal dalia, arcán elszánt komolyság, ahogy barátaira tekint, érezzük, nem komor sorsa aggasztja, hanem az ország jövője. A bensőséges búcsú fájdalma s a féltő szeretet mozdulataikban fejeződik ki. A jobb és bal oldalon álló alakok az egyensúlyt biztosítják. Az építészeti háttér, a vár hatalmas falainak kis részletével is, hatásosan érzékelteti a helyszín hangulatát.[41] A fény erre a fehér falra vetődik, kiemelve a főhős fejét, lesiklik a kép jobb oldalán álló magyar arcán és kiemeli a háttal térdelő harcos brokátselyem ruháját. A kép mélységének érzékeltetésére fontos szereplő a térdelő alak s ugyanezt célozza a bal oldalon kissé hátrább álló, lehajtott fejű magyar is. Mögötte a messzibe nyúló hátteret nyitott, napfényes kapuboltozat zárja le. Az éles napfényfolt a színbeni egyensúly szükségképpeni járuléka. Színekben is nagyszerű egységet sikerült kialakítania, erőteljesek a színek, de nem káprázztatnak el, mint a későbbi művek színharsogása. A sárgát itt még letompítva használja, később már intenzív felfokozottságban. Tartalom és forma egységének szempontjából szinte a maximumot érte el a képpel. A hatás nem is marad el. 1867-ben Párizsban a nemzetközi kiállításon tizenegy magyar festő művét fogadták el, közöttük ezt a képet is.[42] A Képcsarnok Egyesület megvásárolta a képet a Nemzeti Múzeum számára. A Hazánk című hetilap színesen sokszorosíttatja évi ajándéklap céljára.[43] Benczúr művészetét sokáig a Kassáról hozott élmények táplálják. Ez időben dolgozik a Szokoly-féle Honvéd Album számára is. A *Visszatért Lenkei huszár* és *Temetői csata c.* fametszetek *(17–18. kép)*[44] rajzai csakúgy, mint Szinyei Előőrs-e s Munkácsy Honvéd újoncozása és Foglyokkal visszatérők c. rajza, egy-egy önálló lapot foglalnak el az albumban. Benczúr e két műve a csoportok elrendezésében, a jelenet narratív felfogásában erősen kapcsolódik a korabeli magyar életképek stílusához. Nyoma sincs rajta a későbbi könnyed fogalmazásnak, s ha nem tudnánk bizonyítani évszámokkal a Hunyadi kép és e rajzok egyazon időben való keletkezését, hihetetlennek tartanánk a nagy kvalitásbeli különbséget. A jelenetek megfogalmazásához, egy előkerült rajz: a háttal álló *Fegyverrel célzó katona* alakjának tanulmánya, a Temetői csatához készült.[45] *(19. kép.)*

Benczúr oeuvrejét tekintve, az 1869-es esztendő igen termékenynek bizonyult. Ebben az évben hagyta el Piloty osztályát s bérelt önálló műtermet az Arzistrassen. A már tárgyalt első nagysikerű történeti műve után ekkor fejezte be *II. Rákóczi Ferenc elfogatásá*-t *(20–21. kép).* A Fővárosi Lapok hónapokon keresztül foglalkozott a kép eladásának körülményeivel. 1869-ben augusztus 4-én hírül adja, hogy a müncheni kiállításon egy angol műbarát megvette Benczúr képét. Szeptember 24-én Károly román királyt nevezi vevőnek, s már a 2400 Ft-os vételárat is feltünteti. Majd október 8-án megcáfolja e hírt és az angol műbarátot jelöli meg, mint a kép tulajdonosát.[46] A valóságban Benczúr két példányban festette meg a képet, mivel mindkét vevő

ragaszkodott hozzá. 1958-ban a Magyar Nemzeti Galéria Benczúr Gyula-emlékkiállítására a Román Népköztársaság Képzőművészeti Múzeuma, egy évre kölcsönadta a képet.[47] Egy harmadik változat a családnál volt s 1921-ben a Benczúr Gyula és tanítványainak kiállításán még szerepelt.[48] Benczúr gondosan tanulmányozta a fejedelem életét. Zborói kastélyát is felkereste s akvarellvázlatot készített a helyszínen *(22. kép)*.

A művész témaválasztásában erősen a hazai élmények hatása alatt állt. Ismét egyik nemzeti hősünk alakját emelte ki, csakúgy, mint a Hunyadi kompozíció esetében. Azonban itt a tragikus jelenetet lendületes barokk előadásmóddal komponálta meg. Színhely a nagysárosi kastély pompásan berendezett szobája. A középen vörösbársony baldachinos ágy előtt áll Rákóczi Ferenc, mellette az álmából felriadó felesége. A kép bal sarkában bölcső mellett a megrémült dajka. A háttérből katonák törnek előre. Az omló bársony, szikrázó selymek pompája tompítja a jelenet tragikus hangját. A Hunyadi képhez viszonyítva itt már valósággal fellángolnak a színek, melyeknek intenzitása a Vajk megkeresztelésénél kulminál. A bal oldali ablakon át behatoló fény fokozza a paplan sárga ragyogását, s a Rákóczi földig omló kék selyemkabátjának fehérrel bélelt hideg árnyalatán keresztül, a jobb oldalon álló asztal sárga terítőjén villan fel újra. Hogy a II. Rákóczi Ferenc ábrázolásával kapcsolatban más tervei is voltak, mutatja két vázlata. Az egyik ceruzarajz *II. Rákóczi Ferenc szökése*[49] címen *(23. kép)* erőteljes drámaisággal elevenít meg egy jelenetet, pince mélyén két alakkal. A szereplők: Rákóczi és híve, Lehmann Gottfried várparancsnok öccse, aki 1701. november 6-án szökését elősegítette. Széles mozdulataik, mécses lángjától megvilágított, figyelő, elszánt arckifejezésük, szinte nem is lehetne nagyobb ellentétben a kivitelezett nagy kompozíció felfogásával. Amott a barokkos pompa, ragyogó színek, gazdag interieur – itt nyirkos lépcső, mécses fénye s két életre halálra elszánt hős.

De Benczúrnál nem szokatlan, hogy első elgondolását elveti s teljesen új kompozíciót old meg véglegesen. A rajz grisaille olajvázlatát is ismerjük.[50] *(24. kép.)* A barokkos ragyogás, Benczúr 1869-ben megtett északolaszországi tanulmányútja után jelentkezik. Piloty, Kaulbach és Passini társaságában tanulmányozta a velencei nagy mesterek műveit, majd Makarttal Franciaországba is ellátogatott. Münchenbe hazatérve, a rokoko interieurök felelevenítésére a közeli Schleissheimi-kastélyban dolgozik.[51] Szinyei ez időben utazik haza s az elválás érzékenyen érintette Benczúrt, mivel éveken át benső barátság fejlődött ki közöttük. Ez időtől számítható szorosabb baráti kapcsolata Gabriel Max festőtársával, aki ettől kezdve közös műteremben dolgozott Benczúrral.

Eddigi történeti képei Benczúr hazaszeretetének hordozói s a soron következő nagy mű, a Vajk megkeresztelésének első megfogalmazása és vázlata is, a szabadság gondolatát dicsőítő eszmekörben fogant. Eötvös József kul-

tuszminiszter magyar történeti képekre hirdetett pályázati felhívására fogott hozzá a kép felvázolásához. „A történeti pályázat tárgyai meg vannak állapítva, de nem olyanok, amelyek lelkesíthetnék a művészeket"[52] – írják a lapok. Témaválasztását a legújabbkori kritikusok azzal becsülték le, hogy a Habsburg-ház dicsőítését, uralkodói jogát ezzel a jelenettel lehet leginkább szentesíteni. Holott már évtizedekkel ezelőtt is a legnépszerűbb történeti téma volt. A Hunyadi család mellett, az államalapító István szerepel a legtöbbet a reformkori példatárban.[53] A pályázati hirdetésben a témákat megadták, ezek között szerepelt Szent István megkeresztelése is.[54] 1870-ben mutatta be a vázlatot, mely mind tartalomban, mind megjelenítésben teljesen különbözik az 1875-re elkészült, ismert, nagy műtől. A pályázaton Madarász és Székely ugyancsak részt vett egy-egy kompozícióval. A zsüri Benczúrnak ítélte az első díjat. Őt magát lepte meg legjobban a siker, mert ritka kritikai érzékével meg volt győződve róla, hogy barátja Székely Bertalan pályaművét, V. László és Cillei-t illeti az elsőség.[55] Egyúttal megbízták a vázlat kidolgozásával is.[56] A Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1871. júl. 15-én értesíti Benczúrt, hogy elfogadja a színvázlatot. Fél életnagyságú alakokkal, olajban festve, 3000 forintért átveszik a kész művet. Két évi munkaidőt fordíthat rá. A korabeli tudósító csodálkozását fejezi ki „Benczúr Gyula vázlata a legmeglepőbb. A két jeles művésztől joggal lehet várni jeleset, de Benczúr még csak tanítvány. (Igaz, hogy Pilotyé!)" Pontosan leírja a történeti jelenetet, ennek nyomán kibontakozik előttünk a *Vajk megkeresztelésének első* vázlata.[57] *(25. kép.)*

Kifogásolja, hogy „a középrésznek csak háttere van kitöltve a mennyezet alatt ülő királyi párral, a vázlat így is szép, de félő, hogy a nagy festményen az ellentétes csoportok el lesznek darabolva s jó lett volna a keresztelési fő mozzanatot középre tenni."[58] Valószínű, hogy a nagy kép centrális elrendezését a hasonló kritikák megfontolása után valósította meg. A díjnyertes pályamű azonban a fekvő téglány formátumú vázlat volt, s nem a nagy kép vázlatos kompozíciója. A korabeli kritika párhuzamot von Székely Bertalan és Benczúr pályaműve között. Azt írják: „Benczúr műve, amelyben a könnyű ecsetkezelés és a festői előadás meghaladja Székelyét, de a csoportozatok elrendezése és az egész jelenet történeti nyomatékossága igényeinket nem képes ugyanolyan mértékben kielégíteni."[59] Legközelebbi híradásunk 1874-ből van a képről, amikor a Vasárnapi Újság arról ír, hogy a közoktatásügyi miniszter megrendelte Benczúrnál a négy év előtti történelmi pályázaton első díjat nyert vázlat elkészítését." Benczúr már dolgozik a festményen, ahol az alakok életnagyságnál is nagyobbak lesznek.[60]

Az első, keresgélő megfogalmazás szépia vázlatban maradt fenn, ahol a rajz bal oldalán kóríves lezáródású, oszlopos, kőbaldachin alatt áll Adalbert püspök s tekint a közeledő, ruhátlan felsőtestű, hosszúhajú Vajk felé, akit a mellette álló, idős szerzetes, beszédes taglejtéssel láthatóan rábeszélni igyekszik

a fontos tettre *(26. kép)*.[61] Vajk vonakodásának oka is világosan érzékelhető a jobboldali pogány magyarok dacos viselkedésében. A híveiktől körülvett fejedelmi pár, a háttérben emelvényen ülve várja az aktus beteljesülését. Mesteri a gondolat rajzba öntött megvalósítása, egyrészről a haladás szolgálata a keresztény vallás felvételével, másrészt a régi, pogányélet feladásának kényszerével. A magántulajdonban levő és a Magyar Nemzeti Galéria tulajdonát képező olajvázlat ugyanezt a jelenetet örökíti meg.[61]/$_a$ A szépia vázlattal szemben a változás annyi, hogy a színvázlaton a keresztelőkút kávájára támaszkodik a fehér leplet viselő, térdelő Vajk. Fejét lehajtva, megadóan várja a szertartás befejezését. Mellette Adalbert püspök áll, karját áldóan terjeszti ki föléje. Színes baldachin van a fejedelmi szülők feje felett s a pogány magyarok csoportja összebújva, izzó gyűlölettel eltelve szemléli az előtte lejátszódó jelenetet, míg előbbi tartásuk inkább a várakozásteljes ellenérzést fejezte ki. A kompozíció a Piloty iskolán tanultak átérlelt megértését mutatja. Magasan felette áll azonban, ami a tiszta képszerkesztést s az alakok életteli voltát illeti. Színezése igen szerény. Sötétebb, tompa, lokális színeket használ. Ez a színfelfogás indít arra a meggondolásra, hogy a pályamű megelőzte a Rákóczi festményt. Öt esztendő múltán valósult meg a vázlatból ismert kép, amely azonban teljesen új kompozíciónak fogható fel s magyarázatára Benczúr művészetében, továbbá az általános mentalitásban beállt változásokkal utalhatunk.

A Szinyeivel, Böcklinnel együtt töltött idő, Benczúrt is meghódította rövid időre a szabad természet ábrázolásának. Kísérleteknek számíthatjuk az ez évben festett plein-air problémákkal foglalkozó képeit, mert őt teljes mértékben a nagy kompozíciók vonzották. Érdeklődését, művészi elképzeléseit a történeti festészet kötötte le. Figyelemreméltóak azonban mindenképpen e természeti környezetben festett képek. Elgondolkodásra indítanak, vajjon milyen eredményeket ért volna el Benczúr, ha történetesen e műfajt kedveli meg? Ismerve néhány remek, tájban ábrázolt jelenetét, állíthatjuk, hogy, ha képességeit történetesen ez irányban fejleszti tovább, bizonnyal lépést tarthatott volna a franciákkal. Még nyomokban sem fedezhetünk fel ezeken a képeken spekulatív, kikísérletezett szerkesztést s műteremszíneket, de annál inkább intim bennsőséget, egyszerűséget, levegős, napfényes kolorizmust.

Talán életének legszebb időszakát éli mesterünk, aki mindvégig megőrizte optimizmusát – most feloldódik a családi örömök boldogságában. 1873-ban nősült, barátja és festőtársa húgát, Max Karolinát vette feleségül. Menyasszonya hosszabb idő óta volt jövendőbeli családjánál, Kassán vendég.[62] Az esküvő előtt hazautazó művész megfestette *Édesapja arcképét (27. kép)*[63], melyről később ismétlést készített Münchenben.[64] Valószínűleg ekkor készült *Édesanyja arcképe* is *(28. kép)*[65]. Két önarcképről is tudunk, melyek a család tulajdonában voltak, de Benczúrfalván 1944-ben mindkettő elpusztult.[66] Az esküvő napján tragikus hirtelenséggel hunyt el már régebben betegeskedő húga, Etelka, s a

fellépő kolerajárvány első áldozataként édesapja. A fiatalpár Münchenbe utazott, de a járvány ott is felütötte fejét, így a starnbergi tó partján Ambachban béreltek lakást, ahol azután évről-évre a nyarakat töltötték. Benczúr azóta elpusztult festménye a *Starnbergi tó mellett* – ilyen nyár emléke volt *(29. kép).* Anyját, feleségét, öccsét és saját magát ábrázolta a szép harmonikus tájban. A festői környezet annyira megragadta, hogy később telket vásárolt itt s Béla testvére által tervezett villáját itt építtette fel.[67]

Családi életének meghitt nyugalma tükröződik ez időben festett képein. Elsősorban *Max Karolina arcképét* kell említenünk *(30. kép).*[68] Eddig festett családi portréinak koronája az arcmás. A sötét háttér előtt ülő, komoly tekintetű fiatal nő sötét ruháját csak a nyaknál és csuklónál díszíti könnyű, fehér, lehelletfinom csipkefodor. Egymásba kulcsolt kezeit, vörös bársonnyal bevont szék támlájára fekteti. Ennél egyszerűbben, természetesebben megoldott portré alig akad Benczúr oeuvrejében. Az arc modellálása mesteri. A sötét szemek komoly tekintete, az orr, a száj vonalának rajza, a bőr átlátszó fénye, de még a kezek is részt vesznek a jellemzésben. Virággal, pompás ruhákban festett későbbi portréi messze mögötte maradnak e műnek.

Egyik legszebb plein-airben festett képe is feleségét ábrázolja, címe: *Vöröskopenyes nő,* mely 1944-ben elveszett, s csak nemrég bukkant fel újra.[69] *(31. kép.)* Virágmező közepébe állítja a fiatal nő kedves alakját, vörös köpenyt ad rá. A napfény ragyogása átizzik a fehér napernyő selymén, a kis kalap árnyékot vet szemére, de a napfény itt-ott megcsillan arcán. Sokak véleménye szerint Szinyei sem festett volna izzóbb napsütést, zöldebb mezőt, kékebb égfelületet. A *Pihenés az erdőben,* szerencsés külföldi vétel folytán néhány éve került állami tulajdonba, s az előbbi képnél még magasabb kvalitású *(32. kép).*[70] Szinyei Majálisa ekkor már elragadtatott dicséretet váltott ki környezetéből s ezen a képen olyan határozott motívumokat fedezhetünk fel, melyek Szinyei prominens műve láttán ébredhettek Benczúrban. Így elsősorban a lejtős mező gondolata ragadta meg. Modelljét, feleségét az erdő mélyén szintén ilyen enyhe lejtőn helyezi el. Felénk fordulva, elmélyedve olvas a bal kezében tartott s földre fektetett könyvből; fejét jobb könyökére támasztja. Ruhája sötét bársony s a kis kalapot az előző képen is viselte. Napernyője összecsukva mellette A vöröskockás kendő, melyen elnyúlva pihen, élénk színfoltjával Szinyei Szerelmespárját idézi fel, a szép erdőrészlet pedig a Faun és Nimfa kompozícióját. Míg a Majális csupa fortissimo, lángolás, lendület, Benczúr tájfogalmazásán óvatos nyugalom ömlik el. Részletes formaelőadás jellemzi annak ellenére, hogy a szabad ég alatt az egyenletes napfény ezernyi szétoszló, izzó paránya feloldja a formákat, megszínesíti az árnyékokat, megváltoztatja a színeket. Benczúr a plein-air-hez lokál színeket használ. Ez a kettősség magyarázza, hogy képei nem olyan mértékben világosak, mint a vérbeli plein-air festőké. Benczúr inkább kapcsolódik e tekintetben a régebbi iskolához. Részletanulmányokat azonban a szabadban végez. *Erdőrészlet*-ét *(33. kép)*[71] a Szépművé-

szeti Múzeum Évkönyve kiemeli a vételek közül, és ez Schiller: A Harang c. műve egyik jelenetének hátterében tanulmány. Az egyetlen fát tanulmányozó részlet *Fatörzs (34. kép)*[72] pedig az imént tárgyalt kép hátterét gazdagítja. Benczúr az anyagnak, rajznak kiváló mestere, még itt is lelkiismeretes pontossággal rögzíti le a tárgyakat. A sötét *Erdőrészlet* zöld mohával fedett fatörzsein megcsillan a napfény. A formák még a tájképeken is szinte szobrászian érvényesülnek. *Nő az erdőben* c. vázlata 1924-ben került múzeumba *(35. kép)*.[73] A kész mű pedig Angliában van.[74] Részlettanulmány az *Erdőalja* is *(36. kép)*,[75] amely az erdei aljnövényzet hűséges visszaadása. Gerevich Tibor 1944-ben Benczúrról írt tanulmányához közölt képek egyike *Erdei táj*-at ábrázol, szamarat vezető baráttal a háttérben. *(37. kép)*.[76] Több csupán az irodalomból ismert festménye tükrözi a természet visszaadására törekvő igyekezetét.

Igen érdekes összehasonlításra ad alkalmat Benczúr, *Koszorút a mamának (38. kép)* és Szinyei, *Anya és gyermeke* c. képe *(39. kép)*. Szinyei 1868-ban festi ezt az egyik korai plein-air képét, mely elkészülte után Belgiumba került, Benczúr műve az 1876-os évből való. Szinyei ezen a képen alkalmazza először a rézsútos domboldalt, mely azután a Majálisnál, zöld hátterével oly nagy szerepet játszik. Benczúr képét elemezve, feltétlen előképnek kell elfogadnunk Szinyei kompozícióját, Benczúr azonban saját képére formálja a témát, az előadást. Sajnálatos tény, hogy e művét is csupán fényképről ismerjük.[77] Így a színek tárgyalásától kénytelenek vagyunk eltekinteni. Szinyei képének álló formátuma, a lejtős domboldal, fák, távoli ház, bőséges tájképi hátteret nyújt, s a hármas csoport összefogottan helyezkedik el a képmező alján. Az ülő fiatal anya előtt fehér takaró alatt a kisebbik gyermek, mellette jobbra kislány áll teljes bal profilban s virágcsokrocskát nyújt át testvérének. Benczúr, virágba borult mező közepén, a már ismert nagykockás takarón ülő feleségét festi, aki szétterülő, fodros ruhában, fején nyári kalappal, vállán fehér, nyitott napernyőjét tartja, s előtte álló kislányára tekint, aki hasonlóan Szinyei megfogalmazásához, csokrot nyújt feléje. Kettőjük között a kisebbik testvér, csakúgy, mint Szinyeinél, repesve nyúl a virágcsokorért. A háttérben a kép fekvő formátuma miatt a táj sokkal kevesebb hangsúlyt kap. Benczúrnál feltűnő a mezei fűvek, virágok változatos gazdagsága – ebben Böcklin hatására ismerünk – s a ruházat részletessége ugyancsak fontos számára. Objektíven rögzíti le a természet jelenségeit, a naturalista természetlátás szabályai szerint. Ebben az időben ez a szemlélet az Akadémiával való szembefordulást jelentette. Már a század első harmadában megjelennek ezek a törekvések – francia festők bátor csapata szállja meg Barbizont, menekülve az akadémiai sablontól, a természet szépségeiben keresve a természet értelmét. „A művész számára a természetben minden szép" – mondja Rodin,[78] s az eddigi akadémiai tanítás, mely a rendezetlen természet átalakítását tűzte ki céljául – ezzel megdőlt. August Courbet az új születendő művészet apostola, Kőtörői-vel alapos megbotránkozást keltett, s Jean Fr. Millet sem járt jobban a falusi nép heroikus küzdelmének ábrázolásával. Corot,

Rousseau, Diaz és Daubigny ugyancsak a maga útját járta a természet meghódítása terén. Előkészítői ők a század vége nagy átalakító festői mozgalmának, az impresszionizmusnak, melynek kialakulását e mesterek új felfogása segítette elő. Egyelőre azonban Franciaországban éppúgy, mint Németországban a naturalizmus jegyében alkotnak. Jules Bastien-Lepage, aki oly termékenyítően hatott kortársaira, már magával ragadta a fiatalságot azzal, hogy a természet egy-egy kiragadott részletét a maga esetlegességében pontosan lerögzítette s ehhez világos, tompa gyöngyházfényű színeket használt, lerombolva a sötét, műtermi színek uralmát. Ő mutatta meg az utat a mi magyar festőink közül is nem egynek, – hogy csak Ferenczyre, Iványi Gründwaldra, Csókra utaljunk – mint lehet hadat üzenni az Akadémia eddigi irányának. Ez az új irány megjelenik Németországban s különböző utakon járva képviselőket szerez magának. Már Piloty színessége is bizonyos fokig forradalmasította az eddigi szigorú színkezelést. Ez magyarázza népszerűségét az Akadémián. A Münchenben fellelhető Piloty képeket végigtekintve, az ismert hatalmas méretű száraz, teátrális kompozícióknak eleven színekkel, frissen, lazán felvázolt előtanulmányait, vázlatait látva értjük csak meg, mit jelentett a közkedvelt mester útmutatása[79] *(40. kép)*. A továbbjutáshoz azonban ez a kezdeményezés kevés volt. A német festőknek is el kellett jutniok a naturalizmushoz, hogy azután a nagymesterek egész sora, pl. W. Leibl, A. Böcklin, Fr. von Uhde meritsen erőt belőle.

Benczúr korai természetábrázolásai csupán harmonikus családi életének keretéül szolgáltak. Ebben az irányban nem haladt tovább, mert érdeklődését a nagy kompozíciók megoldása kötötte le. Zárt térbe helyezett alakjainak egyenletes fényelosztása sokkal fontosabb volt a későbbi virtuóz portréfestő számára, mint a levegő és napfény által átalakított természet festői problémái. Ha később itt-ott jeleneteit természeti környezetbe helyezte, az ég, növényzet, fák, csak mint háttér, kísérőjelenség, mintegy fordított staffage-ként hatnak.

A Szinyeivel együtt töltött idő emléke az *Ülve alvó női akt* 1867-ből való. Szinyei és Benczúr egyazon modell mozdulatát örökítették meg[80] *(41–42. kép)*. Mindketten az Akadémián tanult biztos vonalvezetéssel, anatómiai tudással, remek formaérzékkel, kiművelt színkultúrával nyúltak a témához. A két ábrázolás épp ezért visel hasonló jelleget. Benczúr ez időben több változatos akttanulmány tanúsága szerint szerezte meg későbbi aktábrázolásainak biztonságát. Ilyen a *Nő tükörrel*[81] – álló térdkép, szokatlan megvilágítási effektusokkal *(43. kép)*, a *Művésznő álma*[82] *(44. kép)*, merész rövidülésben ábrázolt hibátlanul megoldott akt, vagy a *Szerelem*[83] címet viselő gyöngyházszín testű modell ábrázolása.

Már ezeken a korai műveken is feltűnő, hogy nyoma sincs bizonytalanságnak, szinte hibátlanok művei. Benczúr korán fejlődött, érlelődött művésszé s ezen a szinten dolgozott élete végéig, a maximumot fiatal korában érte el. A *Nő gitárral*, az Ernst Múzeum 25–26-os aukcióján, mint Gitározó olasz lány szerepel.[84]

Lyka szerint: „A tanulmány céljából beállított müncheni modellt ezzel a címmel el is lehetett adni."[85] Hasonló tetszetős megfogalmazású a *Marokkói lány (45. kép).*

Benczúr 1871-ben Franciaországban tett utazása után festi feltehetően első olyan képét, mely a Bourbonok korának feleleventésével foglalkozik. *XVI. Lajos és családja a versaillesi palota megostromlásakor (46. kép).* Ha a Rákóczi képen felcsillant már barokkos pompaszeretete, itt viszont a rokokó túlhajtott, fullasztó légköre fogad. A versaillesi palota díszes termében összebújva a királyi család kétségbeesett tagjai. A nők, gyermekek taglejtései a katasztrófa előrevetett árnyékát sejtetik, csak a karosszékben ülő király mozdulatlan, apatikusan néz maga elé. A háttérben a nyitott ajtón keresztül a szomszédos világos terembe látunk, melynek ajtaját négy testőr védi. Benczúr e kompozícióhoz tanulmányozta a München melletti schleissheimi kastély belső kiképzését, melynek emléke a fentmaradt három interieur.[86] A képet csak reprodukcióból ismerjük, mert külföldre került s Londonban az Akadémia kiállításán aranyérmet nyert *(47., 48., 49. kép).*[87] Ugyancsak másik fentmaradt reprodukció tanúskodik arról, hogy sokkal lazábban, festőibben megoldott vázlat is készült a képhez, melyen a csoport azonos elrendezésben, de a bal oldalon jelenik meg *(50. kép).* A háttér itt sötét, a szoba kisebb, a közeli zárt ajtót mindössze két elszánt lakáj őrzi. Az ajtó előtt álló alakokhoz a Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztályán ceruzarajzot találunk.[83]

A Makarttal 1871-ben tett tanulmányút terelte mesterünket a rokokó érzéki bája, az anyagok omló, csillogó gazdagsága felé. A fontenebleaui látogatás után visszatérve, a vonat ablakából vadászjelenetet látott s ezt Münchenbe érve azonnal megörökítette. 1921-ben, a Benczúr Gyula és tanítványai kiállításon 1886-os évszámmal szerepelt, 1887-ben a Képzőművészeti Társulat őszi kiállításán *Vadászati jelenet* (vázlat) címmel olvashatunk róla.[89] Tehát csak jóval később valósította meg a kompozíciót. A képnek nyomaveszett, biztos azonban, hogy nem azonos a Herrenchiemsee-i kastély Vadászjelenetével, amelyről a továbbiakban lesz szó. Ez a kép önálló kompozíció.[90] 1874-ben festi e műfajban legismertebb képét a *XV. Lajos és Dubarry*-t, mely egyúttal a kritika hangját is megszólaltatta *(51. kép).* Felrótták a művésznek, hogy nagyszerű tehetségét ilyen hozzá nem méltó témával pocsékolja el, s az ábrázolás ürességéért korholták.[91] Szembeállította a kritikus, a kiállításon látott Munkácsy képpel, amelyről megjegyzi, hogy „véghetetlen egyszerűség, majdnem mindig bús költészet árad el művein, de gondolataiban változatos és az igazság útján halad".[92]

Ifjú Benczúr Gyula emlékezései szerint, kisebb változtatásokkal négy példányban festette meg a témát.[93] A francia mesterektől tanult könnyedség, Boucher rokoko frivolsága érződik a gáláns jelenet beállításán és a színek erőteljes változatosságán. Érthető a kritika keserűsége tehát, amikor méltatlannak érezték a témát a művészhez, emlegetve a Hunyadi és Rákóczi kép nemes szép-

ségét. A Benczúr Gyula-emlékkiállításon, 1958-ban mind a két teljesen azonos magyarországi kép szerepelt *(52–53. kép).* A kompozícióhoz több rajzról is tudunk[39]/a *(54–55. kép).* Valószínűnek látszik, hogy időben ez a két kép az Angliába került példányok után keletkezett, mert ismerve a másik kép reprodukcióját, ráismerünk a Fővárosi Lapok kritikájának leírására.[94] A király arckifejezése valóban visszataszító. Inas módra áll a kihívóan mosolygó nő előtt, mintegy önmagát karikírozva. A londoni változaton bal oldalon a háttérben tálcát tartó néger szolga alakja is látszik. Tagadhatlan, hogy a Magyar Nemzeti Galéria-beli vázlat a legfrissebb. Itt a király a kerevet mögött áll, sokkal szerényebb ruhában és arcán sokkal „királyibb" kifejezéssel. Benczúr eddigi kritikusai a téma ellenszenves volta mellett is mind megegyeztek anyagfestési bravúrjának dicséretében.

E tárgykörbe sorolhatjuk a remek *Rokoko koncert*-et, melyet tudomásunk szerint nem valósított meg olajban, csak fedőfestékkel, szépiával gazdagított tusrajza maradt fenn[94] *(56. kép).* Az irodalom említi Mozart kompozícióját, úgy hisszük, nem tévedünk, ha ehhez készült vázlatot sejtünk e rajzban.[95]

A *Szerzetesek* évszáma ugyancsak 1874. *(57. kép).* Ez az ábrázolás nem terjed túl a müncheni akadémia naturalista törekvésein. A Képzőművészeti Társulat 1875-ben vásárolta meg sorshúzás céljaira.[97] Viszont Benczúr ecsetjére volt méltó a pazar selyemruhába öltöztetett, gyöngyökkel, ékszerekkel ábrázolt fehérturbános *Szerecsen fejedelem*[98] *(58. kép).* Ez a tanulmány vörös, fehér, fekete arany színek festői erejével, a Dubarry idejének ábrázolásai közé illeszkedik. Az *Alamizsna,* témában, kidolgozásban megint teljesen a német akadémizmus gyümölcse tipikus német alakjaival *(59. kép).* A két nagyobb méretű kép Angliába került,[99] a hozzá készült két kisebb azonos vázlat egyike Pozonyban van *Jótékony várúrnő* címen.[100] A másik művet Budapesten magántulajdonban tartjuk nyilván.[101] Feljegyzések szerint egyidőben készült az első témarögzítés a Dubarryval.[102] A gótikus kapubéllet rajza, melybe a jelenetet helyezik, a család tulajdonában van *(60. kép).*[103] A Vasárnapi Újság 1886-ban közli.[104]

A Fővárosi Lapok 1875-ben hírüladja, hogy a Dubarry úgy megtetszett a bajor királynak, hogy e korszakból képeket rendelt a művésznél, s Párisba, Fontenebleauba küldte tanulmányok végett.[105] Benczúrt, aki akkor már másodízben járt Franciaországban, ez időtől II. Lajos bajor király foglalkoztatja. II. Lajos, aki valósággal beleszédült a Napkirály korának utánzásába, ez időben építtette híres kastélyait, Linderhofot, és a Herrenchiemsee-i nyári palotát.[106] E tékozló rokoko gazdagsággal berendezett királyi nyaralók dekorálására számos művészt foglalkoztatott, köztük Benczúrt is, kinek könnyed, csillogó festésmódja alkalmas volt arra, hogy a király elképzeléseit megvalósíthassa. A témát a magasrangú megrendelő kívánságaihoz kellett hangolnia, így Linderhof számára a hálóterem ajtói fölé a Napkirály életéből, jelenetek megoldására vállalkozott, melyek várakozáson felül jól sikerültek s mind tartalmi

és formai, mind színbeli megjelenítésükkel a rokokó miliőbe illeszkednek *(61. kép).*

Az első kép XIV. Lajost ábrázolja a versaillesi hálószobában. Címe: *XIV. Lajos reggeli fogadása.*[107] Díszes, dús aranyozású terembelsőben balra a király ágya, középen XIV. Lajos áll díszes selyemruhában, előtte pirosruhás alak térdel, kardot nyújt át. Jobbra állnak a ceremónia részvevői. Az Ernst XXV–XXVI-os aukcióján szerepelt azonos című rajz, e kompozícióhoz készült. A másik kép *XIV. Lajos esti fogadása.* A díszes terembelső közepén baldachinos trónon ül a király. Mögötte sokágú gyertyatartó égő gyertyákkal. Elöl jobbra udvaroncok aranytálba vizet öntenek. Balra a hajlongó udvari nép.[108] A harmadik kép: *Vadászjelenet Oudry nyomán,* melyet a tükörteremben látunk. Parforce vadászat XV. Lajos alatt.[109] Középen tájban, tarkafoltos lovon XV. Lajos, mögötte lovasok, balra a vízben kutyák szarvast fognak el. Elöl jobbra kutyafalka. A háttérben víztükör, mögötte falucska, középtérben apró lovas és gyalogos, férfi és női alakok. A Képzőművészeti Társulat Orvosszövetségi Kiállításán 1902-ben hasonló című kompozíció *Vadászati jelenet XV. Lajos korában* címmel szerepel. E képről azonban azóta nem tudunk.

A Weimari Festőakadémia 1873-ban a már ekkor elismert művészt tanárnak hívta meg, de Benczúr nem fogadta el a megtisztelő állást s ugyancsak visszautasította a Prágai Festészeti Akadémiának ilyen irányú felkérését, 1874-ben, ahol igazgatói tisztséget kínáltak fel számára.

Ebben az időben indult meg illusztrátori tevékenysége. Eddigi képeinek népszerűsége nagyban hozzájárult, hogy most már gyakran megbízták az akkor megjelent kiadványok grafikai megoldásával. Illusztrálta Schillernek a *Harang, Orleansi szűz, Stuart Mária* című műveit *62., 63., 64. kép). Erzsébet angliai királynő* alakjának egyszínben való felvázolását, úgyszintén e művekhez készült rajzait is ismerjük.[110] Számos rajzot készített az Osztrák Magyar Monarchia írásban és képben c. kiadvány kötetei számára.[111] *(65., 66., 67., 68., 69. kép),* továbbá az új kiadású Petőfi költeményeket is illusztrálta.[112]

Az 1875-ös esztendőben fejezte be a *Vajk megkeresztelés*-ét *(70. kép).* A mű eszmei tartalmának megváltozása a Magyarországon időközben beállt politikai fordulat, a kiegyezés következményeivel magyarázható. Lázas iramban indul meg az ország iparosodása s a külföld nagy kapitalistái szívesen helyezték el tőkéjüket Magyarországon, ahol jó profitra számíthattak. A millennium ideje közeledett. Az ország vezetőinek érdeklődését lefoglalta ezeréves múltunk ünneplésének lehetősége. Ez a szemlélet érvényesült nemcsak a politikai és gazdasági élet viszonylatában, de a kultúra minden területén is. A Vajk megkeresztelésének új megoldása pontosan terveikbe illett, mert a megváltoztatott kompozíció a Nyugathoz való tartozást reprezentálta. Nincs már nyoma sem ellenzéknek, eltűntek a lázadó pogányok és a kép szereplői egyöntetű büszkeséggel szemlélik, mint hajtja fejét keresztvíz alá a magyarok első királya. A kompozíció főalakja Vajk, középen márványkútnál térdel,

jobbra tőle a szertartást végző Adalbert püspök és az öntelt császári fennségében jelenlevő III. Ottó, mögötte Henrik bajor herceg. A Hunyadi-kép szerkesztésénél bevált, felénk háttal térdelő alak mélységérzékeltető szerepe itt a kis apródra hárul. Legfestőibb a háttér sötét, sejtelmes mélysége. Az ünnepélyes aktushoz méltó a megjelenítés. Csillognak a selymek, ragyognak a drágakövek, bíborszínben omlik a királyi palást, zeng a zsoltár, tömjénillat lebeg a katedrális oszlopai között.

1888-ban a fiatal művész hazaküldi a festmény túsváltozatát, amely a Nemzeti Galéria tulajdona *(71. kép)*[113] Itt a földön játszódó jelenet kiegészítéséül fent a magasban felhőkön ülve két szárnyas putto a királyi koronát hozza. A kép kompozícióját ezzel a barokkos jelenettel gazdagította s a felső lezáródást is félkörívessé alakította. Ezzel kapcsolatban el kell oszlatnunk azt a tévhitet, mely szerint a nagy kép is ezt a megoldást követte volna. A Vasárnapi Újság ugyanis 1876 elején hozza a kép részletes leírását, mely megegyezik az általunk ismert kompozícióval s félreérthetetlenül így fejezi be az elemzést: „A jelenetre az egyház belsejének sötét ívei borulnak"[114]

A teljes kép kis változata a Szent István Emlékkönyv szerint csakúgy, mint a nagy mű, a Szépművészeti Múzeum tulajdona volt.[115] Jelenleg csak a nagy mű szerepel állami tulajdonban, a másik az Egri Múzeum letéte. A kompozícióhoz néhány igen szép vázlatot, tanulmányt ismerünk[116] *(72–73. kép).*

Magyarországon alig volt a múltban festmény, amely ekkora elismerést keltett volna, s amikor 1878-ban Párizsban kiállították, a bronz érmet nyerte el. Holott valójában már keletkezésekor is a festői technika egy elmúlt korszakának emlékét jelentette, mert a jövő a küszöbön állt: Az impresszionisták előző évben jelentkeztek új szemléletű műveikkel. Az irodalom egyeduralma letűnőben van s a pillanat hangulatának egyszerűsége győzedelmeskedik majd. De e program megvalósítása még két évtized harcának eredménye lesz. Időközben az akadémizmus kihasználta még erőit, és sikereket aratott. Ez a siker méltán jutott Benczúrnak, aki kompozíciójának áttekinthető tisztaságával, hibátlan rajzú figuráival, magasfokon zengő koloritjával, a jelenet utólérhetetlen méltóságú fennkölt ünnepélyességével, a reprezentatív magyar történelmi festészet legragyogóbb alkotását hozta létre. A kép kvalitásai csupán a Budavár visszavételének monumentális hangvételű értékeihez hasonlíthatók.

A következő esztendőben 1876-ban II. Lajos bajor király Benczúrt képességeinek elismeréséül a Müncheni Akadémia tanárává nevezte ki, miután tiszteletben tartotta Benczúr feltételét: magyar állampolgárságának megtartását. Itthon örömmel közölték a hírt, megjegyezvén, hogy „immár második hazánkfia a híres Müncheni Akadémia tanára."[117] Az Akadémián három évig az antik osztályon, azután 1883-ig hazatéréséig, a természet utáni festés osztályán tanított. II. Lajos most már csaknem egész tevékenységét saját megrendeléseire tartotta fenn, különösen a nyolcvanas években, amikor a már említett kastélyok dekorációs díszeit festette. Benczúrt nem elégítették ki az erősen eg-

zaltált uralkodó különcködő megrendelései, művészietlen elgondolásai, melyek keresztülvitelét hatalmi szóval érte el. Mesterünk nem egyszer panaszolta családjának a fantáziátlan munka kényszerét.[113]

1880-ban ad hírt a sajtó munkásságáról a Chiemsee-i kastélyban.[119] E festmények szintén supraport elhelyezésben láthatók a királyi díszhálószobában *(74. kép)*. A mérhetetlen gazdag rokokó díszben pompázó helyiségben az arany és vörösbársony csillogó, meleg színei dominálnak – így alkalmazkodnia kellett az interieur-höz s képeinek egységesebb, meleg, csillogó, érett kolorizmusa feladatának megértését mutatja. A négy kép a következő: 1. *A burgundi herceg keresztelője.*[120] Díszes terembelsőben, középen hosszú fekete ruhában álló nő, fehér csipketerítővel borított kis gyermeket tart. Mellette XIV. Lajos díszes ruhában. Körülötte udvari méltóságok. A háttérben a szárnyas ajtón kék drapéria van s az ablakokon keresztül a felhőtlen ég látszik. 2. *A sziámi követség fogadása.* A versaillesi trónteremben magas trónon ül XIV. Lajos, előtte a lépcső alján térdel a sziámi küldöttség arccal a földre borulva. Jobbra udvaroncok és udvarhölgyek. 3. *A burgundi herceg esküvője.* Az udvari kápolnában előtérben jobbra fehér ruhában fiatal nő áll, mellette a fekete ruhás, fekete parókás burgundi herceg. Kezük egymásba kapcsolódik. Mögöttük a szertartást vezető püspök és az udvari nép helyezkedik el. A párral szemben XIV. Lajos áll. A háttérben félköríves ablakokon át a szabadba látni. 4. *A francia Lajos-rend alapítása.* Díszes terembelsőben jobbra, csoport előtt áll XIV. Lajos. Előtte öt lovag térdel. A háttér vörös és dús arany mintájú, pompás tapéta.

Egyet kell értenünk Kelp Annával, aki szerint e képek „közvetlen festői felfogásukkal Benczúr művészetének gyöngyei."[121]

A király fárasztó megrendelései mellett mégis időt szakított magának, hogy nagyméretű aktját, a *Bachánsnő*-t befejezze *(75. kép)*.[122] Ha az eddigi művek a velencei mesterek beható tanulmányozását sugározzák, ez a mű Rubens festői metódusának átértékelését, XIX. századi átültetését jelenti. A selymes, opálos fényű női test telt formái, a robusztus életerő megtestesítése – csakúgy, mint a nagy flamand mesternél. Ha Rubens bármelyik női aktjával hasonlítjuk össze, a kerek formákat, telt arányokat megtaláljuk itt is, A Bachánsnőt körülvevő környezet, a mitológiai alakok, állat- és tájábrázolás ugyancsak a rubensi hagyományok átvételét mutatja. A sima, ruganyos testű nő azonban már XIX. századi szépségideál. A képpel a Képzőművészeti Társulat 200 aranyból álló nagydíját nyerte el s a közoktatásügyi miniszter a képet megvásárolta a bécsi műkiállításon a Nemzeti Múzeum Képtára számára.[123]

A bachánsnő álló figurájának mozdulata régen élt benne, ennek bizonysága egy rajzvázlat.[124] A gondos részlettanulmányok alkotásainak velejárói. A képhez készült színes akvarell a kompozícióban felhasznált korsóhoz, a Benczúr család tulajdona.[125] A fent említett *Bachánsnő-vázlat* az Ernst 19-es aukcióján szerepel 102 szám alatt *(76. kép)*. A teljes kompozíció előttünk van már a váz-

laton, később már csupán a környezetet gazdagította. A szőlőinda, az akt levélfejdísze, mellette a gyümölcs-csendélet és lábánál a tigrisek nagyobb szerepet kapnak.

Az ugyanekkor festett *Nárcisz* viszont olasz előképekre enged következtetni.[126] *(77. kép.)* E képe, mint valamennyi műve, az akkori akadémiai szabályok szerint bitumen alapozással készült. A kút káváján áthajló fiú lepellel fedett alsóteste, ezeket a bitumen nyomokat viseli. A rövidülésben ábrázolt, önfeledt gyönyörrel előrenyújtott jobb kéz, bravúros rajzú.[127]

Ebből az időből számontartott képei vázlatban maradtak fenn. Ilyen a *Kun László meggyilkolása*[128] *(78. kép).* Már 1878-ból van hírünk festéséről.[92] 1880-ban pedig megtudjuk, hogy Benczúr a téma variációját folytatja.[130] 1877-ben a Képzőművészeti Társulat októberi kiállításán már beküldi a vázlatot. Ekkor állítja ki Munkácsy Mihály is Toborzás a kocsmában c. festményét.[131] A képet, mely 1944-ben Benczúrfalván volt és a háború alatt tűnt el, az egyik folyóirat 1944-ben még közli.[132]

A kompozíció színkísérlete nagyszerű vázlatainak egyike. A jelenet erőteljes drámaisága, a gyilkosság szenvedélyes vadsága, megrázó erővel érvényesül a kavargó csoportban. A sötétbarna alapból sárga, fehér, kék színek villannak ki. A második mozgalmas vázlat a *Charon hajója*[133], mely egyéb munkái miatt később nem került kivitelezésre *(79–80. kép).* Élethaláltusában viaskodó, felülről lefelé sodródó női és férfiaktok csoportja ez a kompozíció, hátterében Charon felemelt evezővel lesújtani készül. Az arcokon irtózat, halálfélelem. A két vázlat kiesik Benczúr oeuvrejéből, aki borzalmas, drámai témákat csak ritkán dolgozott fel. Hogy volt érzéke hozzá, erre enged következtetni a két sikerült vázlat. A müncheni Alte Pinakotheka egyik leglátogatottabb képe Rubens utolsó ítélete, ahol az elkárhozottak változatos, csavart mozdulatokkal zuhannak a mélybe. Benczúr vázlatán Rubens világhírű képének tanulmányozása érződik. Ilyen drámai vázlata egy későbbi kompozíció 1900 körül, *Bánk bán megöli Gertrudis királynét*[134] *(81. kép).*

A 80-as években készült festményein családi életének nyugodt harmóniája érzékelhető. Ennek az időnek emléke egy gyengéden rajzolt családi kép, ahol feleségét és három gyermekét örökíti meg *(82-es kép).*[135] A *Diktandó c.* rajzon három lányát ábrázolja iskolai feladataik elkészítése közben.[136] *(83. kép.)* *Négy gyermekének arcképé*-t több kísérlet előzte meg.[137]

Ezek közül a bitumennel felvázolt csoport Benczúr Olga tulajdona volt, *(84. kép)*[138] s még más elrendezésben készült. Ugyanezt a kompozíciót ismétli meg egy kisebb, színes vázlatban[139] és ennek nagyobb méretben való kivitelezését,[140] a gyermekek kedvenc kutyájának ábrázolásával élénkíti *(85. kép).*

A Magyar Nemzeti Galériában levő kép erősen elnyújtott formátumú[141] és itt a művész már csak a fejek jellemzésére tér ki *(86. kép).* A végtelen egyszerűséggel, szeretettel festett gyermekarcok jellegzetességei, a magas kort ért ábrázoltak vonásaiban, hosszú évtizedek múltán is felismerhetők voltak. Portré-

festészetünk egyik kiemelkedő alkotása e korból az arckép, amely a művész festészetének legvonzóbb tulajdonságait bontakoztatja ki. A későbbi főúri ábrázolások – előkelő dámák virtuóz arcmásai – mind mögötte maradnak e ritka szépségű festménynek.

Benczúr működésének hírét, sikereit csakúgy, mint külföldön élő művésztársai életútját, a hazai sajtó és közönség élénk figyelemmel kísérte. Számtalan hír számol be tanulmányútjáról, a bajor király megrendeléseiről, akadémiai tanárságáról, kiállított képeiről s az azokért nyert díjakról. Az akkori kulturális élet vezető egyéniségeit, hosszabb idő óta foglalkoztatta egy hazai művész továbbképző intézmény felállítása. Ahhoz azonban, hogy a külföldi hasonló létesítményekkel egyazon nívót érjenek el, olyan tanárokra volt szükség, akik elláthatták ezt a feladatot. Idehaza erre sok fiatal művész várt, mivel képzőművészeti életünk ekkor még jóval az európai országok mögött haladt. A külföldi akadémiákon, főleg Münchenben munkalehetőség mindig volt, s műterem is rendelkezésre állott. Festőink itthon a 70-es évek elején a fővárosban ilyesmit nem találhattak, sőt még sokáig később sem. A kezdetleges állapotok kiküszöbölésére vált szükségessé nálunk is képzőművészeti főiskola felállítása.

Trefort és Eötvös miniszterek felkérésére, Keleti Gusztáv kezdeményezte művészeti oktatásunk elindítását, aki lelkes agitációt fejtett ki a mesteriskolák mellett, s mint erre legjobban alkalmas művészt, Benczúrt ajánlotta. A művészek között egyre szélesebb körben terjedt el a felállítandó művészképző intézmény megszervezésének gondolata. Eleinte még akadémiát szándékoztak felállítani s csak a későbbiekben változtattak a terven. Végül a müncheni Magyar Művészkör, Benczúr tudta nélkül indította el az akciót.[142] 1882 januárjában, Trefort Ágoston oktatásügyi miniszter levelére, Benczúr budapesti látogatását jelentette be,[143] a festészeti iskola vezetésére szóló ajánlat megbeszélésére. A miniszterrel folytatott tárgyalás után elfogadta az ajánlatot. Megindult a szervezési munka. Tervbe vették az intézmény megfelelő helyiségeinek építését is.[144] Az épületeket a várostól kapott, Szondy utcai telken szándékozták emelni, az ún. Epreskertben.[145] 1885 elején közölték a nyilvánossággal, hogy Benczúrt a király megbízta a Mesteriskola vezetésével, aki még ez év szeptemberében hazaköltözött családjával Budapestre.[146]

A bajor főváros elhagyása nem ment minden zökkenő nélkül. Felesége, rokonai miatt nem szívesen vált meg Münchentől s valamennyien nehéz szívvel hagyták ott Ambachot, a Starnbergi tó partján, ahol a nyarakat töltötték *(87. kép)*. Pestre költözése ezeknek a kérdéseknek elintézése miatt húzódott hónapokig. Végül az általa kikötött négyhónapi szabadságot a miniszter elfogadta a feltételek között, így nem szakadt el teljesen Münchentől, melynek lüktető művészeti életét még nélkülözte.

Édesanyja, testvérei és rokonsága hathatósan befolyásolták elhatározásában. Benczúr oly hosszú idő múltán is megőrizte magyar érzéseit, így szívesen vál-

lalkozott a rábízott feladat elvégzésére. Pedig pályája Münchenben ekkor már a magasba ívelt. 39 éves volt, a nagy múltú Müncheni Akadémia tanára, a bajor király festője, s képeivel nem egy komoly siker volt már mögötte. Ezzel szemben Pesten a kezdet bizonytalanságai esetleges visszaeséssel fenyegették. Ám Benczúr megunta az évek óta tartó, elkedvetlenítő művészietlen megrendeléseket II. Lajos részéről, belefáradt a szeszélyes királyi kegy folytonos kielégítésébe. A királytól olyan megrendeléseket kapott, melyek művészi fejlődését előre nem vihették. A hazatelepedés előtti éveket, úgyszólván a saját céljaira kötötte le. A sajtó, amely élénk érdeklődéssel nyomon kísérte külföldön élő mestereink életútját, erről is tájékoztatást ad: „Benczúr Gyula, a Müncheni Akadémia jeles tanára most itthon, Kassán üdül a szülői háznál. Az utóbbi időben a bajor király halmozta el megrendelésekkel, bizalmában részesíti a művészt . . .''[147]

Előkészítette hazaköltözését az a tény is, hogy időközben Lévay Henrik igazgató számára nála rendelik meg az I. Magyar Általános Biztosító Társulat első ülésének megfestését a 25 éves jubileumra. A nagy tudást igénylő csoportképpel kapcsolatos kérdések tisztázására, Benczúr több ízben járt Pesten. Ekkor győződött meg a hazai közönség – és a felsőbb szerveknek irányában tanúsított elismeréséről, így ez is befolyásolta elhatározását.

A műtermek elkészültére azonban várni kellett. Trefort ideiglenesen a Magyar Tudományos Akadémia palotájában kért helyet. Az igazgatótanács 1883 januárjában a nagyterem melletti, két, Dunára néző helyiséget engedte át az országba visszatért mester számára. Első műve itt *Andrássy Gyula arcképe* volt, és ugyanez évből való *Eötvös József portréja* is.[148] Egyben Ipolyi Arnold javaslatára elhatározták, hogy a nagyterem falképeit is megfestik. Ipolyi ragaszkodott hozzá, hogy a falképek tárgya kizárólag irodalomtörténeti legyen. Az adott témák megfestését legjelesebb festőink, Munkácsy, Benczúr, Liezenmayer vállalták.[149] Benczúr, *Szent István oktatja fiát, Imre herceget* c. kompozíciót szándékozott megfesteni. A téma vázlatban maradt, időközben elkallódott, csupán reprodukcióból ismerjük.[150] *(88. kép.)* A freskók megfestését gyűjtés útján akarták megvalósítani, azonban 1886 végén is még csak 20 000 forint gyűlt össze. A terem befejezetlen volta is akadályozta ezt a munkát. Időközben Munkácsy és Benczúr egyéb elfoglaltságuk miatt visszaléptek, helyettük Lotz Károly vállalta a hármas falkép megfestését.[151] Az egyik lap 1883-ban arról ad hírt, hogy Benczúr a mennyezetet festi és el is készítette az előzetes vázlatokat.[152]

Benczúr nem sokkal hazaköltözése után fejezte be a Münchenben festett, fentiekben már említett nagy csoportképét, az *Első Magyar Biztosító Társulat első ülésé*-t, melynek mindkét példánya elpusztult a második világháború folyamán *(89. kép).*[153] Így csak reprodukciókból ismerjük s kompozíciós értékeit taglalhatjuk, teljes értékű méltatására nem térhetünk ki, tekintve, hogy Benczúr erőssége elsősorban mindig is kolorizmusában rejlett. Oroszlán Zoltán

érzékletes leírását adja a képnek, hosszan tárgyalja a színek eleven szépségét, élénkítő hatását.[154] A művész háládatlan feladatot vállalt az egyformán monoton, sötét ruhában, viszonylag szűkös térlehetőségek között ábrázolt férfiak csoportjának megjelenítésével. Fantáziája itt alapos vizsga előtt állott: e témából élvezhető képet komponálni. Ő azonban nem rettent vissza olyan feladattól, amely tömegábrázolási képességeit vette igénybe. Mindig is jó érzékkel nyúlt a múlt hagyományaihoz – jelen esetben a holland csoportképek tanulságait szűrte le – s azokat a XIX. századi ízlésnek megfelelően alakította át. A színes terítővel borított asztal élénkítő hatására, Rembrandtnak a Staalmesters-t megörökítő festménye óta figyeltek fel, s ugyanezen a képen megvalósított hullámvonal szerint szerkesztett, ritmikus kompozíció is termékenyen hatott festőnkre.

A háttérben, a terem teljes hátsó falát betöltő, mozgalmas színekkel élénkített gobelint helyezett el, amely az asztalt borító brokátterítővel együtt színekben változatossá tette a csoportképet. Ugyanezt a célt szolgálja a bal sarokban nyitott ajtón behatoló fénynyaláb is. Ezzel a motívummal különben már többször kísérletezett, pl. schleissheimi interieurjeinek egyikén, amelyet már XVI. Lajos és családja a versaillesi palota megostromlásakor c. képénél is felhasznált.[155]

A nagy csoportképnél a jelenetet abban a pillanatában fogta fel, amikor az ünnepi lelkesedés kulminált. Az alakuló gyűlésen 1857 július 15-én Lévay Henriket, elmondott beszéde után a gyűlés résztvevői ünneplik. Körülötte lelkes baráti kör alakult ki, mindkét kezét megragadják s így a jelenlevők figyelme a kép jobb oldali csoportja felé irányul. A kompozícióban az asztal körül hullámzás észlelhető, mely a bal oldali ülő csoporttól kiindulva, a középtér alakjain keresztül, a jobb oldali, sodró főjelenetben csúcsosodik ki. A lendületet a kezek gesztusa hangsúlyozza. A középen álló férfi magasra emeli kezét, a mellette ülő az asztalra helyezi, hogy a következő lelkes kézmozdulat ismét fellendítse a vonal hullámzását, melyet a főcsoportban két-két baráti kéz összefonódó mozdulata fejez be. Lévay és környezete gondosan mérlegelt, kiszámított kompozíció, mely Benczúr számára bizonyára sok gondot okozott. Végül úgy jutott el a leghatásosabb megjelenítési formához, hogy megrögzítésére fényképezőgép lencséjét hívta segítségül.[156] *(90. kép.)*

Az ábrázolást azzal is változatossá tette, hogy két alakot háttal festett meg. Mivel azonban a jelenlevők közül senki nem volt hajlandó lemondani a megörökítés lehetőségéről, így a Deák mellett ülő alakban saját magát, a kép jobb sarkában ugyancsak háttal álló férfiban barátját festette meg. Valamennyi szereplő ismert közéleti nagyság. Előtérben Deák és Eötvös alakját, a korabeli kritika legjobb portréknak minősítette.[157] A jelenlevők között találjuk Harkányi Frigyest, Jellinek Mórt, Karácsonyi Lászlót, Tóth Lőrincet, Károlyi Györgyöt, Szőgyéni Lászlót, Ürményi Józsefet, Nádossy Istvánt és Ullmann Károlyt is.[158] A Képzőművészeti Társulat azonnal el is kérte a festményt az

1883 év áprilisi tárlatára, ahol a müncheni nemzetközi kiállításra küldendő képek között állították ki.[159] E kompozícióhoz hasonló problémát oldott meg 1906-ban Max Liebermann: Hamburger Professorkonvent c. képében.[160]

Benczúr mintegy bemutatkozásul 1882-ben, eddig festett 25 főúri portréjából az Akadémián nagysikerű kiállítást rendezett. Ez időtől kezdve elárasztották megrendelésekkel. Most már nem csak az arisztokrácia, hanem a polgárság képviselői is Benczúrhoz fordultak képmásaik megfestésére. A művész igen termékeny. Nagy kompozíciói mellett több száz arckép alkotásáról van tudomásunk. Itthon portréi sorában az elsők között szerepel *Trefort Ágoston képmása (91. kép).* Sötét háttér elé ülteti a magaskorú államférfit. Ősz, csillogó szakállal keretezett arcát ilymódon erősen kiemeli. Minden külsőség – az asztalon a nyitott könyv, a pihenő kezek –, a fej jellemzéséhez, a komoly, nagy tudású polihisztor belső tulajdonságainak kiemelésére szolgál. Nincs itt pompázó díszöltöny, semmi sem vezeti félre a tekintetet – az embert találjuk meg nemes egyszerűségében.[162]

De felsorolhatnánk hasonló megfogalmazású portrét többet is oeuvrejében. Az elmélyült érzéseket tükröző arcképek közül való *Komócsy József költőt ábrázoló mellkép*-e is.[163] *(92. kép.)* 1885-ben festette Szeged számára, a város közgyűlési termébe, megrendelésre Tisza Lajos és Tisza Kálmán miniszterelnök arcképét. Az utóbbira a párizsi kiállításon ez évben nagydíjat kapott.[164] Ekkor festi meg *Károlyi Gyulá*-t is *(93. kép).* A képet a sajtó, a kritika egybehangzóan dicsérte, s a bécsi kiállításon az arcképet aranyéremmel tüntették ki, a Berlini Akadémiai Jubileumi Kiállításon pedig a külföldi művészeknek szánt 9 aranyérem egyikét kapta.[165]

E portrék sikerének titka nem csupán a feltétlen technikai és festői tudás, hanem az a körülmény is, hogy a közélet porondján mozgó nagyságok és a legfelsőbb arisztokrácia tagjainak szereplését, a polgárság részéről nagy érdeklődés kísérte, s az ismert alakok élethű ábrázolását mindenki eldönthette.

Egyik sokat emlegetett, ismert képe: *Elhagyatva* (1886), szintén a portréfestészet körébe tartozik, ugyanis itt felesége ült modellt *(94. kép).* A kép romantikus tartalmát a korabeli lapok bőven tárgyalták s a zárdába vonuló, elhagyott menyasszony története kellő sikert aratott.[166]

Oeuvrejében számos portrét ismerünk, mely megrendelésre készült. A század végén valósággal ostromolták őt s a visszautasítás legtöbbször lehetetlen volt. Különösen, ha a felkérés a királyi család részéről történt. Az 1884. év derekán a Mesteriskola munkálatai az Epreskertben befejezéshez közeledtek s az év végén Benczúr műveit már az új teremben festhette.[167] Sok közéleti nagyság fordult meg itt az elkövetkező évtizedekben, amikor a mester portréin dolgozott. A királyt első ízben 1893-ban teljes ornátusban festette meg, majd a királynét is. A megrendelések a királyi pár részéről a későbbiek folyamán többször is megismétlődtek. A királyné tragikus halála után pedig, az uralkodó két udvarhölgy számára festtette meg *Erzsébet királyné* arcképét *(95. kép).* Ezek

egyike a Történeti Képcsarnok tulajdona. Az aranymintás tapéta háttér előtt a fekete ruhában álló gyászoló királyné idealizált alakját, Benczúr végtelen egyszerűséggel hívta életre. *Ferenc József* egész alakos képe *(96. kép)* a reprezentatív portréfestés hagyományait tükrözi. Nem célunk Benczúr valamennyi díszruhás, főúri portréját s a pompázatos külsejű főúri dámák ábrázolását felsorolni. Ezek a művek a kor szükségszerű termékei, a vezető társadalom fellengős magatartását tükrözik. A dús emlékanyagból mindössze a legjelentősebbeket említjük meg: a Van Dyck-i külsőségekkel megfogalmazott *Ferdinánd bolgár cár* egészalakos képét, mely jelenleg a szófiai Nemzeti Galéria tulajdona *(97. kép).*[169] A művész 1891-ben két hetet töltött Szófiában, akkor egy tanulmányfejet és mellképet festett a cárról. A nagy portré csak 1894-re készült el és az Antwerpeni-Kiállításon Medaille d'Honeurt kapott.[170] A Képzőművészeti Társulat kiállításán 1895-ben mély, hatásos színeit dicsérik.[171] Hasonló felfogású a néhány évvel később készült *Vay-arckép (98.kép).*[171] Az 1902-ben Ambachban festett erőteljes, reális ábrázolás barátjáról, *Rudolf Seitz*-ről, legjobb arcképei közé tartozik *(99. kép).*[171]/b

Már 1888-ban az a megtiszteltetés érte, hogy a firenzei Uffizi Képtár igazgatója Ginori márki levélben kérte fel arra, hogy a világhírű galéria önarcképgyűjtménye számára küldje el képmását.[172] Időközben azonban a mester Budavár visszafoglalásán dolgozik, így a felhívásnak csak 1892-ben tehetett eleget. A másodpéldány derűsebb arckifejezéssel családja birtokában van, a valamivel későbbi *Önarcmása* rajzban hasonló felfogású.[173] *(101–102. kép.)*

Élete derekán minden rendű és rangú elismerésben volt már része, mégsem hivalkodó önarcképe. Festőkabátba öltözik, fejére hetykén csapott barett simul – ez a viselet az, melyre a legbüszkébb, mely kihangsúlyozza, hogy a világ előtt megbecsült társadalmi állását, messze mögötte érzi festő mivoltának. Szerény, egyszerű, nyugodt és komoly önvallomás tükrözi a művész csendes, rokonszenves egyéniségét. A másodpéldány a család számára mosolyt rejt, a bánatban töltött esztendők után az élet értelmének, csendes boldogságának további ígéretét. Mert a szomorúság 1890-ben, felesége elhunytával sokáig megülte szívét. Árván maradt négy gyermekének két év után talált szerető anyát, Ürmössy Kata Piroska személyében. A harmónia családi életében ismét helyreállt, mert második neje nemcsak gyermekeit nevelte fel példás módon, de nélkülözhetetlen segítőtárssá is vált számára. Komoly, vonzó egyéniségét több képmás őrzi a Magyar Nemzeti Galériában. Ezek egyike 1893-ból származik.[174] *(102. kép.)*

A végtelen egyszerű megfogalmazású beállítás a csaknem teljes profilrajzzal, már magában véve is szerénységet árul el. A semleges háttér, a nyak csupasz íve, a világos, könnyű ruha kis részletével a vállakon minden díszt, ékszert nélkülöz. A jellemzés súlya a fejen, az arcon van. Mesteri a szemek kifejezése.

Profil beállítású a feleségéről készült másik arcképe is.[174]/a *(103. kép.)* A rep-

rezentatív külsőségekkel pompázó női portrék közül *Károlyi Lászlóné*-ról festett arcmását kiválónak tartjuk.[175] *(104. kép.)* Károlyiné sötét, mély tónusú kivágott bársony ruhát visel, mely szabadon hagyja szépmívű, formás karjait. A fedetlen nyak fejedelmien hordja a híres szépségű fejet. A sötét ruha kivágása körül – díszes keretként – széles csipkegallér simul játékosan a bársonyra. A szembetekintő arc, a száj vonala, az elkényeztetett szépasszony magabiztos lényének tudatos kifejezője. Szépsége lenyűgöző, de Benczúr fokozni akarja a látási élményt a színes mályvacsokorral. A virágok sokféle, rózsaszín árnyalata, a bőr színének megfelelő tónusaival összehangolva, gazdagítja a hatást. A színek kiszámított összecsengése rutinos festői tudását dicséri. Bármily kényszeredetten valósított is meg gyakran portré megrendeléseket, kolorisztikus megoldásukban mindig kedvét lelte.

A bensőséges családi élet harmóniájának kivetítését jelenti a *Dundi* és *Kedvenceim c.* képei.[176] *(105–106. kép.)*

Éppen a portrémegrendelések terhes teljesítése tette számára szinte nélkülözhetetlenné az Ambachban töltött hónapokat. Itt pihente ki az év fáradalmait s gyűjtött erőt a következőre. Béla öccse által tervezett és kivitelezett emeletes villája a tó partján, a faragott, feliratos székely kapu, a bentlakók hazai környezetvágyát tükrözte. Benczúr boldogan tért meg ide nyaranta, de felfrissülni csak festőállványa mellett tudott. A bájos természeti környezet mitológiai témák megfestésére ihlette. Derűs lelke boldogan kalandozott a mesék birodalmában, ecsetje pedig fáradhatatlanul ontotta, virágok között játszadozó puttók, faunok és nimfák megelevenedett jeleneteit. Életének második felében e témák számottevő helyet foglalnak el oeuvrejében. A monumentális történeti képek, nagydíjakat nyert portrék mestere leszáll a magasból, hogy mosolyt fakasztó jelenetek derűjében oldódjék fel. Ifjúkori barátja, A. *Böcklin* témaköre ez, ő mozog otthonosan e területen, ám döntő felfogásbeli különbség választja el őket egymástól *(107. kép)*. Böcklin mitológiai jeleneteinél a hangsúly a természeti környezet komoly, áhítatos visszaadásán van, merész, erőteljes színeket használ, különösen döntőek a kék égfelület mély árnyalatai. Benczúr sokkal világosabb színskálával dolgozik s meleg rózsaszín, barna, zöld, piros dominál művein. A jelenetek hangjának felfogásbeli differenciáit, derűs életszemlélete magyarázza.

Benczúrnak semmi oka nem volt, hogy hazatelepedését megbánja. Nemcsak arcképmegrendeléseket kap, de nagyarányú történeti jelenetek megörökítésére is felkérik. Nem sokkal hazaköltözése után, Buda visszafoglalásának 200 éves évfordulója közeledik. 1886 augusztus 29. 1885-ben már a megünneplés gondolata foglalkoztatja a közvéleményt. A hírek szerint a várban korszerű, látványos diadalmenetet terveznek, a főváros pedig megbízta Benczúr Gyulát, hogy a vár visszavételét nagyméretű kompozícióban örökítse meg.[177] *(108–111 kép).*

Az első vázlatról az irodalom útján szerezhetünk értesülést.[178] Ezt az 1885-ben

elkészült vázlatot közli az Új Idők 1896-ban.[179] Ugyancsak a jelenet első megfogalmazásának színes részlete látható a Bettléri–Andrássy Kastély Képtárában, ahol Lotharingiai Károly fehér lovának fejtanulmányával együtt, közös képen szerepel a vázlat bal oldali része, ahol az előtérben a kő és ágyútalp részletek helyén még női aktokat festett.[180] Hasonló megfogalmazás a tusvázlat is, amely a Magyar Nemzeti Galéria tulajdona[181], ahol ugyancsak megtaláljuk a női aktok csoportját, hiányzik azonban a középtérben Petneházy alakja – a zászlót halottakra borító harcos mozdulata pedig ellentétes irányú *(112. kép)*.

A kép nem készülhetett el az évfordulóra, a kompozíció tervének többszöri megváltoztatása miatt. Nyilván számtalan probléma merülhetett fel – festői és felfogásbeli egyaránt – s az időközbeni sürgős portrék is hátráltatták a befejezését. A kompozíció megoldását is évekig érlelgette. Lelkiismeretesen fogta fel feladatát, a rendelkezésre álló források alapján tanulmányozta a kor történelmét, a hiteles ábrázolásokhoz pedig a fellelhető korabeli metszeteket. Eddigi történeti műveit sokkal kevesebb alakkal oldotta meg. Itt tömeget kellett összefogottan megjelenítenie. Ebben az időben már elkészült a nagy lengyel történeti festőnek, a krakkói akadémia tanárának, Jan Matejkónak nagy vászna, Szobieszky János Bécs alatt, 1883-ban, melynek tüzetes vizsgálata valószínűvé teszi, hogy a magyar mester szerkesztésében lengyel kortársa egy-egy gondolatát tette magáévá, így a jobb és bal oldal egyensúlyát biztosító lovasokat, vagy a középtér zászlótartó alakját, az előtér elesett harcosait *(119. kép)*. De míg Matejkónál a kompozíció túlzsúfolt, szinte áttekinthetetlen, addig Benczúr szerkesztése tiszta, világos főalakok és csoportok a mondanivaló tökéletes megértését szolgálják. Épp ez a tulajdonsága menti meg őt attól, hogy egykori tanárának, Pilotynak epigonjává váljék. A müncheni mester is kedvét lelte a tömegjelenetek felvonultatásában, de csupán hatás kedvéért, a célt alárendelte az eszköznek.

Benczúr a nagy kép jelenetének megoldásában is, az ünneplés hangján emlékezik meg az eseményről.

Ha a bevonulás balról, a nyitott várkapun keresztül jobbra hömpölygő áradatát szemléljük, felismerhető, hogy Constant Benjamin műve: II. Mohamed szultán bevonulása Konstantinápolyba (1453. V. 29.) hasonló elgondolás szerint készült, azonban a kép messze a Benczúr mű mögött marad.[182]

A nagy kép kivitelezéséhez 1893-ban fogott hozzá a mester.[183] 1895 elejétől kezdve pedig idejét teljesen a kép megoldása köti le, melyet a leendő városháza részére a millenniumi kiállításra be kellett fejeznie.[184] A hatalmas mű valóban el is készült s a millenniumi kiállítás egyik látványossága volt. Ekkor nyerte el Benczúr Munkácsy Mihállyal és Lotz Károllyal együtt a Szent István rend kiskeresztjét.[185]

A Budavár visszavétele a töröktől[186] nem csatakép, hanem az esemény jelentőségének állít emléket: a kereszténység győzelme a pogányság felett. A dia-

dalmas sereg és vezéreinek felvonulása a Gellérthegyen tartott ünnepély után. A vár egykori déli kapuján vonulnak felfelé – a kilátás a Gellérthegyre az égfelület egy foltjával rendkívül világos színfolt, az egyébként sokkal sötétebbre hangolt, egyenletes fényelosztással megoldott kompozíciónál. A kép középterében Lotharingiai Károly fővezért látjuk fehér lován, mellette Koháry, mögötte a bajor választófejedelem, Max Emánuel, balján Eszterházy János. Körülöttük Savoyai Eugenen kívül mind magyar nemeseket találunk, így Pálffy Jánost, Csáky Lászlót, Batthyány Ádámot, Vak Bottyánt, Barkóczyt és Bercsényi Miklóst. Felettük a magyar, bajor és osztrák zászlók lengenek. A győztes vezérek előtt a legyőzött ellenfél holtteste, a halálában is tiszteletet parancsoló Abdurrahman pasa, a vár utolsó védője. Benczúrt hazafias érzelmei itt is arra indították, hogy a magyar hősöknek megfelelő emléket állítson. A történelmi tényeknek megfelelően a győztes vezérek szerepének kiemelését kívánták tőle, de Benczúr hangsúlyozott szerepet teremtett a magyar harcosoknak: a középtérben Petneházy Dávid alakjával, aki láthatóan vérével áldozott a győzelemért. Tüzes Gábor, a barát, fanatikus figurájával s a köréje gyűjtött magyar vitézekkel, a magyar hősiességnek állított emléket. Magyar a kép jobb szélén, remek, skurcban ábrázolt lovas kürtös is – büszke, hetyke tartással üli meg a lovat, s a győzelmi jelek kürtjéből tudtára adják a világnak, hogy Magyarország fővárosa 150 éves rabságból szabadult. A Habsburg főherceg középponti elhelyezése a kor hivatalos történelemszemléletének felelt meg. A megrendelők tudatosan így irányították a művész kompozícióját. Tagadhatatlan, hogy Madarász, Székely átélésében az ábrázolás egészen más eszmei mondanivalót nyújtott volna. Felszabadulás utáni művészeti kritikánk ezt joggal szemére is veti.[187] Idézi Révésznek ekkor készült Pánem című képét, Pataky Vallatását, Munkácsy Sztrájk c. kompozícióját, Kernstok Károly Agitátorát, Thorma Aradi Vértanúk c. művét.[188]

A korabeli kritika a bravúros, gazdag, szemkápráztató színskálát dicséri.[189] Genthon István pedig kiemeli a kompozíciót, melyet szerinte Benczúr korában egyetlen más európai festő ilyen nívón nem lett volna képes megoldani.[190] Mások szerint: „nagyszabású történelmi illusztráció, széles előadásban, káprázatos színekkel. A millenniumi évek lelkesedése és önfeledt életöröme sugárzik róla."[19]

Az évek folyamán a kutatómunka a képhez szép számú tanulmányt, rajzot, vázlatot hozott napvilágra. Ezek közül jelentősebbek: *Petneházy, Tüzes Gábor, Három török fogoly, Kucsmás harcos feje, Három magyar harcos fej tanulmánya* és a *Török rab,* továbbá a betléri vázlat.[192] *(113–120. kép.)* A közölt rajzok és tanulmányok a nagy kompozícióhoz készült grafikai anyag gazdagságát szemléltetik. Kiemelkedő a Kiscelli Múzeum *Lotharingiai Károly-t* ábrázoló lapja és *Abdi basa* tanulmánya.[193]

A millenniumi év végén művészi körökben megindul a tervezgetés, a júniusi hódoló díszfelvonulás megörökítésére.[194] Festői megfogalmazásával Benczúrt

bízták meg, aki a közoktatásügyi miniszterrel kötött szerződést aláírva, 1899 őszén fogott munkához. A szükséges anyagi fedezet megszerzése azonban még függőben volt, amikor jelentkezett dr. Mészáros Károly, aki 60 000 forintot ajánlott fel.[195] Az első vázlat már 1897-ben készen állt – jelenleg a Nyíregyházi Jósa András Múzeum tulajdona.[196] *(121. kép.)* A hatalmas vászon felvázolásához csak 1900 májusában kezdett Benczúr. Nemsokára a király is megjelent műtermében s elismerően nyilatkozott a készülő alkotásról.[197] Kilenc esztendő telik el azonban, míg a monumentális arcképcsoportot befejezheti. Az időközben készült tanulmányok, rajzvázlatok, gondos szerkesztési módszerét is tükrözik.[197a] *(122–123. kép)*

E feladat mellett kedvteléssel merül el egy-egy rubensi ihletésű, vidám, színes jelenet megörökítésében. Ilyen az 1890-ben még első felesége életében festett *Mályvák között*, melyet ugyanez évben a király vásárolt meg, s ajándékozott a királynénak. A kisebb méretű replikát Brauch Károly szerezte meg Benczúr gyűjteménye számára[198] *(124. kép)*. 1944-ben a bombázások elől a *Vénusz galambjai* című Benczúr festménnyel együtt rácszentmiklósi birtokára mentette *(125. kép)*. A háború zűrzavarában képei eltűntek, később csupán e két festmény került elő.[199] Mindkettő szerepelt az 1894–96-os tárlatokon, *Puttók gyümölcskosárral* című, Rubens művészetének nyomait viselő jelenettel együtt[200] *(126. kép)*. Az önfeledt gyönyörködés a telt, rózsaszín gyermektestek szépségében, indította művészünket is akár a nagy flamand mestert arra, hogy bájos játékukat megörökítse.[201]

De nem csak a bőség, gazdagság iránt van érzéke. *Happergi parasztkonyhá*-ja, mely Nyomortanya, Konyhabelső címen is szerepel, mutatja őt erről az oldaláról[202] *(127. kép)*. Sötét, füsttől megbarnult falak, gyalulatlan deszkaajtó, a szegényes téglatűzhelyen edények. A nyomorúságos konyhabelsőben egyetlen keskeny, rácsos ablakon hatol be a fény. Mesteri munka. Különösen szép az ablak napfényes foltja, s a chardini rézedény megfestése.[203]

Benczúr, képességeinek birtokában, az egyház megrendeléseit is nem egyszer élvezte. A Szent István Bazilika belsejének oltárképeire és freskóira, illetve mozaikdíszeire, a megbizatásokat most már magyar művészek kapták.[204] 1895 elején a Lipótvárosi Bazilika Építőbizottsága, a Képzőművészeti Tanáccsal egyetemben határozott így. A kupola festészeti megoldását Lotzra, a boltozat képeit Székelyre, az oldalfalak festményeit Fesztyre, az oltárképeket pedig Benczúrra bízták. Székely azonban épp akkor fejezte be a pécsi székesegyház falképeit és nem tudta magát beleélni a megrendelők által kívánt cinquecento szellemébe.[205] Így a terv módosult s az apszis öt cikkelyének megvalósítása is Benczúrra várt.[206] A kartonok évekig foglalkoztatják, míg végül 1899. július 6-án vették át és a 30 000 forint előre kialkudott tiszteletdíjat kifizették.[207] Munka közben a Mesteriskola már átalakított műtermeiben Wlassich miniszter is megtekintette a készülő műveket.[208] A kartonok nyomán a mise öt főrészét ábrázoló kompozíciókat, a velencei Salviati cég művésze ültette át mozaikba

s 1900 novemberében már helyükre is kerültek[209] *(128. kép).* A Képzőművészeti Társulat 1901-es tavaszi tárlatán az öt-öt szénrajzot és színvázlatot kiállították, sőt látható volt az egyik karton mozaik részlete is.[210] A grafikai megoldások közül, egy a Magyar Nemzeti Galéria tulajdona, egy grisaille-változat pedig magántulajdonban van.[211]

Az öt karton témája a következő:

1. A főoltár fölötti cikkely: *Sacramentum*
2. *Kyrie eleison*
3. *Gloria in excelsis Deo*
4. *Dona nobis pacem*
5. *Deo gracias*

Megoldásban hasonlóak: nyugodt szépségű angyalok, a legkülönbözőbb libbenő, hajladozó mozdulatokkal. A felfelé erősen keskenyedő cikkelyekben, a kompozíciók háromszög megoldása már adva van. Benczúr az adott térhez igazodva népesítette azt be hajlékony, lebegő, mozgalmas drapériával ábrázolt angyalok alakjával. Amikor 1906-ban a templom művészeti méltatására sor került, a szentély építészeti megoldását tartották a legjobbnak, s Benczúr műveit egyrészt dicsérik, „diszkrét színskálája megmarad a dekoratív képek keretében és az apszis enyhe színhatásában. A formák ritmikus bájában is a legrokonabb Ybl szellemével." másrészt szemére vetik, hogy „alakjai nem valóságosak, hanem üres burkok, jóakarattal és filozófiai idealizmussal táplált hüvelyek. Melozzo da Forli éneklő, zenélő angyalainak vérszegény rokonai" – amelyekkel egyet kell értenünk.[212] Száraz alkotások, teljesen távol állnak Benczúr gazdag festői invenciójától. Itt ismét olyan megrendeléseket teljesítve kényszerült feladatának teljesítésére, amelynél nem tudta képességeit kibontakoztatni.

A Szt. István bazilika oltárképe azonban: *Szt. István felajánlja Máriának a koronát,* már ismét barokkos hatásokat mutat. Benczúr olaszországi tanulmányútjain csodálattal szemlélte a nagy, velencei barokk mesterek műveit s közelségük sok festményében érvényesül. Nemcsak külsőségekben nyilvánul ez meg nála, de a kor megértésében és szellemének átvételében is. A vallásos témák feldolgozásánál különösen észlelhetők a barokkból merített megfigyelései. A nagy oltárkép három változatban utal a barokkos felfogás megvalósítására. Lendületes mozgalmasságával, földi és égi jelenet beállításával, színmegoldásával, mindegyik e stílus jegyeit viseli. A velencei mesterek műveit Benczúr szívesen másolta, erre utalnak Tiziano: Pesaro család Madonnája, Tiepolo: Assunta, Tintoretto: Szt. Márk csodája fentmaradt másolatai.[213]

A Bazilika oltárképén, Mária magas emelvényen ül a gyermek Jézussal *129–130. kép).* Előtte térdel Szt. István s a párnán levő koronára mutat. Fent felhők között angyalcsoport. Érdekes, hogy a kritika a képet kvalitásban a cikkelyábrázolások mögé helyezi, amellyel nem érthetünk egyet, mert az oltárkép mind kompozícióban, mind pedig az alakok megjelenítésében sokkal

frissebb s inkább tükrözi Benczúr egyéniségét, mint az imént említett kartonok.[214] Egy nemrég előkerült rajzon Mária mozdulatára ismerünk, s egy másik grafikai ábrázolás Szt. István alakjához készült *(131–132. kép).*[215]
A Fasori evangélikus templom nagy oltárképe 1905-ből szignált. Témája a *Három királyok imádása,* ahol a királyok magyar ruhát viselnek.[216] *(133. kép.)* Egy szép vázlat a műhöz, amely 1958-ban a Benczúr kiállításon is szerepelt, magántulajdonban van.[217]
A főpapi portrémegrendelések közül kiemeljük *Samassa József egri bíborosérsek mellképé*-t, majd az egész alakos ábrázolást, teljes főpapi ornátusban.[218] *(134–135. kép.) Ipolyi Arnold, a Képzőművészeti Társulat egykori elnökének mellképé*-t, a Társulat megbízásából vállalta el a Műcsarnok tanácsterme számára.[219] *(136. kép.)* A főpapi megrendelők között találjuk Schlauch Lőrinc bíboros, nagyváradi püspököt is.[220]
Több olyan portréja maradt fenn, ahol a megrendelők reprezentatív megoldásra adtak megbízást, de néhány olyan is szerepel nagyszámú arcképei között, melyek egyszerűségükkel hatnak.[220a] *(137–142. kép.)*
Időközben állandóan dolgozott a már több, mint 10 éve megrendelt Millenniumi hódolat végleges megoldásán. Állandó teendői a Mesteriskola vezetésével és egyéb elfoglaltsága, lekötik idejét, így a munka lassan haladt. A századfordulón őt ért bírálat is elkedvetlenítette, annak ellenére, hogy tanítványai melléje álltak s a közvélemény továbbra is tiszteletben részesítette. Közel húsz esztendeje irányította már a Mesteriskolát, s mint lelkiismeretes ember és művész, legjobb belátása szerint látta el hivatalát. Hazahívása annak idején a jól képzett, tehetséges mesternek szólt, akit, mint a világhírű müncheni akadémia tanárát, mindenki alkalmasnak tartott erre a feladatra. Nem is csalódtak benne, mert Benczúr legjobb tudása és meggyőződése szerint oktatta a fiatalokat. „Nem nyomta el tanítványainak művészi egyéniségét, szabadon fejlődhettek, de megkapták hozzá a tudás szilárd alapját." – írja Gerevich Tibor.[221]
Metódusa természetszerűen a müncheni akadémia módszereihez alkalmazkodott, célkitűzései között a jó technikai felkészültség, alapos anatómiai tudás, anyagszerűség visszaadása a legfontosabb. Benczúr, a régi mesterek tanulmányozását szívesen vette hallgatóitól, sőt időről-időre készült másolataikat az iskola számára gyűjtötte.[222] A művészetről mindig szívesen magyarázott. A tanulmányi idő négy év volt s növendékei díjtalanul kaptak modellt és fűtött műtermet. A munka az első évben 12 növendékkel indult meg és Stettka Gyulán kívül – aki a tanársegédi tisztet töltötte be a mester mellett – Tolnai Gyula, Blaskovits Ferenc, Balló Ede, Greguss Imre, Kardos Gyula, Kárpáthy Rezső, Kimnach László, Margittay Tihamér, Pörge Gergely, Szárits Imre és Szirmai Antal voltak hallgatói. Később többek között Bruck Miksa, Papp Henrik, Magyar-Mannheimer Gusztáv, Spányik Kornél, Pállya Celesztin, Dudich Andor, Újvári Ignác, Márk Lajos és Hegedűs László tanult a Mesteriskolán, akik bár szerényebb tehetséggel működtek, nevüket a tárlatok szorgalmas kiállítói kö-

zött gyakran megtaláljuk. A szokványos, ún. műcsarnoki stíluson felül nem emelkedtek.

Fiatal tanítványai azonban, mint Fényes Adolf, Kernstok Károly, Koszta József és Pór Bertalan, művészettörténetünk erőteljes egyéniségeivé váltak. Festészetünk fejlődését tekintve, e mesterek munkássága olyan értéket képvisel, mely súlyával számottevő pikturánk továbbjutása szempontjából.

Benczúr magatartására jellemző Kernstok Károly visszaemlékezése, melyet az egyik budapesti napilapban olvashatunk: „Benczúr mester – bár művészeti felfogása homlokegyenest ellenkezett az enyémmel – megértő volt irányommal szemben. Lojalitását mi sem bizonyítja jobban, minthogy vidékre is utánam küldte a modellpénzt."[223] Pór Bertalan, az 1958-ban, a Magyar Nemzeti Galériában megnyílt Benczúr Gyula emlékkiállításon, ünnepi beszédében a megbecsülés hangján emlékezett mestere szeretetreméltó emberségéről, mindenkor szerény, de szilárd jellemű festőegyéniségéről, aki a 19-es forradalom idején együttérzéssel kísérte az eseményeket s annak elbukása után sem volt hajlandó részt venni a forradalmiak megbélyegzésében.

Ami működését a Mesteriskola élén illeti, tagadhatatlan, hogy a Müncheni Akadémia kipróbált elveit vette át. Az ott töltött csaknem két évtized kitörölhetetlenül rányomta bélyegét művészetére, mentalitására. Ő maga az elgondolásai mellett következetesen kitartó művészek közé tartozott, aki meggyőződését haláláig nem változtatta meg – még az őt ért bírálat hatására sem.

A század végén ugyanis már erősen bírálták a Mesteriskola vezetését. A külföldről hazatért festők elhozták hírét az új iránynak, mely a festészet terén természetes folytatása volt a plein-air kísérleteknek. Nincs nagyobb ellentét a piktúrában, mint az akadémiák sablonja s az új irány szabad, friss, kötetlensége között. Benczúr mereven ellenállt; áthangolás, engedmények pedagógiai módszerében így lehetetlenné váltak. Ám a fejlődő újnak gátat szabni a fiatalság számára nehéz feladat lett volna – ezért indult meg a roham a Mesteriskola, majd vezetői ellen.

Pedig a „szabadiskola" fogalmát ő valósította meg nálunk, tanulva mesterétől, Pilotytól, nem kívánta meg, hogy tanítványai stílusát utánozzák. Bírálatát mégis azok okozták, akiknek kezén a hagyományok elsikkadtak s mint mesterük epigonjai, sokkal alantasabb szinten mozogtak.[224]

Reformokat követeltek az elégedetlenkedők, – de nem azok, akik saját tehetségük által vezetve az utakat már megtalálták – hanem a dilettánsok, akik a művészet terén uralkodó zavart kihasználva, próbáltak előre jutni. Vezérük Hock János kispesti plébános volt, aki 1898-ban kiadott Művészeti reformjával, a helyzet megváltását képzelte megoldani. Zavaros, érthetetlen, rosszindulatú és primitív gáncsoskodásai, hozzá nem értő megállapításai, az ellenségeskedést csak fokozták. Olyan művészeket vezetett félre, akik rosszul értelmezve tételeit, komoly tudás nélkül kezdtek festeni.[225]

Benczúr, aki köztiszteletben állott tanítványai előtt, bölcs nyugalommal felül-

emelkedett a tornyosuló, lobogó szenvedélyeken, nem reagált személyesen az őt ért rágalmakra, irtózott minden nyilvános szerepléstől. Tanítványai megvédték őt a sajtóban, a maga részéről megelégedett azzal, hogy támadóját *(Hock János arcképe)* Lucifernek festette meg.[226] *(143. kép.)*

A képviselőházba is eljutott a felkorbácsolt szenvedélyek által fűtött probléma. Hock Mesteriskola elleni támadására Wlassich miniszter felelt, aki kijelentette, hogy nem helyesli a támadást Benczúr, Lotz és Stróbl ellen, mert nekik nagyon sokat köszönhet a képzőművészet. „Reformra szükség van, ezt már a Mesteriskola felállításakor Trefort is hangoztatta. Az a vélemény, hogy például éppen Fényes, a tanítvány beszél legszebben Benczúr mellett, aki eredeti tudott maradni, pedig évekig tanult nála. Egy akciót, ilyen nagy és minden ízében nemeslelkű művész támadásával, nem szabad kezdeni."[227]

Nem csoda, ha Benczúr úgy elvesztette kedvét, hogy az évi tárlatra nem is küldött be képet. Ezt természetesen a közönség és sajtó is észrevette. „Benczúrnak úgy látszik egészen elvették a kedvét a festéstől" – írja Piktor aláírással a cikkíró – „én nem védem Benczúrt a kritika ellen, de védem azért, hogy most, megállapodott kiforrottságában egyszerre kibújjon a bőréből és másképp fessen, mint ahogy tud . . . ha így bánnak az öregekkel, tudnak-e majd másképp bánni a fiatalokkal?" – kérdezi.[223]

Ha nem ítéltük el Munkácsyt, amiért nem hangolta át művészetét, holott Párizsban élt, ahol körülötte zajlott az új és régi művészet nemzetközi harca – Benczúrt sem gáncsolhatjuk, hogy a képességeinek, lelkialkatának, elképzeléseinek, adottságainak legmegfelelőbb stílus csiszolásán fáradozott egész életében. Nemcsak ő, de a XIX. század mesterei jórészt hagyományokat kerestek. Fülep Lajossal folytatott beszélgetésében leszögezi véleményét erről, amikor az egyéniség kibontakozásáról esik szó: „Hát ha olyan fontos az egyéniség, miért akarják minden áron, hogy plein-airt fessen az ember? Hátha nem felel meg a természetének! Nekem tudom nem felel meg s ezért nem csinálom. Szinyei Palival csináltam valamikor én is plein-airt, de érzem, hogy az én temperamentumom másra való. Nem áll az jól mindenkinek . . ."[229] Amikor egy ízben Beczkói Bíró megkérdezte tőle, mi is tulajdonképpen az álláspontja az újítókkal szemben, Benczúr kijelentette: „Nem az irány a fontos a művészetben. Minden irányban lehet művészet, lehet giccs."[230]

Pozíciója nem ingott meg. Nevének csorbítatlanságát mi sem bizonyította jobban, mint az 1902-ben neki juttatott megrendelés, a királyi palota Hunyadi terme számára. Ybl Miklós és Haussmann Alajos tervei szerint a vár átépítése, tatarozása folyamatban volt. E munkálatoknál, a krisztinavárosi traktusban Benedetto da Maiano stílusában, faburkolattal ellátott kazettás mennyezetű termet képeztek ki, melynek festői megoldását Benczúrra bízták.[231] A faburkolat feletti térmezőket kellett Benczúrnak Mátyás életéből vett jelenetekkel díszítenie. A nyolc vázlat hamarosan elkészült, de a kívánt méretben haláláig mindössze kettőt fejezett be, Mátyás fogadja a pápa követeit, 1915-ben és a

Diadalmas Mátyás-t, 1920-ban. A vázlatok az 1921-es Benczúr Gyula és tanítványai kiállításon a család tulajdonaként láthatók voltak:[232]

1. *Mátyás fogadja a pápa követeit*
2. *Mátyás és Holubár*
3. *Mátyás művészei körében*
4. *Mátyás tudósai körében*
5. *Mátyás az igazságos*
6. *Mátyás és Beatrix esküvője*
7. *Mátyás királlyá választása a Duna jegén*
8. *A diadalmas Mátyás*

Ezek közül az első három a Magyar Nemzeti Galéria tulajdona, a többinek nyoma veszett.[233] *(144–151. kép.)*

Benczúr idős korára is megőrizte friss, kompozíciós készségét. A közel 60 éves mester lazább, kötetlenebb módon szerkeszti meg a vázlatokat. Színei letompultabbak, halványabbak, a festék felrakása sokkal vékonyabb, mint előző képeinél. Nem tündököl a sárga, nem izzik a vörös – e két domináló szín nála. Azonban, az új, általa kikísérletezett kolorizmus nem válik a képek kárára, a történet, jelenetek megvalósítása pedig, kikristályosodott, fölényes tudásról, fejlett ízlésről tanúskodik.

Műveinek ez a színbeli változása, ecsetjének még könnyebb, lazább kezelése, az 1908-ban elkészült *Millenniumi hódolat*-on is érezhető már.[234] *(152. kép.)*

A hatalmas arányú portrécsoport megoldása, több mint egy évtizeden át foglalkoztatta. A 70 arcképhez lelkiismeretes tanulmányokat készített.[235]

A századvégi hivatalos Magyarország, a feudálburzsoázia nagy seregszemlélét örökítette meg. A királyi pár előtt Szilágyi Dezső tolmácsolja a két Ház hódolatát. Pompázatos ruhákban díszelgő főrendek, arisztokrata hölgyek s a vezető burzsoázia képviselői foglaltak helyet a nagyteremben. Lyka szerint: „A megoldás nehézségeit úgy oldotta meg, mint senki rajta kívül nem tudta volna, szinte hihetetlen akadályokkal vette fel a harcot."[236] Utal ezzel arra, hogy a 70 portré csoportosítása egy jeleneten belül megoldhatatlannak tűnt. Petrovich Elek a kép jelentőségét méltatva, többek között a következőket mondja: „Ez a nagyszabású mű szerencsésen egyesíti a történetírói lelkiismeretességet, az ábrázolás nagyhatású művészetével. Így jött segítségére a történetírónak a művész."[237] Ugyanakkor voltak, akik a lokálszínek használatát kifogásolták. A kép a képviselőház elnökének fogadótermében kapott helyet,[238] mivel a Szépművészeti Múzeum átengedte az Országház részére. A nyilvános bemutatás a Képzőművészeti Társulat 1909-es tavaszi kiállításán volt.[239] 1910-ben Berlinben állították ki a nemzetközi kiállításon, ahol aranyérmet kapott. Az elismerés mellett azonban a kritika keserűen hangoztatja, hogy az aranyérem felsőbb parancsra hullott olyan képért Benczúr ölébe, melynek a modern művészethez semmi köze sincs.[240]

A magyar kritikusok, az alakokat illetően erős vizsgálat alá vették a festményt.

és megállapították, hogy kevésbé levegős, mint az előző, nagy kompozíciói.[241] A művész részére a feladat a legkisebb érdeklődést is nélkülözte. Még 1905-ben is problematikus volt, hogy a felvázolt képet befejezi-e?[242] A mű történetéhez tartozik, hogy 1940-ben a királyi palotába szállították, s 1944-ben a palota egyéb műtárgyaival együtt elégett.[243]

Ebből az időből való (1909.) egy régi dagerotyp után a Petőfiház számára festett *Petőfi arcképe.*[246] (153. kép.) Végtelen egyszerűséggel, hazafiúi szeretettel ábrázolt képmás ez, ahol az arckifejezésben, a szemek tüzének lobogásában valóban a nagy költő egyéniségét érezzük. A valósághoz igazodó törekvések érvényre jutnak a megjelenítésben. Benczúr a szabadság lánglelkű költője iránti tiszteletét, rajongását – mely egész életét végigkísérte – most a nagyszerű portré megalkotásával rótta le. Ezt a képet a közönség sokkal melegebben fogadta, mint a hatalmas, millenniumi emlékképet.[247]

A *Mikszáth-arckép* ugyanekkor készült.[248] *(154. kép.)* E műnél az egyéniség kifejezésre juttatásán túl, az a baráti szeretet is érvényre jut, mely a nagy írót és a művészt összekötötte. Ez a festmény Benczúr Gyula akadémiai székfoglalójaként került az Akadémiára. A kép kisméretű változatát is ismerjük. *(155. kép.)*

Benczúr hosszabb idő óta keresett festői környezetben alkalmas telket, hogy nyaralót építtessen. 1899-ben már olyan hírt közölt a sajtó, hogy Benczúr meg akar válni ambachi villájától és Fonyódon készül kastélyt építtetni.[249] Ekkor volt látogatóban Mikszáthnál, Horpácson is és alkudott a Mikszáth-kúria közelében levő telekre, azonban a vétel nem jött létre s végül is a dolányi kúriát vásárolta meg.[250] Ettől kezdve gyakran utazott ide, második otthonába pihenni s a berendezett műteremben dolgozni. Halála után a falut (Dolány) Benczúrfalvának nevezték el. *(156–157. kép.)*

Életének utolsó szakaszát portrék, mitológiai jelenetek s a két nagy Mátyás-kép megfestése tölti ki. *(158. kép.)* Az idős mester korát meghaladó termékenységgel dolgozik. Késői portréin igen sok esetben észlelünk egyfajta érdektelenséget – ezek a megrendelések, semmi örömet nem hoztak az idős mesternek. Érdeklődéssel szemléli azonban a saját arcmását. Csúfondárosan kacagó Pán-nak festi meg magát, az öngúny felvillanó cinizmusával, 1903-ban először s 1910-ben ismét visszatér e témához.[251] *Pán a nádasban. (159. kép.)* Az ifjúság emlékezete, korai müncheni éveinek tapasztalatai, Böcklin hatása itt ismét jelentkezik. Az elismerésekben gazdag mester mitológiai alakban jelenik meg, hogy kedvére kikacaghassa magát. A nád sárgálló levelei közül tekint vissza, sípjával kezében, szemeiben dévaj fény. Olyan ember tekint vissza az életre, aki hírt, fényt, gazdagságot, boldogságot megkapott a sorstól s derűs kedvét, életszeretetét mindvégig megőrizte.

Díszmagyaros Önarcképén[225] (1914.) egészen más vonásokat fedezhetünk fel. *(160. kép.)* A reprezentatív külsőségekben nagy technikai tudását dicsérhetjük, de tartásában az a büszkeség ragad meg bennünket, mely Benczúr hazafias

érzéseit juttatja előtérbe. Mosolyogva tekint felénk, vonásai megelégedést tükröznek, mert úgy érzi, az ősi nemesi viselet nemzetének megbecsüléséhez tartozik.

Idős korában szeretettel fordul puttói, és mitológiai jeleneteihez. Egyre inkább foglalkozik e neki oly kedves témakörrel. Ilyen a *Nőrabló kentaur* és a hozzá készült vázlat *(161–162. kép).* Számtalan derűs, vidám színekkel megoldott jelenetét tartjuk számon, ezek közül csupán néhányat sorolunk fel, ilyen: az *Idill, Ádám és Éva, Ámor Mars sisakjával, Ámor pávával, Scherzo, Páni félelem, Hullámok játéka (163–169. kép).*[253] A két utóbbi kép Böcklin témáinak áthangolása, kinek művészetére a színbeli megoldások is emlékeztetnek. A Páni félelem, Böcklinnél két változatban is ismeretes. Ezek mindegyikén, a fauntól megrémült hegyipásztor menekül a hegyről lefelé kecskéivel. Benczúrnál, vidám egyéniségén átszűrve jelentkezik a téma. Ludak által üldözött puttókat ábrázol kevés tájképi környezetben. A Hullámok játéka, Böcklinnél nagyobb méretben és kevesebb alakkal jelentkezik, Schwindnél pedig sokkal kötöttebb szerkesztésben, a hasonló felfogású cinquecento képek átérzésében.

A világháború eseményeinek híreit a mester féltő aggódással kísérte, féltette nemzetét. Kifejezésre jut ez *Ember küzdj* c. kompozíciójában is (melyhez a fent maradt rajzvázlatot is ismerjük) ahol az árral küzdő férfiak heroikus harcában fejeződik ki a fronton szenvedők iránti együttérzése *(170–171. kép).* Elkészültekor a csónakon az 1915-ös évszám szerepelt. Időközben az évszámot eltüntették és restaurálásakor 1958-ban fedezték fel.[254] *Ströbl főhadnagy* alakjában Ströbl Alajos neves szobrászművészt, barátját, karddal kezében támadó mozdulattal jelenítette meg.[255]

Életének utolsó évei is szorgos munkával teltek. Nem egy nagyobb lélekzetű, ismert kompozíciója született meg ez időben, így elsősorban 1915-ben a *Mátyás fogadja a pápa követeit* és több ismert, kedvelt jelenete is, *Nyulas Madonna, Noli me tangere, Kleopátra, Szerelem bolondja, Patrona Hungariae, Krisztus az olajfák hegyén.*[256] *(172–177. kép.)*

Fehérsapkás Önarckép-e finom színekkel megoldott, erőteljes jellemzésű arcmás *(178. kép).* A hosszú évtizedeken át ismert, örökké változó „Én"-nek szinte minden apró rezdülését számontartó kivetítődése élvezetesen bontakozik ki a gyönyörűen modellált arc vonásaiban. Nemcsak festői tudásának csúcspontját jelenti, de karakterábrázolás tekintetében utánozhatatlan érzékkel visszaadott remekmű. Ugyanez évben 1917-ben festett *IV. Károly koronázása* c. vázlatán, nála szokatlan fényjelenségeket figyelhetünk meg.[256a] *(179. kép.)* Nem az aktus érdekelte, hanem a fény ábrázolhatóságának lehetőségei a zárt térben. Legutolsó műve volt Lendvai utcai otthonának műtermében Weiss Manfrédról festett portré[257] Dolányban pedig kocsisának feleségét és kislányát örökítette meg.[253]

A nagylélekzetű történelmi kompozíció, mellyel 1915-ben készült el, a már említett vázlat nyomán, *Mátyás fogadja a pápa követeit.*[259] *(180. kép.)* Az ün-

nepi hang, lendületes kompozíció, nagyszerű anyagszerűség, mely történeti képeinek erőssége, a két Mátyás festményre is jellemző. A pápai követ fogadását megjelenítő kompozíció analógiáját keresve, a múltban Tintoretto: Három kamarás a Madonna előtt c. művével való rokonságig jutunk el. A jelenet itt is hármas tagolású. A lépcsőzetes emelvényen ülő Madonnát Szt. Sebestyén, György és Teodor veszik körül. Benczúr képén a Madonna helyét a király alakja foglalja el, körülötte udvarának tagjai. A bal oldalon ülő szent helyett itt az udvari bolondot találjuk, a három kamarást a bíborosok helyettesítik s mindkét képen jobb oldalon a kíséret tagjai képezik a lezáródást. Sok rokon vonást találunk a Mantegnától átvett alakok megjelenítésében – a mantuai palotában Lodovico Gonzaga családról festett freskója áll közel képünkhöz.

Benczúr képén a megoldás ünnepélyes, méltó a nagy pillanathoz: a pápa követei megjelennek a király előtt. A pompázatos megjelenítés fokozza a mondanivaló súlyát. Mátyás gazdag renaissance öltönyben, hermelin palástban, trónján ülve fogadja a bíborosokat palotája díszes csarnokában. A háttérben a szabadba látni, a távolban oszlopos csarnok részlete látszik, fent apró alakokkal, akárcsak Veronese, Tintoretto vagy Tiepolo egyes nagyméretű kompozícióin. A renaissance udvarok elmaradhatatlan és fontos alakja, az udvari bolond itt is szerepet kap. A király előtt három bíboros áll, iratokat nyújtanak át. A nagy quattrocento mesterek figuráit idéző alakok csoportja zárja le a jelenetet.

A kompozíció nem konkrét eseményt örökít meg. Középkori királyaink rendszeres összeköttetést tartottak fenn a római apostoli szentszékkel. A török veszedelem idején meggyorsultak a követjárások, Mátyás uralkodása alatt szinte állandó az összeköttetés.[260] A mester fáradhatatlanul kereste műveihez a megfelelő típusokat. Mátyás alakjának megjelenítése is probléma elé állította. Az ismert arcképek közül a bautzeni emlékmű vonásait használta fel. Mátyásról korabeli és későbbi arcképek egész sora ismeretes, miniatúrákon, festményeken és érmeken.[261] Ugyanez időben készül el Fadrusz János kolozsvári Mátyás szoborcsoportja, ahol a művész ugyancsak a bautzeni emlékhez fordult.[262] Benczúr a kíséret tagjainál már modellek után dolgozott. A profilban ábrázolt, rendkívül erőteljes fej emlékeztet a mantuai Mantegna fresko egyik figurájára, a mögötte álló öreg, szakállas férfi feje, Tiziano tanulmányozására enged következtetni, és a hosszúhajú nemes ifjúnak raffaelesque külsőt kölcsönzött. Az udvari bolond alakjához akt tanulmányt is tartunk számon.[263] *(181. kép.)* Különben ez a figura annyira kedves volt számára, hogy ex-libriséül tükörképét választotta.[264] *(182. kép.)* Benczúr önarcképét is megtaláljuk a képen – tollas fövegben áll az udvari bolond mögött.

A vázlatot összehasonlítva a kész művel, az több kisebb szín- és kompozícióbeli eltérést mutat. A középtérben álló bíboros hermelin köpenyének fehér foltját, a bíborosi kalappal fedte el; változtatott az oszlopok elrendezésén is, a király közvetlen kíséretében pedig sisakos vitézeket helyezett el. A vázlaton a

háttérben világos felhőket festett a kész mű architektonikus megoldásával szemben.

A Mátyás sorozatnál mind a nyolc megfogalmazás örömet, győzelmet hirdet s a crescendot a *Diadalmas Mátyás*-ban éri el[265] *(183. kép)*. Mátyás mint triumfátor bevonul Budára. A király örömét lelte az antik életformák követésében. A korabeli művészet Mátyást imperátorként ábrázolja babérkoszorúval. Európában ő újítja fel a győzelmi bevonulásokat. Ez a festmény témájánál fogva az előzőnél mozgalmasabb, felfokozottabb. A menetet, mely jobbról-balra átlósan halad, lovon ülő harsonások vezetik be, mögöttük apródok, a kép középterében fehér lován a király, kíséretével, s a felvonulást a török rabok zárják le. Bal oldalon díszes ruhába öltözött, virággal várakozó nők, férfiak csoportja. Míg az előző képen a trónteremben várakozásteljes a csend – itt érzékelhető a királyt fogadó örömujjongás. Ő maga szótlan, fenséges tartással, páncélban ül lován. Itt a hadvezér van jelen, míg a másik kép uralkodóját politikai gondok foglalkoztatják. A főalak megfogalmazása a quattrocento lovasszobrokéval rokon, közelebbről Verocchio Colleoni szobrával.

A képhez készült vázlatnak nyoma veszett, a fent maradt fényképek alapján azonban megállapíthatjuk, hogy a mester a nagy képen változtatott kompozícióján. A vázlat horizontális hullámzását egyhangúnak találta, így a nagy képen vertikális elemként zöld tölgyfalombbal díszített, vörös faoszlopot iktatott közbe. A kép már 1917 végén befejezéshez közeledett, a szignaturában mégis 1919-es évszámot olvashatunk. Benczúrnak e két, nagyméretű, késői alkotása a királyi várból 1944-ben az olasz követségre került, így menekült meg az elpusztulástól. Sok műve azonban a második világháború folyamán eltűnt, megsemmisült, vagy külföldre került. Ezek közül számos alkotása reprodukcióban maradt fenn; melyek késői munkálkodásának termékenységéről, kifogyhatatlan ötletességéről s mindvégig az élet szeretetét sugárzó derűjéről adnak számot *(184–191. kép)*. Gazdag munkásságát Dolányban fejezte be, 1920. június 16-án ragadta el a halál.

Benczúr Gyula az utolsó nagy mester volt abban a vezetőgárdában, melynek működése a XIX. század végére a magyar festészetet fellendítette. Életpályája hasonlíthatatlan művészetünk történetében, megbecsülése korában egyedülálló, egyetlen magyar festő sem kapott annyi tiszteletadást, mint ő. El kell ismernünk, megérdemelten, mert a magyar művészet felemeléséért halhatatlan érdemeket szerzett, s Gerevich Tibor szerint a „közönség és a művészet ő általa találta egymásra."[266] A főrendiház tagjai sorába iktatta, a Tudományos Akadémia tagjává választotta, a Kolozsvári Egyetem díszdoktorrá avatta, s a Szt. István rend tulajdonosa volt.

Művészi hitvallása következetes, kitartó, tradicionális. Több, mint ötven esztendőt töltött művészi munkálkodással, s e félszázad festői termése bizonyíték

arra, hogy elveihez mindvégig hű maradt. Kora ifjúságától kezdve, tehetsége folytán, ujjaiban volt a technika ismerete, a művészi rögzítés minden bravúrja és iskolázottsága. A nagy európai mesterek tanulmányozása által a festészet fejlődése során felmerült problémák megoldását készen kapta. Így jutott el szüntelen gyakorlat folytán, nagyon fiatalon, festői metódusának kialakításához, melynek létrejöttét saját lelkialkata, az itthoni szerény előképzés indította el s a Müncheni Akadémia fejezte be. Festői bizonytalanságot, technikai korlátokat soha nem ismert, komoly tudatosság jellemezte. Fejlődése tulajdonképpen már nagyon korán befejeződött s a későbbiekben csak nyelvezetének finomítását fedezhetjük fel. Rajzbeli erőssége mindig dominált, csupán festői technikája fejlődött, mind kevesebb eszközzel dolgozott s színei erősségén változtatott.
A XIX. századi akadémizmust tagadó modern művészetet, érthetően irritálta minden feladatát szinte hibátlan pontossággal megoldó formakészsége, az Akadémia reminiszcenciáinak keresztülvitele. Művészetében nem tűrt megalkuvást, a tradíciókat őrizte konzervatív szívóssággal. Magatartása a Mesteriskola élén mégis példaadó, mert tanítványainak mindenkor szabad utat biztosított. Nyelvezete mindig a XIX. század derekának akadémiai festői nyelvét reprezentálta, s a társadalmi valóságtól független „örökszépség" ábrázolását tartotta mindvégig törekvései központi kérdésének. E stagnálás az oka azután, hogy művészetét már élete delelőjén támadták, s érthetetlenül és hitetlenül álltak a modern művészettel szembeni ellenérzése előtt. Ennyi képesség birtokában, valóban elképzelhetetlennek tűnik érzéketlensége az új művészet irányában. El kell fogadnunk saját védekezését, mely szerint a plein-air távol állt természetétől. Éppen a Szinyeivel töltött időben festett képek vizsgálata mást bizonyít: szívós munka, további kereső kísérletezés meghozta volna e téren is eredményeit. Nő az erdőben c. festői, friss vázlatával, valamint első felesége elmélyülten olvasó s harmonikusan a tájba illeszkedő alakjának ábrázolásával, Courbet szemléletéhez áll közel. Tiszteletben kell azonban tartanunk művészi meggyőződését – életműve is bizonyítja ezt – mely szerint igazi terrénuma a portré – és történelmi festészet volt. Ezen a téren kimagasló eredményeket ért el. Portréiban a reprezentatív előadásmód jelentkezik nagyon sok esetben, de a családi-baráti arcmások egyszerű megjelenítése, karaktervonásokkal gazdagított visszaadása, mind hazai mind külföldi viszonylatban kiemelkedő, számottevő alkotások. Első feleségéről Max Karolináról, négy gyermekéről készült bensőséges, szeretettel fogalmazott arcképein, második feleségéről festett, végtelen egyszerűséggel létrehozott portréin, s az önmagáról hátrahagyott festői vallomásain, páratlan felkészültsége lírai előadásmóddal párosul. Petőfi Sándor hazafiúi rajongással életrehívott ábrázolása, vagy Mikszáth Kálmán baráti szeretettel, a nagyíró iránti tisztelettel megfogalmazott arcmása, minden időben elismerésre tarthat számot. Történelmi műveiben a tiszta, világos szerkezet, az előadott témát minden esetben azonnal érthetővé teszi s a hajlékony, lendületes mozdulatok ritmikus szépsége, fejlett esztétikai érzékére utal,

és zenei iskolázottságát is felfedi. Mint kitűnő hegedűjátékos, nagyszerű ritmusérzékét műveiben, festői nyelven is kifejezésre juttatta. Hatalmas oeuvrejéből prominens művei világító fáklyákként emelkednek ki. A Hunyadi László búcsúja és a II. Rákóczi Ferenc elfogatása, a kiegyezés idején a nemzetnek a Habsburg-házzal szembeni ellenérzéseit juttatja kifejezésre, s ezzel az önálló nemzeti törekvéseknek ő is ideológiai támasza volt.

Művészete értékeinek vizsgálásánál feltétlenül figyelnünk kell a hatásokra, melyekre oly érző lélekkel reagált. Lelki beállítottságával rokon a nagy flamand mester Rubens benső világa. Sok azonosságot fedeztünk fel életükben, de felfogásukban is. Mindketten jómódban éltek s ezt a bőséget képeiken is kifejezésre juttatták. Gyűjtőszenvedélyük az élet teljességének élvezetével magyarázható. Míg azonban Rubensnél a lendület súlyát a túlfűtött, barokk dinamika viszi, Benczúr mindig ügyelt az egyensúly mértéktartó voltára. Színeikben is sok a rokonvonás, telítettek Benczúr színei is. A sokszor megrázó rubensi előadásmód azonban hiányzik nála. Még az azonos társadalmi formákat is megtaláljuk. Rubens a XVII. századi Flandria gyermeke, a Medici Mária-sorozat alkotója, a spanyol királyi udvar kegyeltje, – Benczúr a felfelé ívelő kapitalizmus idején a királyi család, a feudálburzsoázia elismert, foglalkoztatott festője.

Lelki alkatának alapvető tulajdonsága a romantikus attitüddel párosult, derűs, békés életfelfogás. Ezért volt képes a Piloty iskola külsőségeit rubensi hatásokkal egyesíteni s az olasz barokk mesterek szemléletének csodálatát műveiben is érvényre juttatni. Hatások összetevőiből alakult ki piktúrája. Ez az eklektika azonban nem ártott festészetének, szerencsés kézzel válogatta ki azokat az elemeket, melyek művészi elképzeléseit elősegítették. Életét, művészetét a sikerek egyre tovább lendítették, a küzdelmet nem ismerte.

Halála után a XX. század sokáig nem emlékezett meg róla. Az 1944-ben hevenyészetten rendezett emlékkiállítás műveinek mindössze kis töredékét, néhány soros katalogusel őszó kíséretében tárta a nyilvánosság elé. Művészetének értékelése, szocialista kultúrforradalmunk megvalósításának jegyében indulhatott meg. A marxista művészettörténet-tudomány, mind nagyobb teljességre törekszik művészeink munkásságának kutatásában. Az elmúlt esztendőkben megértek a feltételek arra, hogy Benczúr művészetét is vizsgálat alá vegyük, – 1958-ban nagyarányú emlékkiállításon mutattuk be életművét.

Összegezve művészi tanulságait, megállapíthatjuk, hogy a magyar festészet elmúlt korszakának jelentős, kiemelkedő művészeként tarthatjuk őt számon. Életművének hagyományértékű tanulságaival, megbecsült helyen áll festészetünk nagyjainak galériájában.

AUSZUG

Die dem Freiheitskampfe folgenden Jahrzehnte bildeten in der Entwicklung der ungarischen Gesellschaft eine widerspruchsvolle, kampfreiche Periode. Der Ausgleich bedeutete den Abschluss eines Kompromisses mit dem Herrscherhause. Die zunehmende Entwicklung des wirtschaftlichen Lebens schien die bitteren Heimsuchungen des verlorenen Freiheitskampfes vergessen zu lassen. Nach dem Verlaufe von einigen Jahren liess sich die Bourgoisie in grosszügige finanzielle Unternehmungen ein, der Bau der Hauptstadt ging vorwärts, ihre neuen Paläste, ihre öffentlichen Gabäude verkündeten mit lauter Prunkliebe den steigenden Wohlstand. Das Land bereitete sich auf das tausendjährige Jubileum der Landnahme vor. Dieser wirtschaftliche Aufschwung bedeutete auch die kraftvolle Entwicklung der bildenden Künste, in erster Linie der Baukunst, aber auch der monumentalen Bildhauerkunst und der Malerei. In diesen Jahrzehnten haben die Grössen unserer nationalen Malerei, von Munkácsy bis Szinyei, den Aufstieg der ungarischen Malkunst auf ein europäisches Niveau gesichert. An der Schaffung der besonders bevorzugten Kunstgattungen dieser Epoche, des dekorativen Porträts und der grossangelegten historischen Kompositionen, beteiligte sich Gyula Benczúr mit Werken von bleibendem Werte.

Als Historienmaler bevorzugte er die repräsentativen festlichen Darstellungen. Seine gewaltigen Schöpfungen haben die ruhmreichen Epochen der ungarischen Geschichte wiedererwecken lassen. Der Abschied von László Hunyadi, die Gefangennahme von Franz Rákóczi II., die Taufe von Vajk, die Rückeroberung der Festung Buda, die zwei Mathias-Kompositionen sind bedeutende Schöpfungen der ungarischen Historienmalerei. Diese seine Werke waren nicht nur hierzulande, sondern auch ausser den Grenzen des Landes wohl bekannt. Benczúr gehörte zu jener führenden Garde unserer Malerei des XIX. Jahrhunderts, welche den internationalen Rang der ungarischen Kunst sicherte.

An der Münchener Akademie verbrachte er, vorerst als Hörer, später als Professor 13 Jahre und während dieser Zeit verinnerlichte sich, seine Kunst und wurde lyrisch und persönlich. Seine patriotischen Gefühle, seine glänzende Farbenbehandlung und seine Virtuosität in der Materialmalerei erhoben ihn auf einen solchen Grad der Kunst, wo wir nicht mehr von einem Piloty–Epigonentum sprechen können. Seine bravourvolle Zeichenkunst, seine grosszügigen Kompositionen, seine kultivierten Farben sichern Benczúr eienen Rang zwischen den bedeutendsten Künstler der Epoche.

Seine Porträtkunst ist von gleichem Werte wie seine Historienmalerei. Seine Porträts fanden allgemeine Anerkennung. Seine Popularität galt vielleicht in erster Reihe dieser Kunstgattung und von der bürgerlichen Klasse bis zum Herrscher wurde er der vielbeschäftigte Porträtmaler aller Schichten des offiziellen Ungarn. Das gefällig konzipierte Porträt entspricht ebenso einem Bedürfnis dieser Zeit wie die Reihe der sich vermehrenden, italienische Paläste nachahmenden pester Miethäuser. Unter den auf Bestellung verfertigten vielen Hunderten von Porträts sind jene die verinnerlichsten Werke, auf welchen er die Mitglieder seiner Familie verewigte. Das entzückende Bildnis seiner Schwester Etelka in weissem Kleid, die rührend ernsten Porträts seiner Eltern, die lebendigen warmtönigen Darstellungen seiner vier Kinder, die poetischen Bildnisse seiner früh dahingeschiedenen ersten Frau, wie auch seiner zweiten Gattin, seine Selbstporträts zeugen alle von seiner vertieften menschendarstellenden Kunst.

Der Künstler von grosser Arbeitsfähigkeit verfertigte mehrere Kompositionen religiösen Inhaltes. Auf seinen grossangelegten Werken mit kirchlichen Themen, wie das Altargemälde der St. Stefan-Basilika, oder die Anbetung der drei Könige in der evangelischen Kirche, können wir die Wirkung der grossen italienischen Meister Tiepolo und Veronese feststellen, jener Künstler, welche ausser Rubens von den europäischen Künstlern am stärksten auf die Kunst von Benczúr von Einfluss waren. Einige Skizzen entworfen für diese Kompositionen zeugen von der suchenden, experimentierenden Gewissenhaftigkeit, von der unermüdlichen Kombinationsfähigkeit, mit welcher der Künstler die wirkungsvollste, dem Inhalte nach die kompakteste Vorstellung des zu entstehenden Bildes bis zur endgültigen Lösung weiterentwickelte.

Die festliche, monumentale Auffassung seiner Kunst fehlt nur aus jenen Bildern, die er zu seinem eigenen Vergnügen malte. Mit seinem mythologischen Szenen, mit der Schaar zwischen Blumen spielender Putten, mit der Anmut von Nymphen und Bacchantinnen lockt er uns in das Reich der Märchen. Sein Optimismus, seine sonnige Lebensfreude kommt hier am besten zum Ausdruck. Seine Akte stellen eine im Geschmack XIX. Jahrhunderts erfolgte Umdichtung der vollen Formen des Rubens'schen Frauenideals dar. Die im Jahre 1882 mit der grossen goldenen Medaille ausgezeichnete „Bacchantin" mit ihren barocken Formen und jener malerischen Wärme gehört zu seinen besten Werken.

Der Meister von vielfältiger Interesse experimentierte auch mit der Darstellung der Natur. In seinen frühen Münchener Jahren, als er mit Szinyei in einem gemeinsamen Atelier arbeitete, wurde auch Benczúr mit den Problemen der plain-air-Malerei bekannt. Nicht nur seine frühen Bilder, wie die „Frau im Walde", die „Frau mit dem roten Mantel" oder die sich im Ausland befindliche „im Walde lesende Frau" zeugen hievon, sondern auch die viel späteren Waldpartien, „Adam und Eva" oder sein „Idyll" betiteltes Werk. Doch hatte Benczúr nicht viel Interesse für die Freilichtmalerei, vielmehr war es ihm um die gleichmässige Lichtverteilung an seinen in geschlossene Räume gestellten Figuren zu tun. Die Szinyeischen Sonnenlicht- und atmosphärische Probleme haben ihn nicht beschäftigt.

Im Gefolge dieser vielfältigen Einwirkungen entwickelte sich Gyula Benczúr zum grossen Künstler, der sein Wissen gerne zur Weiterausbildung der ungarischen Jugend zur Verfügung stellte, als er im Jahre 1883 nach Hause berufen und mit der Führung der Meisterschule betraut wurde. Hier verrichtete er bis zu seinem Tode eine bedeutsame pädagogische Arbeit. Er versah die Ausbildung der Jugend auf gewissenhafteste Weise, er hielt fest bei seinen Prinzipien aus: Die gründliche Aneignung des berufsmässigen Wissens hielt er für das Wichtigste für die junge Generation. Auf seinem langen, an Schöpfungen reichen Lebensweg umgaben ihn Anerkennung und Verehrung und seine Erfolge konnte auch die Kritik, die er am Ende des Jahrhunderts zu erdulden hatte, nicht verblassen lassen. Diejenigen nämlich, die sich für die neue Kunst begeisterten, sahen in Benczur den Repräsentanten des Konservativismus, der jedoch bis zum Ende in konsequenter Weise bei seinen künstlerischen Ansichten verharrte; er blieb ein akademischer Maler, bei dem die wirklichkeitstreue Darstellung sich mit dem reichlich Malerischen und mit einer materiegemässen Malweise vereinigte.

Benczúr hat mit seiner Heimkehr eine besonders wichtige Rolle im ungarischen künstlerischen Leben auf sich genommen. Er hat sein Wissen zur Heranbildung der Künstler und zur Wacherhaltung des sich belebenden Kunstinteresses im Lande zur Verfügung gestellt, womit er von einer opferbereiten Berufsfreude Zeugenschaft ablegte.

Er hat das Interesse Vieler für die ungarische Kunst wachgerufen und wir können den Aufstieg und Anerkennung unserer bildenden Kunst am Jahrhundertsende in vieler Hinsicht Benczúr verdanken. „Das öffentliche Leben und die Kunst trafen durch ihn aufeinander" sagte Karl Lyka, als er im Jahre 1921 in seiner, anlässlich der Benczúr-Feier gehaltenen Rede Benczúr's Tätigkeit würdigte.

Bereits zu Lebzeiten wurde er mit unzähligen Beweisen der Anerkennung überhäuft. Die Allgemeine Wertschätzung umgab ihn in einem Masse, wie es keinem anderen Maler zuteil wurde: Die Akademie wählte ihn zum Mitglied, die Universität von Kolozsvár verlieh ihm das Ehrendoktorat, das Magnatenhaus nahm ihn zwischen seine Mitglieder auf. Die Uffizi-Galerie bat für ihre berühmte Sammlung von Selbstporträts um sein Selbstbildnis, im Jahre des Millenniums erhielt er, neben Munkácsy und Lotz, den Sankt-Stefan-Orden für sein Bild „Die Rückeroberung der Festung Buda". Mehrere seiner Bilder wurden hierzulande und im Ausland mit der goldenen Medaille und dem ersten Preis ausgezeichnet.

Die monumentale Komposition seiner Geschichtsbilder, seine verinnerlichten, sepräsentativen Porträts haben auch für die Gegenwart so maches zu sagen. Sein malerischer Realismus lehrt uns an der Wirklichkeit Wohlgefallen zu finden, führt uns zur Liebe der uns umgebenden Ge-

genstände, Landschaften und Menschen und lehrt den Künstlern unserer Zeit die Achtung für ein auf hohem Niveau stehendes künstlerisches Können.

Benczúr wurde am 28. Január 1844 – im selben Jahre wie Munkácsy – in Nyíregyháza geboren. Sein Vater, Apotheker in derselben Stadt, kam nach kaum zwei Jahren, nachdem die Beschäftigung mit Arzneien sich seine Gesundheit als schädlich erwiesen hatte, mit seiner Familie in das Haus seines Schwiegervaters, des Kaschauer Handelsmannes, Gottlieb Laszgallner. Gyula Benczúr besuchte hier die Elementarschule und setzte sodann seine Studien im evangelischen Gymnasium fort. Sein Zeichentalent hat sich schon früh bemerkbar gemacht, weshalb ihn sein Vater zum Ingenieur bestimmte. So wurde er im Jahre 1958 ein Zögling der Realschule. Ausser dem Zeichenunterricht in der Schule haben ihn die sorgsamen Eltern in der lokalansässigen Privat-Zeichenschule von gutem Rufe der Maler Brüder Béla und Ferenc Klimovics unterrichten lassen. Hier eignete er sich die ersten Kenntnisse an. Bald wurde das nicht alltägliche Talent des jungen Benczúr im Zeichnen offenkundig und änderte den Entschluss der Familie, welche ihren Sohn auf Anraten sachverständiger Freunde seine künstlerische Laufbahn antreten liessen.

Im Jahre 1861 haben sie den jungen Benczúr nach München gesandt, wo er bei der Aufnahmeprüfung der Akademie der Bildenden Künste als erster seines Jahrganges zwischen die neuen Hörer des Institutes mit einer grossen Vergangenheit gelangte. Er wurde ein Schüler von Hermann Anschütz auf der Malerklasse, zusammen mit Szinyei, bis der allgemein beliebte Professor der Akademie, Piloty auf die beiden talentierten ungarischen Jünglinge aufmerksam wurde, wonach sie ihre Studien bei ihm fortsetzen konnten. Zu dieser Zeit studierten und reiften die Besten der ungarischen Künstler Jugend an der Akademie. Ausser Szinyei und Benczúr liessen sich auf kürzere oder längere Zeit Székely und Liezenmayer, Mészöly und Wagner, Munkácsy, Paál und viele andere in der bayrischen Hauptstadt nieder. München erfreute sich zu dieser Zeit einer grossen Beliebtheit auf dem Gebiete der Geschicht- und Genremalerei. Piloty, eine anerkannte Grösse des Historismus, zog die Jugend, in seinen Bannkreis, die von dem im Rufe eines guten Pädagogen stehenden Meisters die Lehren seiner Kunst aneignen wollte. Ihre Persönlichkeit schrieb einem jeden einen anderen Weg vor, die Schwierigkeiten ihrer Anfangskämpfe jedoch wurden unleugbar durch die Akademie erleichtert. Bis sie auf der ausserordentlich besuchten Piloty-Klasse auf eine Vakanz rechnen konnten, riet der führende Meister den jungen Ungarn ein gemeinsames Atelier an. So kamen Pál Szinyei-Merse, Gyula Benczúr und der im tragischer Weise jung dahingeschiedene Géza Salamon auf eine Zeit zusammen. Joseph Flüggen, Piloty's Schüler wies ihnen die Richtung, beurteilte ihre Werke und auch Bertalan Székely, der damals bereits einen bekannteren Namen in München hatte, half ihnen oft mit seinen Ratschlägen. In den Jahren 1865–69 studierte Benczúr bei Piloty. Hier begann sein Talent sich in vollem Masse zu entfalten. Der fleissige, junge, ungarische Maler verfügte zu dieser Zeit bereits über eine gesunde Kritik und verfiel nicht dem Fehler des Nachahmens, sondern entwickelte weiter seine eigenen Ideen. Zufolge seines technischen Wissens, seiner gossartigen Zeichenkunst nahm der Meister bei der Ausführung seiner Bestellungen die Hilfe seines Schülers in Anspruch. So trugen die damals entstandenen und seitdem zugrundegegangenen Fresken an dem Münchener Maximilianäum und dem Rathaus auch Spuren von Benczúr's Hand.

Den Sommer verbrachte er stets in dem lieblichen Kaschauer Hause, mit seinen sechs Geschwistern, im allgemein bekannten schönen Familienkreis und bei solcher Gelegenheit verewigte er die weitverzweigte Familie in verinnerlichten Bildnissen. Die warmtönigen Darstellungen von seiner Mutter, seinem Vater, seiner Schwester Etelka und seinem Bruder Géza sind geschätzte Werte seiner frühen Periode. Die ersten Bildnisse weisen noch auch Biedermeier Eigenschaften auf, aber bereits auf diesen frühen Porträts ist die später Stärke von Benczúr, der repräsentative Charakter zu erkennen.

Das Jahr 1864 brachte ihm die erste Bestellung. Die Leitung der Kaschauer Sparkasse be-

stellte bei ihm das Porträt ihres früheren Direktors Károly Fiedler und in diesem Jahre malte er auch seine „Balatoner Fischertragödie" betitelte Komposition. So liess die damalige romantische Genremalerei, welche auch von Bertalan Békely, Károly Lotz und Mihály Munkácsy kultiviert wurde, auch in der Kunst von Benczúr Spuren. Das Bild zeigt uns in dramatischer Weise die erschütternde Szene, doch im Geschmack des Volksliedes und des Volkstückes seiner Zeit. Es erinnert uns stark auf die damalige allgemeine Auffassung unserer Genremalerei. Benczúr sandte später sein im Münchener Kunstverein ausgestelltes Bild auch nach Pest, wo der erlangte Erfolg am besten dadurch charakterisiert werden kann, dass die Gesellschaft für Bildende Kunst das Werk in ihrem Album publizierte.

Die neben Piloty verbrachte Zeit und das Studium der alten, grossen Meister, wozu sich in den Münchener Museen reichlich Gelegenheit bot, vertiefte Benczúr's Kunst immer mehr. Der junge Benczúr wurde schon zuhause in der mit den Ideen des ungarischen Freiheitskampfes sympathisierenden Kaschauer Familie für die ungarische Geschichte empfänglich. Wenn wir dabei seine beinahe im Kindesalter sich zeigende Kompositionsfähigkeit, seine Sicherheit im Zeichnen, seine Leichtigkeit, sein ausgezeichnetes Farbgefühl in Betracht ziehen, können wir uns nicht wundern, wenn auf seine künslerischen Ideen die Auffassung Piloty's van Einfluss war. Obwohl er sich neben dem Grossmeister des Historismus für die Ausübung der Historienmalerei vorbereitete, wurde seine Kunst doch kein Epigonismus, da Benczúr seinen urgarischen Charakter bewahrte, nicht nur in seinen Themen, sondern auch in der Art der Darstellung. Während sein Meister seine stetig grösser werdenden Gemälde mit Bühnenbildern bevölkerte, welche auf verblüffende Sujets ausgingen, erweckten Benczúr's historische Bilder die ungarische Vergangenheit zu neuem Leben. Er komponiert einfacher, mit weniger Gestalten als sein Meister, er lässt keine grossen Mengen vorbeiziehen. Mit der natürlichen Bewegung seiner Gestalten, mit seinen klaren, verständigen Kompositionen, mit seinen tieffeurigen Farben beschritt er einen viel lebensvolleren Weg als die Piloty'sche Richtung, er schlug einen realistischeren Ton der Geschichtsmalerei an. Wir können daher mit Tibor Gerevich sagen, dass „aehnlicherweise wie mehrere seiner ungarischen Malerkollegen ging er von dem zu jener Zeit in München dominierenden und letzten Endes aus der französischen romantischen Malerei sich ernährenden Pilotysmus aus, welchen er jedoch überragt hat."

Seine erste erfolgreiche, bereits reife Schöpfung ist sein im Jahre 1866 gemaltes Geschichtsbild „Der Abschied von László Hunyadi". Er hat dasselbe im Jahre des Ausgleiches in Pest, auf der Aussteilung des Vereins für Bildende Kunst zur Schau gestellt und seine Qualitäten: die Einheit des ideellen Inhaltes und der Ausdrucksform, die harmonische Lösung der Konstruktion, die zurückhaltende und doch kraftvolle Schönheit der Farben brachten für ihn einen hinreissenden Erfolg. Auf der im selben Jahre eröffneten grossen Pariser internationalen Ausstellung wurde unter elf Werken ungarischer Künstler auch dieses bedeutungsvolle Werk Benczúrt's vorgeführt, es wurde sodann im Jahre 1869 durch den Pester Bildersaal Verein für das Ungarische Nationalmuseum erworben. Die feierliche Traurigkeit, die dem Bilde eigen ist, wirft den Schatten der späteren Tragödie voraus. Sowohl hier als auch auf seinen späteren grossen historischen Gemälden fehlt die dramatische Kraft, welche die historischen Bilder von Viktor Madarász und Bertalan Székely so erschütternd gestaltet. Benczúr vergegenwärtigt seine Helden nicht im Moment des Dramas, die tragische Anschauung von Madarász und Székely steht ferne von seiner Persönlichkeit und Lebensanschauung. Er zeigt uns die Vergangenheit und Zukunft in feierlichen Augenblicken. Das Werk hat eine gehobene Stimmung, die Gruppierung ist klar, die Farben sind masshaltend, trotzdem lebhaft. Mit seinen Helden weist er auf den kommenden Sieg hin. Auch bei „Hunyadi's Abschied" wissen wir, dass diesem tragischen Ereignis die glorreichen Jahrzehnten von Mathias' Regierung folgen werden, wie es Benczúr in seiner nach fünfzig Jahren gemalten Mathias–Folge auch vorgeführt hat.

Den an ihn geknüpften Hoffnungen entsprach, Benczúr mit einem neuerlichen Erfolg im Jahre 1869 als er „Die Gefangennahme des Franz Rákóczi II." malte. Auf diesem Gemälde, das eines

seiner schönsten Werke ist und nach Bukarest gelangte, paart sich das Kompositionstalent des Künstlers und seine harmonische Farbenbehandlung mit barocker Pracht. Das Bild erwarb die rumänische Königin Carmen Sylva und das zweite Exemplar gelangte nach Amerika. Die zwei historischen Kompositionen sind noch Träger der eigenartigen Benczúr'schen Ausdrucksform der Freiheitsidee und sogar die erste Fassung und Skizze des nächstfolgenden grossen Werkes „Die Taufe von Vajk" ist aus dem den Gedanken der Freiheit glorifizierenden Ideenkreis entsprungen, da auf dem Bilde der Protest der nocht nicht bekehrten Elemente der Heiden in offenem Einspruch zum Ausdruck kommt.

Zufolge einer seitens des Kultusministers Josef Eötvös erlassenen Preisausschreibung auf ungarische historische Gemälde begann Benczúr mit der Aufskizzierung dieses Bildes. Auf Grund einer im Jahre 1870 vorgelegten Skizze wurde Benczúr von Bertalan Székely, Károly Lotz und Viktor Madarász mit der Austführung dieses Entwurfes beauftragt.

Das fertiggestellte grossformatige Verk trägt die Datierung 1875 und hat sich der ideelle Inhalt desselben während der fürf Jahre verändert, es widerspiegelt die Mentalität der Feudal-Bourgeoisie. Diese Gesellschaft wollte auf jedem Gebiete ihre Stimme hören lassen und fand in Benczúr den Künstler, der ihre Zielsetzungen auf dem Gebiete der Kunst am wirkungsvollsten zur Geltung bringen konnte. Auf der volkstümlich gewordenen mächtigen Komposition der „Taufe des Vajk" leben die repräsentative Würde, die meisterhafte Stofflichkeit von Samt und Seide, ihre tastbare Veranschaulichung, die glänzenden Farben den reifen Kolorismus und das technische Können von Benczúr. Die auf die Barockmeister erinnernde bravuröse Lösung der in München vollendeten Komposition bedeutete inhaltlich bereits eine Ergebung vor den politischen Kreisen des offiziellen Ungarn. Das imposante Werk wurde im Jahre 1878 in Paris mit der Bronzmedaille ausgezeichnet.

Seiner heiteren Natur entsprechend sind für Benczúr's Münchener Jahre vertiefte freundschaftliche Beziehungen charakteristisch. Der Gemeinschaftgeist gab Gelegenheit zu nützlichen und notwendigen künstlerischen Diskussionen und so entstand für die junge Künstlergeneration eine recht fruchtbare Athmosphäre. Zum Freundeskreis von Benczúr gehörten Böcklin, Makart, Rudolf Seitz, Johann Herterich, Franz August Kaulbach und viele andere. Nach Szinyei's Heimkehr arbeitete Benczúr mit seinem Malerkollegen Gabriel Max in einem gemeinsamen Atelier. Diese Künstlergesellschaft hat ihren Stempel auf Benczúr's Entwicklung aufgedrückt. Der farbige, malerische, akademische Stil war ihnen allen eigen und zu dessen Entwicklung besuchte Benczúr im Jahre 1869 in der Gesellschaft von Piloty, Kaulbach und Passini Italien und studierte dort mit grosser Vorliebe die Werke von Tizian Tiepolo und Veronese. Demnach verwirklichte sich eine Reise nach Frankreich mit seinem Fruende, dem anerkannten Meister des Wiener Akademismus, Häns Makart. Die lichtere französische Barockmalerei zog den jungen Benczúr in seinen Bann, der kurz nach seiner Rückkehr nach München von dem bayrischen König Ludwig II. beschäftigt wurde. Der wegen seiner Verschwendung berüchtigte Herrscher erbaute zu dieser Zeit seine neuen Schlösser. (Chiemsee, Linderhof, Hohenschwangau) Die Varianten der Schleissheimer Interieurs in der ungarischen Nationalgalerie, welche von der prunkvollen Innengestaltung der Königschlösser einen Begriff geben, entstanden in dieser zeit. Der wegen seiner Sonderlichkeiten allbekannte Ludwig II. überhäufte Benczúr mit Aufträgen. Hauptsächlich dem glänzenden Hofhaltung der Bourbonen galt sein Interesse. So war Benczúr gezwungen sich in seinen Themen nach den Wünschen seines hohen Auftraggebers zu richten. Seine prachtvollen, glänzenden Farben gelangen in gesteigertem Masse auf seinem dieser Zeit entstandenem Gemälde Ludwig XIV. und Dubarry 1874) zur Geltung, welches er mit einigen Änderungen in vier Exemplaren malte. Das in der Ungarischen Nationalgalerie aufbewahrte Exemplar dürfte das am weitesten ausgereifte sein. Benczúr hielt das Kopieren seiner eigenen Werke für eine langweilige Betätigung und vermied es, wenn es ihm möglich war, doch liess er nie dieselbe Komposition wiedererstehen, selbst im Falle eines Kopierens nicht. Das andere Thema, Ludwig XVI. und seine Familie bei der Bestürmung des Versailler Schlosses, vergegenwärtigt gleichfalls,

auf des Herrschers Befehl, die Geschichte dieser Zeit. Das Studium dieser Bilder macht die in seiner Kunst erfolgte Weränderung verständlich, so war dies, ausser den politischen Gesichtspunkten, eines der Faktoren der gänzlichen Umkomposition der „Taufe des Vajk."

Noch vor der Vollendung des Bildes heiratete der bereits auch materiell gut fundierte Maler. Er nahm im Jahre 1873 Karoline Max, die Schwester seines Freundes zur Frau. Ihre Heirat vollzog sich unter recht traurigen Umständen. Am Tage seiner Trauung in Kaschau verlor er seine seit längerer Zeit kränkelnde Schwester Etelka und am selben Tage als erstes Opfer der jäh aufgetretenen Cholera-Epidemie, seinen Vater. Die Epidemie verfolgte das junge Paar bis München. Die jungvermählten verbrachten die Sommermonate am Ufer des Starnberger Sees, in Ambach. Die malerische Umgebung haben sie so liebgewonnen, dass bis 1910, obwohl sie bereits in Ungarn lebten, Benczúr und seine Familie den Sommer in seiner selbst erbauten Villa dort verbrachten, nach 1910 jedoch auf seinem, im Komitat Nógrád erworbenen Besitz in Dolány. Das kleine ungarische Dorf erhielt nach des Meisters Tod den Namen Benczúrfalva.

Als Erinnerungen seiner jungen Ehe entstanden einige besonders schöne Bilder, inmitten der Natur gemalt und plein-air Problemen gewidmet. Eines derselben, die als „Frau im Walde" betitelte Skizze ist Eigentum der Ungarischen Nationalgalerie.

Im Jahre 1876 ernannte Ludwig II. als Anerkennung seiner Kunst Benczúr zum Professor der Münchener Akademie, was Benczúr nur bei Aufrechterhaltung seiner ungarischen Staatsbürgerschaft annahm. Die für den Herrscher ausgefühsten malerischen Aufgaben hielten Benczúr auch weiterhin gefangen. Die langweiligen königlichen Bestellungen über die er in seinen Familie gerichteten Briefen klagte, konnten seine künstlerischen Bestrebungen nicht entwickeln. So kam es, als ihn im Jahre 1883 der Kultusminister Ágoston Trefort zum Leiter einer in Ungarn zu errichtenden Institution zur Ausbildung der Künstler einlud, Benczúr mit Freude die nicht leichte Aufgabe auf sich nahm. Anstelle des altehrwürdigen Gebäudes der Münchner Akademie, konnte hierzulande nicht einmal ein Atelier für ihn gesichert werden, die Gebäude im Epreskert wurden erst später fertiggestellt. Benczúr nahm die Schwierigkeiten als Leiter der Meisterschule gerne auf sich und die Gesellschaft nahm mit Dankbarkeit seine Opferfreudigkeit zur Kenntnis. Unter unseren grossen Künstlern schien er in dieser Zeit allein zur Verwirklichung der künstlerischen Ausbildung unserer Jugend fähig zu sein, da mehrere der grossen ungarischen Meister im Ausland lebten oder nicht bereit waren die Aufgabe einzugehen. Benczúr ist in dieser Zeit bereits ein anerkannter Porträtmaler, aber mit der im Jahre 1882 mit der grossen goldenen Medaille bedachten „Bacchantin" und mit seinem „Narcisuss" zeigt er auch andere Fähigkeiten seiner Kunst. Er hat auch seine zweite Italienreise hinter sich, aber die Lehren der Kunst von Rubens und Van Dyck zeigen sich ebenfalls in seinen Akten. Mit den rosafarbigen Nuancen der straffen Haut des gesunden weiblichen Körpers mit vollen Formen, mit der reichen Pracht der Vergegenwärtigung ist Benczúr ein Aktmaler mit reifem Talent. Der biegsame, muskulöse Jünglingsakt des Narzissus lässt auf italienische Vorbilder schliessen. Die mehr zusammengesetzte Form der Porträtdarstellung, die Lehren der holländischen Gruppenbilder in moderner Variation können an seinem zugrundegegangenen Bilde „Die Sitzung der Ersten Ungarischen Versicherungsgesellschaft" abgewogen werden. Die mit gesundem Sinn erfasste natürliche Konstruktion der Gruppenzusammenfassung und innerhalb derselben die Darstellung der charakteristischen Eigenschaften der einzelnen Figuren ist eine Duplizität, die der Künstler ausgezeichnet gelöst hat. Im allgemeinen können wir sagen, dass Benczúr's Stärke in der leichten, von jeglichem Zwang freien Bilderkonstruktion liegt.

Der in der Reihe folgende grosse Auftrag war „Die Rückeroberung der Festung Buda" der ihn vom Anfang der *80*-er Jahre bis zur endgültigen Lösung im Jahre 1896 beschäftigte. Das fertige Bild ist auch in europäischer Relation die monumentalste Lösung der Gattung. Er betrieb sorgsame geschichtliche Studien, stöberte Stiche aus dieser Zeit auf um eine wirkungsvollere Darstellung zu erreichen. In der Szene wollte er nicht die Kräfteanspannung des letzten Zu-

sammenstosses auf die Leinwand bringen, da die Absicht der Besteller – die Betonung der Rechte der Habsburger – in der festlichen Auffassung des Geschehnisses viel ausdrucksvoller zur Geltung gelangt. Aber Benczúr's vaterländische Gefühle verstumpfen sogar hier nicht vollständig. Obwohl er in den Mittelpunkt des Gemäldes die Gestalt des Oberbefehlshabers Karl von Lothringen setzte, der wirkliche Held ist doch – so fühlen wir – der verwundete David Petneházy, in ungarischer Kleidung, der sichtbar sein Blut für den Sieg geopfert hat. Die in kühner Verkürzung dargestellte Figur des berittenen Hornisten sichert das Gleichgewicht der Komposition und ist die schönste Figur des Gemäldes.

Von den monumentalen Massenszenen Benczúr's ist die „Millenäre Huldigung" (gemalt 1897–1907) die grösste Leistung, wo er genötigt war aus siebzig Bildnissen eine im Wesen eintönige, konventionelle Bildnisfolge in harmonischer Komposition zusammenzuschmelzen. Der Versuch gelang über Erwarten und das seitdem vernichtete Werk errang die Anerkennung von ganz Europa und wurde im Jahre 1910 in Berlin mit der grossen goldenen Medaille Deutschlands ausgezeichnet. Der Meister wurde mit Porträtbestellungen überhäuft und der Vielbeschäftigte, der jetzt schon in seinem eigenen Hause in der Lendvay utca wohnte, oft müde von der Erfüllung der seitens seiner Besteller diktierten Wünsche, fand bei seiner Familie Ruhe. Im Jahre 1892 heiratete er das zweite Mal, nachdem er die Mutter seiner vier Kinder verloren hatte. Kata Piroska Ürmössy erzog liebevoll die vier Waisen und blieb bis zum Ende eine treue Gafährtin ihres Mannes. Ihr ernstes, trotzdem anziehendes Wesen bewahren die zurückgeblicbenen Porträts. Diese im warmen Tone der Liebe und Achtung konzipierten Porträts lassen nicht im Geringsten die finden wir diese Einstellung auf den bürgerlichen Bildnissen, besonders auch auf den nicht auf Bestellung gemalten Porträts, so auf dem einfachen, lyrisch eingestellten Bildnis von Sándor Petőfi (1910), oder auf dem lebenstreuen, ungezwungenen Porträt von Kálmán Mikszáth, welches im Jahre 1913 als Benczúr's akademische Antritts-Gabe in die Akademie gelangte.

Es ist evident, dass Benczúr, den das offizielle Ungarn mit Bestellungen überhäufte, auch auf dem Gebiete der religiösen Malerei nicht untätig bleiben konnte. Das Altarbild der Basilika „Die Darbietung der Krone durch den heiligen Stefan" hat er, wie es aus seinen vorhandenen Skizzen ersichtlich ist, mehrmals umkomponiert bis zur endgültigen, barocken, prachtvollen Darstellung. Ebenfalls in der Basilika wurden die in ruhiger Schönheit erscheinenden Renaissance-Engel in den fünf Abteilungen, welche die Decke der Apsis schmücken, durch den Künstler der Venezianer Fabrik Salviati auf Grund der Kartons von Benczúr in Mosaik ausgeführt. Das als „Anbetung der drei Könige" betitelte Altarbild der evangelischen Kirche im Fasor, von ebenfalls barocker Auffassung, wiederspiegelt die betont ungarischen Gefühle von Benczúr: die den Rücken kehrende Figur, einer der drei Könige, trägt, ungarische Kleidung.

Der unermüdliche, stets tätige, sich bildende Meister legte auch während er sich ausruhte, den Pinsel nicht aus der Hand. Zu seinem Vergnügen malte er mythologische Szenen, Putten, Amoretten mit vollem, rosafarbigem Körper in blumenreicher Umgebung, von welchen wir mehrere Varianten kennen. Doch hatte er hiefür wenig Zeit übrig, da er vom Jahre 1883 angefangen der gewissenhafte Apostel der Künstlererziehung geworden ist und während seines langen Lebens absolvierten eine ganze Reihe von Schülern seine Schule. Im Katalog der in 1921 arrangierten Ausstellung „Gyula Benczúr und seine Schüler" erwähnt Zoltán Takács von Felvinczy viele mittelmässige, aber auch einige über dem Durchschnitt stehende Künstler, nicht zu reden von Koszta, Fényes und Kernstock, die alle in der Meisterschule von Benczúr ihre erste künstlerische Ausbildung erhielten. Seine Schüler konnten ihre künstlerischen Ideen frei verwirklichen und gerade deshalb berührte Benczúr sehr empfindlich die Kritik, die um die Jahrhundertswende gegen ihn laut wurde. János Hock griff im Jahre 1898 in seiner in Buchform erschienenen übelwollenden Schrift betitelt „Künstlerische Reform" die „überholte akademische Methode" Benczúr's an und forderte auf dem Gebiete der Künstlererziehung Reformen. Die Jugend, die ohnehin zur Lockerheit neigt, wünschte eine Zeit lang nur mit den „modernen"

Strömungen bekannt zu werden, doch war Benczúr nicht geneigt von den Erfordernissen einer ehrlichen technischen Vorbereitung abzusehen. Die alten Schüler verteidigten ihren Meister und leisteten ihm Genugtuung in der Presse.

Am Ende seines Lebens erhielt er eine neuerliche gewaltige Aufgabe. Für den Mathias-Saal der durch Alajos Hauszmann am Ende des Jahrhunderts zur Umänderung gelangten königlichen Burg wurde der greise Meister mit der Ausführung von acht Szenen aus dem Leben des Herrschers betraut. Der Meister von grosser Arbeitsfähigkeit übernahm neben seinen vielen anderen Beschäftigungen die Aufgabe und fertigte die Skizzen an, die verschiedene Szenen aus dem Leben von Mathias darstellen. Vom Jahre 1902 bis zu seinem Tode ringt er mit der Aufgabe, doch konnte er nur zwei grosse Kompositionen vollenden: Mathias empfängt die Gesandten des Papstes (1915) und Mathias zieht in Buda ein (Der siegreiche Mathias 1919). Die Kompositionsfähigkeit des greisen Künstlers hat sich nicht verringert, doch ein neuer Ton, die Abgeklärtheit meldete sich in seiner Kunst. Die Bewegtheit hat sich gesetzt, die Farben haben sich etwas abgestumpft. Der „Mathias emfängt die Gesandten des Papstes" weist eine Verwandtschaft mit der Harmonie der quattrocento-Bilder auf. Und das andere fertig gewordene Werk zeigt uns den siegreichen Einzug eher in seiner würdevollen Festlichkeit, als durch eine bewegungsvolle Szene. Auch hier, wie bei jedem seiner Werke, nahm er, gemäss der gewohnten akademischen Methode, die Hilfe lebender Modelle in Anspruch. Viele Zeichnungen und Teilstudien sind der endgültigen Reifung vorangegangen. Benczúr war auch ein hervorragender Meister der Zeichnung und kannte überdies den Aufbau des menschlichen Körpers besonders gut. Auf seinen zurückgebliebenen Zeichnungen sind die unbekleideten Bewegungsstudien zu den im Gemälde kostümierten Figuren lehrreich. Dies ist die Methode eines gewissenhaften Künstlers und Benczúr ist vorbildlich in dieser Hinsicht.

Auf seine Vielfältigkeit ist eine vollkommene Bewandertheit in verschiedenen Kunstgattungen bezeichnend. Als Illustrator verfertigte er zahlreiche Folgen von Zeichnungen zu verschiedenen Publikationen. So können wir die unzähligen Zeichnungen des Werkes „Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Schrift und Bild" erwähnen, sowie zwei Szenen aus dem Freiheitskrieg im Szokoly-schen (1868) Honvédalbum (Der zurückgekehrte Lenkey Husar" und „Schlacht im Friedhof") ferner seine schönen Zeichnungen zu Schiller's Glocke, Die Jungfrau von Orleans und Maria Stuart.

Jegyzetek

[1] A művész fiának ifj. Benczúr Gyulának közlése.
[2] Vasárnapi Újság 1880. 429. lap. *Széchy K.:* Benczúr Gy.
[3] Keresztlevele ifj. dr. Benczúr Gyulánál.
[4] Benczúr Ida közlése.
[5] Ifj. Benczúr Gyula közlése, családi feljegyzések és okiratok alapján.
[6] *Mihalik S.:* Benczúr Kassán. Kassa, 1944.
[7] *Szendrei János–Szentiványi Gyula:* Magyar képzőművészek lexikona, 160–169. l.
[8] Kovácsműhely, c. p. 33,6×43,9 cm j. Benczúr Gyula 1856. MNG, ltsz. 1937–3116. A Benczúr család c. p. 40×58,9 cm j. Benczúr Gyula 1858. 20/12. MNG, ltsz. 1951–4538. Kassa látképe, c. p. 20×27 cm Nyíregyháza, Jósa András Múzeum, ltsz. 54.50
[9] Lásd a 7-es jegyzetet.
[10] Lásd a 8-as jegyzetet.
[11] *Felvinczi Takách Zoltán:* Benczúr Gyula és tanítványainak kiállítása.
[12] A Szent Korona átadása 1859 c. p. 24×62. cm. J. j. l.: Készítette Benczúr Gy. 1859. Esztergom, Keresztény Múzeum, ltsz. 24/6. Dezső vitéz önfeláldozása c. p. 50×73 cm. Jjl. Rajzolta Benczúr Gyula 1855. 27/8. Magántulajdon.
[13] *Felvinczi Takách Z.,* i. v. 7 lap.
[14] Postakocsizás O. v. 83,5 × 64,5 cm. Jbl. Benczúr Gy. 1861. Magántul.
[15] Itt voltak kiállítva:
Etelka 1861-ből, mellkép, ov. 53×43 cm. sign. 1861.
Vilma, mellkép, o. v. 53×43. cm. sign. hátul 1861 jan.
Ilona, mellkép, o. v. 53×43 cm. sign. 1861-ből.
Géza, mellkép, o. v. 80×64,5 cm. sign. Benczúr Gyula 1860.
Etel, mellkép, o. fa, 34×29 cm. sign. Benczúr Gy.
Árpád emlékére. Meghalt 1861. Egész alak, c. p. 55×38 cm. sign. Benczúr Gy. 1861.
[16] O. fa 42 × 34 cm. J. b. l. B. Gy. 1861. MNG. ltsz 51. 890.
[17] *Lyka Károly:* Magyarok a Müncheni Akadémián 1869–1896. 13 l.
[18] Vasárnapi Újság 1880 430 l.
[19] Családi feljegyzések ifj. Benczúr Gyula birtokában
[20] *Hollmann Edit:* Szinyei Merse Pál 1943. Bp. 31 l.
[21] Lásd előbbi, 132 l.
[22] Kislány bábuval, O. v. 76 × 63 cm. Jl.: Benczúr Gy. 1863. Szlovák Nemzeti Galéria tul.
[23] O. v. 40 × 35 cm. Jbl. Benczúr Gy. 1864 MNG letét.
[24] 60-as szám alatt szerepelt, O. v. 63 × 49 cm. J.: Benczúr Gy. 1864.
[25] Etelka fehér ruhában. O. v. 89 × 70 cm. Jbl.: Benczúr Gyula 1868. MNG. ltsz. F. K. 3941. Etelka fekete csipkekendővel, O. papírlemez 34,5×28,5 cm. Jbl.: Benczúr Gyula MNG. ltsz. 6315.
[26] O. v. 63,5 × 40 cm. Jbl. Benczúr Gy. 1866. Kassán magántulajdonban.
[27] Vasárnapi Újság 1880 431 l.
[28] *Lyka Károly:* Magyar Művészeti élet Münchenben 27 l.
[29] O. v. 125 × 96 cm. Jbl. Benczúr 1864. Szlovák Nemzeti Galéria tul.
[30] Barátságát Székellyel bizonyíthatja a nagyméretű rajz, amely müncheni első éveiből való, s amelyet így dedikált: „Barátjának, V. Benczúr Gy. 1962." P. szén, 59×48 cm. Magántulajdon.
[31] *Berzeviczy Albert:* Benczúr Gyula emlékezete,
Képzőművészet IV. 33 sz. 182. l.
[32] A képhez a szöveg Csapó Vilmos költeménye volt. Fővárosi Lapok, 1867. július 2. 595 l.
[33] *Hollmann Edit:* Szinyei Merse Pál, Bp. 1943 9 l.
[34] P. c. 21 × 16 cm. J. n. Magán tul.
[35] Ifj. Benczúr Gyula idegorvos tul.

[36] *Jeszenszky Sándor:* Szinyei Majálisa. MNG. Közleményei II. sz. 138 l.

[37] Lásd előbbit. 137–138 l.

[38] Háttal álló férfiakt. O. papírlemez, 46 × 20,5 cm. Jbl. B. Gy. München 67. Magántulajdon. Háttal álló támaszkodó férfiakt, 1870-es évek, C. p. 44,6×32 cm. J. n. Fia, ifj. Benczúr Gyula tul.

[39] Vasárnapi Újság 1880. 431 l. Lyka Károly személyesen beszélte el, hogy később is szorgalmasan másolgatta a nagy mestereket. Ő maga is látta ezt, amikor az 1900-as években a müncheni grafikai gyűjteményben Benczúrral találkozott.

[40] O. v. 60 × 48 cm. Jbl.: Benczúr Gy. 1864.

[41] „Benczúr nem retten vissza a nagy, nyugodt felületektől, mert ezeket festői tudásával mozgalmassá és érdekfeszítővé tudja tenni." Magyar Művészet 1800–1945. Bpest 1958. 210 l.

[42] Malerwerke des XIX. Jh. Fr. Boetticher 74 l.

[43] Fővárosi Lapok, 1867 XII. 12. 1143 l.

[44] 40 × 27 cm. Ltsz.: 49 031. Történeti Képcsarnok, és 40 × 27 cm. ltsz. 4843, Történeti Képcsarnok tul.

[45] C. p. 29 × 21 cm. Nyíregyháza, magántulajdon.

[46] Fővárosi Lapok, 1869. 704,871,920 l.

[47] O. v. 116,5 × 158 cm. Jbl. Benczúr Gy. 1869.

[48] *Felvinczi,* i. m. 50 l. X. terem. Jelenleg magántulajdonban.

[49] C. p. 29 × 22 cm. Magánulajdon.

[50] O. v. 43 × 34 cm. Kaposvár, magántulajdon.

[51] *Berzeviczy,* i. m. 184 l.

[52] Vasárnapi Újság 1869. 429 l.

[53] *Pogány Ö. G.:* Magyar művészet a XIX. században. Budapest 1955 16–35 l.

[54] A témák a következők voltak: 1. Kun László a morvamezei diadal után szövetségesének, Habsburgi Rudolf német császárnak átadja az elfogott cseh királyfit. 2. Szent István király lovaggá avatása Venczelin által a Kupa ellen vívott párkányi csata előtt. 3. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem tudósai körében. 4. Szent István magáraveszi a szentkeresztséget. 5. Nagy Lajos visegrádi udvarában fogadja a külországi fejedelmek tisztelgését. I. díj 100, II–III. díj 50 arany. A pályaművek legalább 3 láb szélesek legyenek, a nevet és a mű címét 1870 ápr. 30-ig levélben kell bejelenteni. A beérkezett műveket 40 napig kiállítják a múzeumban. A megrendelés külön alku tárgyát képezi. Vasárnapi újság 1869, 429 l.

[55] *Berzeviczy A.:* Benczúr Gyula emlékezete. 183 l.

[56] Levél fiának, ifj. Dr. Benczúr Gyulának tulajdonában.

[57] Hazánk s a külföld. 1870. 319 l. Egy hét története.

[58] Lásd előbbit.

[59] Vasárnapi Újság 1870. 329 l.

[60] Vasárnapi Újság 1874. 508 l.

[61] Lavírozott szépia, c. p. 43,5 × 58,3 cm. MNG. ltsz. 1921/752.

[61a] A Magyar Nemzeti Galéria tulajdonában levő: O. v. 89 × 114 cm. Jjl. Benczúr Gyula München, 1870 ltsz. MNG. 2117. A magántulajdonban levő O. v. 89×114 cm. J. n.

[62] Az MNG. Adattára őrzi Benczúr Gyula számos levelét Münchenből mennyasszonyához Kassára. 6025,27,28/1954 ltsz.

[63] O. v. 60 × 45 cm. Jjl. Benczúr Gy. 1873 MNG. ltsz. F. K. 4340.

[64] Jelenleg a Szlovák Nemzeti Galéria tulajdona. O. v. 58 × 44 cm. Jkl. Benczúr Gy.

[65] O. v. 59 × 43,5 cm. MNG. ltsz. 4341.

[66] Fia, ifj. Dr. Benczúr Gyula közlése.

[67] *Felvinczi,* i. m. 13 l.

[68] O. v. 73 × 59 cm. Jjl. Benczúr Gyula. Benczúr Elza tul.

[69] Magyar Művészet 1800–1945. Bpest 1958. 214 l.

[70] Megjelent az Österreichische Kunstverein kiállításon 1873-ban Einsam Waldesrand címen. Malwerke des XIX. Jh. Franz F. R. von Boetticher 74 l.

[71] A Szépművészeti Múzeum Évkönyve VI. 1931–34. 176 l.

[72] O. v. 93 × 73 cm. Jbl. Benczúr Gy. MNG. ltsz.: 5829.

[73] O. v. 92 × 73,5 cm. Jbl. Benczúr Gy. MNG. ltsz.: 5830 1924-ben került a múzeumba. Új Idők 1924. XXX. 43 sz. 337 l. Új szerzemények között említik és közlik is a képet.

[74] MNG. Adattár. Benczúr Gyula műveinek jegyzéke, ifj. Benczúr Gyulától. Ltsz.: 5890/1954. Ugyancsak hasonló című kép létéről számol be a *Franz von Boetticher:* Malwerke des XIX. Jhs. 74. l. lapon Dame in Walde címen, azonban ennek mérete 33×43 cm.

[75] O. v. 68 × 46 cm. Jbl. Benczúr Gyula.

[76] Szépművészet 1944 2 sz.

[77] 1945-ben eltünt Benczúrfalváról a másodpéldány, az első változat Manchesterben talált vevőre.

[78] *Auguste Rodin:* Die Kunst, Gespräche des Meisters. Gesammelt von Pual Gsell. 1912. 45 l.

[79] Thusnelda im Triumphzug des Germanicus. O. v. 90,5 × 124 cm. J. Piloty: Ltsz. 4908. München, Lenbachhaus.

[80] Benczúr Gyula: Ülve alvó női akt. O. v. 113 × 92 cm. Jbl.: Benczúr Gyula 1867. MNG letét U. 618. sz. Szinyei Merse Pál: alvó női akt, ltsz. 6650.

[81] O. v. 152 × 118 cm. Jbl.: Benczúr. Mgtul. 1868.

[82] O. v. 94 × 120. Jjl.: Benczúr Gyula 1864 mgt.

[83] O. v. 68,2 × 63 cm. Jbl.: Benczúr Gy. mgt.

[84] 1869-ben festette. Ez időből való a Marokkói lány, o. v. 101 × 67 cm. J. B. Gy. 1874.

[85] *Lyka Károly:* Magyar Művészélet Münchenben 27–31 l.

[86] I. Interieur: O. v. 73,5 × 93 cm. Jbl. Benczúr MNG. ltsz: 5826. II. Interieur: O. v. 93 × 73,5 cm. Jjl. Benczúr Gyula MNG. ltsz. 5827. III. Interieur: O. v. 73,5×93 cm. Jjl.: Benczúr Gy. MNG. ltsz. 5828.

[87] *Berzeviczy,* i. m. 184 l.

[88] A rajz leltári száma 756. Nemrég került a Szlovák Nemzeti Galériához egy rajz, XVI. Lajos elfogatásához, melynek hátán legyezőt tartó, széken háttal ülő nő látható. C. p. 46×29 cm. Jbl.: B. Gy. Ltsz.: IV. 383. A rajzot közli *Mihalik S.:* Benczúr Kassán c. könyvében 53 sz. alatt.

[89] Közli *Szana:* Száz év a magyar művészet történetéből. Bp. 1901. 197 l. A Benczúr katalógusban 1921-ben 61 sz. alatt Vadászat Fontenebleauban címmel, mint Károlyi Imre tulajdona címmel szerepel. 1887-ben a K. T. őszi kiállításán 154 sz. alatt Vadászati jelenet vázlat, címmel Károlyi Tibor tulajdonában jelzik.

[90] *Szana,* i. m. 190 lap.

[91] Fővárosi Lapok 1875. I. 9. 24 l.

[92] Fővárosi Lapok 1875. I. 25 l.

[93] Ezek közül kettő Angliába, kettő Budapesten magántulajdonba került. Az egyik képet a művész Sáska Mihály építészmérnök barátjának ajándékozta, kinek nevén még a K. T. 188-ban a Gyermekmenhely javára rendezett kiállításán 644 sz. alatt megtaláljuk, majd Hock Ferenc vásárolja meg, kinek hagyatékából állami tulajdonba kerül. O. v. 80 × 66 cm. Jbl. Benczúr Gyula MNG. ltsz.: 5575. A második budapesti duplumon 1874-es dátumot találunk. O. v. 115 × 88,5 cm. Jbl. München 1874. Magántulajdon. Egy másik, merőben más elgondolású olajvázlat a képhez a király és kedvese alakjához készült, szintén állami tulajdon. O. v. 50 × 40 cm. Ltsz.: 56,25 T. MNG.

[93a] A két rajz leltári száma: 759 és 746.

[94] Képzőművészet IV. 33 sz. 1930. október.

[94a] Ceruza lavírozás és fedőfehér papír 45,8 × 29,5 cm. *J.:* Benczúr Gyula MNG. ltsz.: 1921–751.

[95] Az irodalomban e téma feldolgozását egy ceruzarajz jelzi, amely 1934-ben az árverési Csarnok aukcióján árverésre került: A gyermek Mozartot bemutatják Mária Teréziának.

[96] O. v. 103,5×83,5 cm. Jbl. Benczúr Gyula München. MNG. ltsz.: 7101.

[97] Fővárosi Lapok 1875. I. 636 l.

[98] O. v. 54×42 cm. Jbf. Benczúr Gy. 1876. MNG. ltsz.: F. K. 812:

[99] Fiának, ifj. Benczúr Gyulának közlése.

[100] O. v. 124×80 cm. Galerie Lanfranconi Pressburg 1895. 4. l.

[101] O. fa. 46 × 31 cm. Magántulajdon. Fehér fejdíszes nő, mellette balra pirosruhás kislány, jobbra lent elnyúlva koldus – alakja csak felvázolva.

[102] Vasárnapi Újság 1894. 817 l.

[103] Fiának, ifj. Benczúr Gyulának tulajdonában. C. p. 46,6 × 24,6 cm.

[104] Vasárnapi Újság 1886. 271 l.

[105] Fővárosi Lapok 1875 Külföldi Hírek 226 l.

[106] Schloss Linderhof und Schloss Herrenchiemsee, Bayerische Verwaltung der Staatlichen Schlösser, Gärten und Seen München 1958. 1960.

[107] O. v. 145×150 cm.

[108] O. v. 145×150 cm. A vezetőben hibásan Karl Otto képével cserélték fel. Ez a képet tulajdonították a német festőnek s a versaillesi tükörteremben ábrázolt jelenetet Benczúrnak.

[109] O. v. 136×175 cm. Jjk. a kövön: J. B. Oudry 1736.

[110] *Schiller:* A harang. Papír, szén 125×95 cm. Jjl. Benczúr Gy. Debrecen, Déri Múzeum. *Schiller:* Orleansi szűz. Papír, szén, 125×95 cm. Jjl. Benczúr Gy. Debrecen, Déri Múzeum. Vázlat a Stuart Máriához. C. p. 46×30 cm. Fiának, ifj. Benczúr Gyulának tulajdonában. Tanulmány Angliai Erzsébet alakjához (Grisaille) o. v. 100×70 cm. Jjl. Benczúr Gy. Magántulajdon.

[111] Az Osztrák Magyar Monarchia Írásban és Képben. 1888. Bp. I. 6 rajza, és 1893 III. 4 rajza szerepel.

[112] A vén zászlótartó és Lenkey százada c. illusztrációk. *Nagy Zsuzsa:* Petőfi illusztrációk MMM Évkönyve 153 l.

[113] Tus, toll, papír. 83,7 × 43,7 cm. Jelezve: Benczúr Gyula München 1880. MNG. ltsz.: 1901–326.

[114] Vasárnapi Újság 1876. 14 sz. 218 l.

[115] A nagy mű: o. v. 360×245 cm. Jbl. Benczúr Gyula München 1875. MNG. ltsz.: 2798. A kisebbik: o. v. 94×65 cm. Jbl. Benczúr Gyula, az Egri Múzeum letéte.

[116] Így a Szent Márk templomban o. v. 78,5×47,5 cm. Jbl. Benczúr Gyula MNG. ltsz.: FK. 4352. A vázlat oszlopai felismerhetők a nagy kép bal oldali részletén. Adalbert püspök s a mellette keresztet tartó szakállas férfi fejtanulmánya Benczúr Gyula ajándéka volt 1889-ben a Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeumnak (Múzeum és Könyvtári Értesítő IV. évf. l. 1910.) Ottó császár fejéhez remek vörösbarna tónusban tartott tanulmányt tartunk számon. O. v. 56×47 cm. Jjl. B. Gy. magántulajdon. Vajk térdelő alakjának ceruzarajza a MNG. gyűjteményében található. C. p. 46×29,4 cm. MNG. ltsz.: 1921–758. Ennek olajban is elkészült változata 1915-ben a Sárosmegyei Sorsjáték nyereménytárgyainak kiállításán a Szépművészeti Múzeumban még szerepelt. (Vasárnapi Újság 1915. 685 l.)

[117] Wagner Sándor már évek óta az Akadémián van. Vasárnapi újság 1875, 269 l.

[118] Fiának, ifj. Benczúr Gyulának közlése.

[119] Vasárnapi Újság 1880. 430 l.

[120] Mind a négy kép mérete 140×180 cm.

[121] *Kelp Anna:* A XIX. századi festészet viszonya a francia festészethez. 41 l.

[122] O. v. 214 × 128 cm. Jjl. Benczúr Gyula München 1881. MNG. ltsz. 2784.

[123] Vasárnapi Újság 1882. 300 l. 1880-ban pedig Antwerpenben szerepelt kiállításon. (Vasárnapi Újság 1883, 517 l.)

[124] Közölve *Mihalik Sándor:* Benczúr Kassán 1944 44 oldal 61 kép.

[125] Papír, vízfestmény 45×29,5 cm. Jjl. Benczúr Gy.

[126] O. v. 115×101 cm. JJl. Benczúr 1881 MNG. ltsz.: 6134.

[127] C. p. 24,8×24 cm. Jb. Benczúr Gy. Ifj. Benczúr Gyula tul.

[128] O. v. 71 × 101 cm. Nyíregyháza, Jósa András Múzeum tul. Ltsz.: 254. 4. A képet így írták le: Kemenes, Árbócz, Törtel kun vezérek a királyra támadnak, Édua, a király kedvese a függöny mellett menekül, még egyszer visszatekintve saját árulása művére.

[129] Vasárnapi Újság 1878. 751 l.

[130] Vasárnapi Újság 1880, 109 l.

[131] Vasárnapi Újság 1877, 588 l.

[132] Magyar Ünnep 1944 16 sz.

[133] O. v. 98 × 69 cm. Jbl. Benczúr Gy. MNG. ltsz: 50. 583. A hozzá készült ceruzarajzot a nyíregyházi Jósa András Múzeum őrzi C. p. 57,5×42 cm. Ltsz.: 54. 31.

[134] *Varjú–Höllriegl:* Ernst Lajos magyar történeti gyűjteménye. Bpest 1932, XVII. tábla, II. terem, 62 sz.

[135] C. p. 46×29,4 cm. MNG. ltsz. 1921–755.

[136] Fiának, ifj. Benczúr Gyulának tulajdonában.

[137] O. v. 39×80. cm. MNG. ltsz.: FK. 4342.

[138] O. v. 80×120 cm.

[139] O. fa 31,5×43,5 cm. Magántulajdon.

[140] 1944-ben elpusztult. Fényképfelvétel van róla, ifj. Benczúr Gyula tulajdonában.

[141] Benczúr Ida és Gyula 14 másik festménnyel együtt a Szépművészeti Múzeumnak adta el. Esti Újság 1938. december 14.

[142] *Heincz Katalin:* Hegedűs László c. dissertációja 12 o.

[143] A levél a Magyar Nemzeti Galéria tulajdonában van. Adattár ltsz.: 3539/939.

[144] A terveket a művész öccse, Benczúr Béla építész készítette, aki Zürichben a Politechnikumban szerzett diplomát s a világhírű Sempernek a Drezdai Képtár építőjének tanítványa volt.

[145] 5 pavillont terveztek. A Mesteriskolát már 1882 őszén tető alá akarták helyezni. Trefort levélben kérte el a telket 4100 négyszögölnyi területet s a kormány az 1883-as költségvetésbe már a Mesteriskola kiadásait is felvette (Vasárnapi Újság 1882. 331 l., 672 l.)

[146] Levél ifj. Benczúr Gyula tulajdonában.

[147] „... sétál vele a parkban s ilyenkor pl. kedvenc pávája lefestését rendeli meg. Ezáltal van annyira igénybevéve a festő, hogy nagyobb művet nem is készíthetett." (Vasárnapi Újság 1879. 566 l.)

[148] *Divald Kornél:* A Magyar Tudományos Akadémia palotája és gyűjteményei. 36 l. 1883.

[149] *Divald,* i. m. 39 l.

[150] A magyar asszony 10 évf. 6 sz. 1930 június címkép. A Benczúr Gyula és tanítványainak kiállításán 1921-ben még szerepelt.

[151] *Divald,* i. m. 40 l. Szent István, Nagy Lajos, Mátyás kora.

[152] A vázlat leírása a következő: „Középen áll Prometheus, amint lehozza az isteni szikrát, mellette egyik oldalon a Költészet, másik oldalon a Tudomány megszemélyesítői, körül a mennyezet szegélyein a leláncolt természeti nyers erő különféle allegóriái." Vasárnapi Újság 1883. 813 l. A Benczúr Gyula és tanítványai kiállításon 1921-ben a Magyar Tudományos Akadémiai mennyezetvázlata címen szerepelt egy kompozíció, azonban tekintve, hogy nyomaveszett, közelebbit róla nem tudunk.

[153] *Jeszenszky Sándor:* Háborús műkincsveszteségünk. Műgyűjtő, Magyar Művészet 1948 II. 101 l.

[154] Művészeti Hetek Pécs, Oroszlán Zoltán felolvasása: Benczúr Gyula művészete 1941 21–40 l.

[155] O. v. 74,5×93 cm. Jjl. Benczúr Gy. MNG. ltsz.: 5828.

[156] A MNG. Adattár 5851/1954 ltsz.

[157] Vasárnapi Újság 1885. 453 l.

[158] Vasárnapi Újság 1883. 204 l.

[159] Vasárnapi Újság 1883. 194–204 l.

[160] Itt azonban szűkebb a szobabelső és kevesebb az alak. Szárazabb az előadás módja *Richard Haamann–Jost Herman:* Naturalizmus, Berlin 1959.

[161] O. v. 132×93 cm. Jbl. Benczúr Gyula Bpest 1885. MNG. ltsz.: 6559.

[162] A Szépművészeti Múzeum Gyűjteménye a Balló Ede alapítványból 1933-ban gazdagodott egy képpel. Szépművészeti Múzeum Évkönyve VI. 179 l.

[163] A költő 25 éves irodalmi munkásságát 1890-ben ünnepelték. Vasárnapi Újság 1894 417 l. Ugyancsak a Vasárnapi Újság 1891-ben első szám 10 lapon közli a képet. Jelenleg a Történeti Képcsarnok tulajdona. O. v. 66,3×53 cm. Jjl. Benczúr Gyula 1889. Ltsz.: 1203.

[164] *Kollányi Z.:* Szeged új kora. Szeged 1901. 198 l.

[165] Károly Lajos főherceg protektordíja volt. Vasárnapi Újság 1886. 175, 224, 633 l.

[166] Vasárnapi Újság 1886. 105–106 l. A festménynek nyoma veszett 1944-ben. A tulajdonostól, Brauch Károlytól elvitték. Kiállítva: München, Kunstaustellung 1883. *(Fr. v. Boetticher:* Malerwerke des XIX. Jh. 74 l.

[167] Vasárnapi Újság 1884 593. l.

[168] O. v. 172 × 95,5 cm. Jjl. Benczúr Gyula ltsz. 51.

[169] O. v. 200 × 100 cm. A Bolgár Nemzeti Galéria tul.

[170] Vasárnapi Újság 1891. 761 l. Ország Világ 1894 539 l.

[171] Vasárnapi Újság 1895. *Kacziány Ödön:* Ferdinánd bolgár fejedelem arcképe a Képzőművészeti Társulat tavaszi kiállításán, 281–82 l.

[171a] O. v. 64 × 50 cm. Jbl. Benczúr Gyula 1902. Bayerische Staatsgemäldesammlung N. R. 51/1388 München ltsz.: 9391.

[171b] O. v. 77 × 60 cm. Jjl. Benczúr Gyula Ambach. Jbl. Seinem lieben Freund Rudolf v. Seitz zum 60. Geburstag 1902. Lenbachhaus München ltsz.: 1653.

[172] Vasárnapi Újság 1888 34 l.

[173] O. v. 61,5 × 49 cm. Jjl. Benczúr Gyula Ambach 1892. Benczúr Olga tul.

[174] O. v. 44×36 cm. Jjl. Benczúr Gyula Ambach 1893. MNG. ltsz. 6251.

[174a] O. v. 44 × 36,5 cm. Jj. Benczúr MNG. Ltsz.: 6295

[175] O. v. 117×103 Jjl. Benczúr Gyula Bpest 1898. MNG. letét.

[176] A két képet özv. Benczúr Gyuláné adta a Szépművészeti Múzeumnak és ugyanakkor került oda a két arcképe második feleségének is. Szépművészeti Múzeum Évk. V. 210. A Dundi adatai: O. v. 116×90 cm. Jjl. Benczúr Gyula. A Kedvenceim adatai: O. v. 115,5×75,5 cm. Jbl. Kedvenceim, Benczúr Gyula 1901. MNG. ltsz. 6293.

[177] A Fővárosi Képzőművészeti Bizottság Budapest látképeit rendelte meg, ugyanakkor Molnár József, Nádler Róbert, Balló Ede művészeknél. Benczúr számára a nagy kép elkészítéséért 12 000 Ft-ot biztosítottak. Vasárnapi Újság 1885. 100, 569 l.

[178] Új Idők 1896. II. 21. 493 l. és kép.

[179] Vasárnapi Újság 1885, 569 l.
A képet 1944-ben Benczúrfalváról elvitték.

[180] O. v. 158×97 cm. Jjl. Benczúr Gy. Betlér, Andrássy kastély.

[181] Tus, papír, 29,3×45,5 cm. MNG. ltsz.: 1921–754.

[182] Vasárnapi Újság 1876.

[183] Vasárnapi Újság 1893. 713 l.

[184] Fővárosi Lapok 1895. február 15. 519 l.

[185] Fővárosi Lapok 1896. június 10.

[186] O. v. 356×705 cm. Jbl. Benczúr Gyula Budapest 1896. MNG. ltsz.: 2867.

[187] *Aradi Nóra:* Száz kép a magyar történelemből. Budapest 1955 44 kép.

[188] Művészettörténeti tanulmányok, 1957 Budapest. *Aradi Nóra:* A magyar történeti festészet az 1880-as évektől az 1919-es Tanácsköztársaságig. 295 l.

[189] *Szana Tamás:* i. m.

[190] *Genthon István:* Lektori vélemény szerző Benczúr c. könyvéhez.

[191] *Ambrózy:* A magyar csatakép, Budapest 1940. 143 lap.

[192] Az Ernst 25–26 aukcióján szerepeltek a képek. Vasárnapi Újság 1896. 329 l. Új Idők 1896. II. 20, 469–72 l. Kucsmás harcos feje. Jbl. Benczúr Gyula 1895 magántul. Három magyar harcos fejtanulmánya. O. v. 65×85 cm. Jjl. Benczúr. Török rab O. v. 103×62,5 cm. Magántul.

[193] Az előző 46 × 54,5 cm tus, papír ltsz. 16052/1.
Az utóbbi 25×34 cm tus, papír, ltsz.: 16052/2.
A MNG. Grafikai Osztályán őrzik még:
Elesett katona c. p. 29,4×31,1 cm. Ltsz.: MNG. 1921, 749.
Lófejek, ceruza, papír 41×29,5 cm. Jbl. Benczúr Gy. magántulajdon.
Török rab. Tus, papír 46,3×29 cm. Ifj. Benczúr Gyula tulajdon.
A kürtös mellképe (csupán fénykép maradt fenn róla ifj. Benczúr Gyulánál).
A Kürtös lova o. v. 130×90 cm. Jbl. B. Gy. magántulajdon.

[194] Fővárosi Lapok 1896. nov. 7. A gondolat Szmrecsányi Miklóstól eredt s Wlassich Gyula miniszter támogatásával a kormány többi tagjának hozzájárulását is megszerezték.

[195] Kikötései között szerepelt azonban, hogy a műnek 1909 április 15-ig el kell készülnie. S hogy apósa, Ribáry Ferenc főrendiházi tag, Rohonczy Gedeon és Fenyvessy Ferenc képviselők is szerepeljenek a képen. Vasárnapi Újság 1909. 349 lap.

[196] O. v. 123×240 cm. Ltsz. 54. l. A Benczúr Gyula és tanítványai kiállításon 1921-ben 65. számmal a III. teremben szerepelt.

[197] Műcsarnok 1900 287–379 l.

[197a] C. p. 40×26 cm. Nyíregyháza, Jósa András Múzeum, ltsz.: 5433, és 27,8×39,8 cm. c. p. Benczúr Ida tulajdona.

[198] Később az Erzsébet királyné emlékmúzeumba került.
Szalai I.: Erzsébet királyné emlékmúzeum 1913. 52 l.
Jelenleg a MNG tulajdona. O. v. 150,5×101 cm.
Jjl. Benczúr Gyula Budapest 1890, ltsz.: 51.545.

[199] Hírlap 1948. II. 22. Két Benczúr kép kalandos útja.

[200] O. v. 77,5×108 cm. Magántulajdon.

[201] Pesti Hírlap Nagy Naptára 1930. 399 lapon közölte a képet.

[202] O. v. 101×70 cm. Jjl. Benczúr Gyula Ambach MNG. ltsz.: 56. 269.

[203] Ifj. Benczúr Gyula emlékezései szerint a századforduló körül készült.

[204] Fővárosi Lapok 1895 február 7. 428 l.

[205] *Ybl E.:* Lotz Károly 502 l.

[206] Előbbi mű 497 l.

[207] Műcsarnok 1898. 95 l., 1899. 329, 348 l.

[208] Ekkor húztak emeletet az egyes épületekre, Benczúr műterme is 9×12,5 m-es térrel gazdagodott s így ezentúl nagyobb méretű képeit is itt festhette. (Műcsarnok 1899. 72 l.)

[209] Műcsarnok 1900. november 382 l.

[210] Jelenleg a Kiscelli Múzeum tulajdona, 240 × 298 cm, mozaikminta.

[211] Tus, fehér fedőfesték, ltsz.: 1136 MNG. és o. papírlemez 41×34×24 cm. Magántulajdon.

[212] Katholikus Szemle 1906. I. 49–50 l.

[213] A két előbbi kép Benczúr Ida tulajdona, a harmadik magántulajdonban van.

[214] I. vázlat. O. v. 124×74 cm. Jjl. B. GY. MNG. ltsz.: 5039.
II. vázlat. O. v. 124×74 cm. Jjl. Benczúr Gy. MNG. ltsz.: 55. 71.
III. vázlat. O. v. 45×27 cm. Jjl. B. Gy. MNG. letét. ltsz.: U. 40.
Mindhárom a kompozíció különböző változata.

215 Ceruza, papír 29×22 cm. Magántulajdon.

216 *Dr. Győri Aranka:* Evangélikus templomművészet Budapesten Pb. 1935. 53,59 l.

217 O. v. 82 × 50 cm. Jjl. Benczúr Gyula. Magántulajdon.

218 A tanulmányt 1906-ban festette. O. v. 50 × 40 cm, úgyszintén a nagy képet is. O. v. 154×98 cm. Jjl.: Benczúr Gyula Budapest 1906. Mindkettő az egri Érsekség tulajdona.

219 Vasárnapi Újság 1892. 69 l. O. v. 77 × 56,5 cm. Jjl. Benczúr Gy. MNG. ltsz.: F. K. 9701.

220 Műcsarnok 1899 174 l.

220a Károlyi Gyula

Károlyi Gyuláné

Nádasdy Ferencné Zichy Ilona o. v. 150×100 cm. Jjl. Benczúr Gy. Budapest Történeti Képcsarnok ltsz.: 53. 23.

Desewffy Aurél 1910. o. v. 123,5×85 cm. Jjl. Benczúr Gyula 1910. MNG.: 50. 54.

dr. Wekerle Sándor. O. v. 134,5×95,5 cm. Jjl. Benczúr Gyula Budapest 1911. Történeti Képcsarnok.

Jellinek Mórné O. v. 118,5×83 cm. Jjl. Benczúr Gyula Budapest 1905. MNG. ltsz.: 6284.

221 Szépművészet 1944 2 sz.

222 *Heintz Katalin:* Hegedűs László c. dissertáció Budapest 1940. 13 l.

223 Magyar Művészettörténeti Munkaközösség: Kernstok levelek újságkivágások. Horváth Béla közlése.

224 *Dr. Lázár Béla:* Beczkói Bíró Henrik gyűjteménye, 19–20 l.

225 *Kőszegi L.:* Esztétikai megtisztulásunk. 20 l.

226 O. v. 55,5 × 43,3 cm. Jbl. Benczúr Gy. MNG. ltsz.: Fk. 261.

227 Műcsarnok 1899. 182 l.

228 A Hét 1899. 281 l. Mégegyszer a szecesszióról.

229 *Fülep Lajos:* Látogatás Benczúr Gyula műtermében. Modern Művészet 1905. 70 l.

230 *Dr. Lázár Béla* i. m. 20 l.

231 *Ybl Ervin:* A budai Várpalota építése. Művészettörténeti tanulmányok Budapest 1957. 261 l.

232 Mátyás fogadja a pápa követeit. O. v. 60,5×131,5 cm. MNG. ltsz.: Fk. 4348.

Mátyás és Holubár. O. v. 60,5×81,5 cm. MNG. ltsz. FK. 4349.

Mátyás művészei körében. O. v. 61×81 cm. MNG. ltsz.: FK 4350.

233 Felvinczi, i. m. 254–651 sorsz.

234 O. v. 347×660 cm. Ltsz. 3841. Szépművészeti Múzeum.

235 1908 dec. 10-én kapta a Szépművészeti Múzeum néhai dr. Mészáros Károly ajándékaként a kész művet. A képhez készült néhány tanulmány közül egyesekből magántulajdonban tudomásunk van.

236 A megrendelők által megörökítésre érdemesnek tartott résztvevőket Benczúr levélben kérte fel, hogy keressék fel műtermét s a képhez modellt üljenek. (Újság 1940. III. 3-án *Halász Ernő:* Benczúr Gyula híres millenniumi festménye.

237 Új Idők 1909. XV. 15 sz. 364 l.

238 *Gergely István:* Hogyan készült az Ezredéves Millenniumi hódolat? Budapesti Hírlap 1931 január 18.

239 A Ház. 1909. 149 lap

240 1. 25 sz. alatt.

241 Neue Züricher Zeitung 1910 X. 4.

242 A Ház. 1909. 149 l.

243 *Jeszenszky Sándor:* Háborús műtárgyveszteségünk.

244 Nyíregyházi Jósa András Múzeum tulajdona.

245 Így pl. Berzeviczy Albert arcképe, o. v. 62×48 cm.

246 O. v. 62,5×49 cm. Jjl. Benczúr Gyula. Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdona. Ország Világ 1909. 213 lap.

[247] Vasárnapi Újság 1909. 205–2–6 lap, 248. o. v. 107×77,5 cm.

[248] Jjl. Benczúr Gy. Dolány. A Magyar Tudományos Akadémia tulajdona, 1910.

[249] Műcsarnok 1899. 372 lap.

[250] Ifj. Benczúr Gyula közlése.

[251] O. v. 60 × 47 cm. Jjl. Benczúr Gyula 1910. MNG. ltsz. FK. 4343. A másik változat: O. v. 60,5×45,5 cm. Jbl. Benczúr Gyula 1903. Magántulajdon. Az előbbi képet az Új Idők 1926-ban 311 lapon hozza Faun címmel.

[252] O. v. 103×74,5 cm. Jbl. Benczúr Gyula 1914 MNG. ltsz.: Fk. 4339.

[253] Idill. o. v. 120,5×100 cm. Jjl. Benczúr Gy.

Ádám és Éva. O. v. 62,5×43 cm. Jbl. Benczúr Gy. MNG. ltsz.: 56.197 T.

Ámor Mars sisakjával O. v. 95,5×64 cm. Jbl. Benczúr Gyula 1893 Tata, Kuni Domokos Múzeum letéte.

Ámor pávával O. v. 94×64 cm. Jbl. Benczúr Gyula 1893. Tata, Kuni Domokos Múzeum letéte, ltsz. 556.

Páni félelem O. v. 64,5×100 cm. Jbl. Benczúr Gyula Dolány 1913. Debrecen, Déri Múzeum tul. Ltsz. Df. 206. 14. 2.

Hullámok játéka O. v. 54×103. Magántulajdon.

A forrás réme. C. p. fedőfesték 42×29 cm. Jjl. Benczúr Gy. Magántulajdon.

[254] O. v. 130×90 cm. Jbl. Benczúr Gyula, MNG. letét.

[255] Képzőművészeti Társulat 1915–16. téli kiállítás.

[256] Nyulas Madonna 1910. O. v. 49×63 cm. Nyíregyháza, Jósa András Múzeum ltsz.: 54.2.

Noli me tangere. O. v. 135×90,5 cm. Jjl. Benczúr Gyula Dolány 1917. Magántulajdon.

Kleopatra 1911. O. v. 100×69 cm. Jjl. Benczúr Gyula Budapest 1911. Debrecen Déri Múzeum tul. Ltsz.: Df. 206. 14.

A szerelem bolondja. O. v. 137×94 cm. Jjl. Benczúr Gyula Dolány 1913. Debrecen, Déri Múzeum tul. Ltsz.: Df. 206. 14. 3.

Patrona Hungariae O. v. 130×70 cm. Nyíregyháza, Jósa András Múzeum, ltsz.: 54. 3.

Krisztus az Olajfák-hegyén. O. v. 100×65. cm. Jbl. Benczúr Gyula Dolány 1919. MNG. ltsz. 4344.

[256a] O. v. 1916. Esztergom, Keresztény Múzeum tul. (vázlat.)

[257] O. v. 127 × 82 cm. A képen lent írás, idegen kéztől, Benczúr Gyula utolsó műve. Magántulajdon.

[258] O. v. 66×53 cm. Kajtor Jánosné és unokája. Magántul.

[259] O. v. 200×450 cm. Jbl. Benczúr 1915 MNG. ltsz.: 1278.

[260] *Balla Ferenc:* Mátyás király és a Szentszék. Mátyás király emlékkönyv, 1940. 97–98 lap.

[261] *Balogh Jolán:* Mátyás király ikonográfiája. Mátyás király emlékkönyv 437 lap.

[262] Vasárnapi Újság 1902. október 12. 665–667 lap.

[263] C. p. 40 × 49 cm. Jj. B. Gy. Magántulajdon.

[264] 1913-ban készült, eltűnt Benczúrfalváról 1944-ben.

[265] O. v. 200×450 cm. Jbl. Benczúr 1919. MNG. ltsz.: 1279.

Képjegyzék:

1. A Benczúr család, 1858. MNG.
2. Kassa látképe, 1856, Nyíregyháza, Jósa András Múzeum.
3. Dezső vitéz önfeláldozása, 1855, magántulajdon.
4. Postakocsizás, 1861, Szlovák Nemzeti Galéria, Kassa.
5. Önarckép, 1861 MNG.
6. Vilma nővére, 1876, magántulajdon.
7. Kislány bábuval, 1863, Szlovák Nemzeti Galéria, Kassa.
8. Etelka fehér ruhában, 1868, MNG.
9. Etelka fekete csipkekendővel, 1868 körül, MNG.
10. Férfiarckép, 1868 körül, MNG.
10a. Turbános férfifej 1870 körül.
11. Fiedler Károly kassai bankár arcképe, 1864. Szlovák Nemzeti Galéria, Kassa.
12. Balatoni halásztragédia, 1864, magántulajdon.
13. Kalapos férfi, rajz az előbbi kompozícióhoz, 1864 körül. Magántulajdon.
14. Háttal álló férfiakt, 1860-as évek, magántulajdon.
15. Hunyadi László búcsúja, 1866, MNG.
16. Hunyadi László búcsúja, vázlat, 1866, Szlovák Nemzeti Galéria, Kassa.
17. Visszatért Lenkey huszár, 1870 körül, Történeti Képcsarnok.
18. Temetői csata, 1870 körül, Történeti Képcsarnok.
19. Fegyverrel célzó katona, 1870 körül, magántulajdon.
20. II. Rákóczi Ferenc elfogatása, 1869, Román Népk. Képzőműv. Múzeuma, Bukarest.
21. II. Rákóczi Ferenc (részlet).
22. Zboróí kastély, 1870-es évek, (elveszett).
23. II. Rákóczi Ferenc szökése, rajz.
24. II. Rákóczi Ferenc szökése, vázlat, 1869. magántulajdon.
25. Vajk megkeresztelésének vázlata. 1870. MNG.
26. Vajk megkeresztelése, szépia, 1880. MNG.
27. Édesapja arcképe, 1873, MNG.
28. Édesanyja arcképe, 1873, MNG.
29. Starnbergi tó mellett, 1870-es évek, elveszett, fénykép után.
30. Max Karolina arcképe, 1873 körül, magántulajdon.
31. Vörösköpenyes nő.
32. Pihenés az erdőben, 1870-es évek, MNG.
33. Erdőrészlet, 1870-es évek, MNG.
34. Fatörzs, 1870-es évek, MNG.
35. Nő az erdőben, 1873, MNG.
36. Erdőalja, 1870-es évek, magántulajdon.
37. Erdei táj baráttal, elveszett, fénykép után.
38. Koszorút a mamának, 1876, külföldön van.
39. Anya és gyermeke, Szinyeitől, Belgiumban.
40. Karl von Piloty: Thussnelda Germanicus diadalmenetében, München, Lenbach Haus.
41. Ülve alvó női akt. Benczúrtól, 1867, MNG.
42. Ülve alvó női akt. Szinyeitől, MNG.
43. Nő tükörrel, 1868, magántulajdon.
44. A művésznő álma, 1867, magántulajdon.
45. Marokkói lány, 1870 körül, magántulajdon.
46. XVI. Lajos és családja a Versaillesi-palota megostromlásakor. 1870-es évek, elveszett.
47. Schleissheimi interieur I. 1870-es évek MNG.
48. Schleissheimi interieur II. 1870-es évek MNG.
49. Schleissheimi interieur III. 1870-es évek MNG.

50. XVI. Lajos és családja a Versaillesi-palota megostromlásakor, második változat. Elveszett.
51. XV. Lajos és Dubarry, 1874. MNG.
52. XV. Lajos és Dubarry (vázlat) MNG.
53. XV. Lajos és Dubarry (elveszett).
54. XV. Lajos és Dubarry, 1874, rajz, MNG.
55. XV. Lajos és Dubarry, 1874, rajz, MNG.
56. Rokoko koncert, 1870-es évek, MNG.
57. Szerzetesek, 1874, MNG.
58. Szerecsen fejedelem, 1876. MNG.
59. Az alamizsna, elveszett.
60. Gótikus kapubéllet, rajz, Benczúr család tulajdona.
61. Linderhofi interieur, fénykép után.
62. Illusztráció, Schiller: A harang c. művéhez, 1870-es évek, Déri Múzeum, Debrecen.
63. Illusztráció, Schiller: Orleansi szűz c. művéhez, 1870-es évek, Déri Múzeum Debrecen.
64. Erzsébet angol királynő, tanulmány a Stuart Mária c. műhöz (elveszett).
64/a. Angliai Erzsébet, 1870-es évek, magántulajdon.
65–69. Illusztrációk és Osztrák Magyar Monarchia Írásban és Képben c. kiadvány részére, 1880-as évek.
70. Vajk megkeresztelése, 1875.
71. Vajk megkeresztelése, tusváltozat, 1880, MNG.
72. Vajk térdelő alakja, rajz, 1875 előtt, MNG.
73. A Szent Márk templomban, 1870-es évek MNG.
74. A Chiemsee-i kastélyban a királyi díszhálószoba fényképe.
75. Bachánsnő. 1881. MNG.
76. Bachánsnő,, vázlat, elveszett.
77. Nárcisz, 1881, MNG.
78. Kun László halála, 1880 körül, Nyíregyháza, Jósa András Múzeum.
79. Charon hajója, 1880 körül, MNG.
80. Charon hajója, rajz, Benczúr család tulajdona.
81. Bánk bán megöli Gertrudis királynét, 1900 körül, elveszett.
82. A művész felesége három gyermekével, rajz, MNG.
83. Diktandó, rajz, Benczúr család tulajdona.
84. Négy gyermekének arcképe (vázlat), Benczúr család tulajdona.
85. Négy gyermekének arcképe, kutyával, elveszett.
86. Négy gyermekének arcképe, 1881, MNG.
87. A művész ambachi nyaralója, fénykép.
88. Szent István oktatja fiát, Imrét, 1883 után, elveszett.
89. Az Első Magyar Biztosító Társulat első ülése, elpusztult.
90. Az előbbi képhez fénykép. MNG. adattár.
91. Trefort Ágoston arcképe. 1885. MNG.
92. Komócsy József arcképe, 1889, Történeti Képcsarnok.
93. Károlyi Gyula vadászruhában, 1885.
94. Elhagyatva, 1886, az olajkép elpusztult, a tusrajz magántulajdonban.
95. Erzsébet királyné, 1899, Történeti Képcsarnok.
96. I. Ferenc József, 1904 körül.
97. Ferdinánd bolgár cár, 1894-ből, Szófia, Nemzeti Galéria.
98. Vay arcképe, 1900-as évek, München, Lenbanch Haus.
99. Rudolf Seitz, 1902, München Lenbach-haus.
100. Uffizi-i önarckép, 1892, Uffizi, Firenze.
101. Önarckép „Ötvenéves koromban" MNG.

102. Második feleségének arcképe, 1893.
103. Második felesége arcképe, 1890-es évek, MNG.
104. Károlyi Lászlóné arcképe, 1898, MNG.
105. Dundi, 1907 körül, magántulajdon.
106. Kedvenceim, 1901. MNG.
107. A. Böcklin: Pán a nádasban, München, Lenbach Haus.
108. Budavár visszavétele a töröktől, 1686-ban. 1896, MNG.
109. Budavár visszavétele a töröktől, részlet.
110. Budavár visszavétele a törököktől, részlet.
110/a. Budavár visszavétele a törököktől.
111. Budavár visszavétele, tusvázlat.
112. J. Matejko: Szobiesky János Bécs alatt.
113. Három török fogoly, vázlat a 108-as képhez, Benczúr család tulajdona.
114. Trombitás, olaj, elveszett.
115. Fellépő katona, rajz, Benczúr család tulajdona.
116. Halott katona, rajz, MNG.
117. Elesett ló, rajz. Benczúr család tulajdona.
118. Lófejek, rajz, magántulajdon.
119. Lótanulmány, olajfestmény, magántulajdon.
120. Tanulmány, magántulajdon.
121. A Millenniumi hódolat. Vázlat, 1900-as évek, Nyíregyháza Jósa András Múzeum.
122. Háttal álló férfialak, rajz az előbbi kompozícióhoz. Benczúr család tulajdona.
123. A kompozíció rajzvázlata, Benczúr család tulajdona.
124. Mályvák között, 1897, MNG.
125. Vénusz galambjai, 1902, magántulajdon.
126. Puttók gyümölcskosárral, elveszett.
127. Parasztkonyha, 1890-es évek, MNG.
128. A Szent István Bazilika mozaikkartonjához vázlat, 1895 után.
129. Szent István felajánlja a koronát Máriának, 1900-as évek MNG.
130. Szent István felajánlja a koronát Máriának, 1900-as évek, MNG.
131. Mária alakja az előbbi kompozícióhoz, rajz, magántulajdon.
132. Szent István alakja az előbbi kompozícióhoz. Rajz, magántulajdon.
133. Három királyok imádása, 1910 körül, vázlat, magántulajdon.
134. Samassa József egri érsek mellképe, 1906, Egri érsekség tulajdona.
135. Samassa József egri érsek egész alakos képe, Egri érsekség.
136. Ipolyi Arnold, 1892, MNG.
137. Károlyi Gyula arcképe, 1884, Nyíregyháza, Jósa András Múzeum.
138. Károlyi Gyuláné, 1884, Nyíregyháza, Jósa András Múzeum.
139. Nádasdy Ferencné Zichy Ilona, Történeti Képcsarnok tulajdona.
140. Desewffy Aurél arcképe, 1910, MNG.
141. Wekerle Sándor, 1911, Történeti Képcsarnok.
142. Jellinek Mórné, 1905, MNG.
143. Hock János, 1900 körül, MNG.
144. Mátyás fogadja a pápa követeit, vázlat, 1902 után, MNG.
145. Mátyás és Holubár, vázlat, 1902 után, MNG.
146. Mátyás művészei körében, vázlat, 1902 után, MNG.
147. Mátyás tudósai körében, vázlat, elveszett.
148. Mátyás az igazságos, vázlat, elveszett.
149. Mátyás és Beatrix esküvője, vázlat, elveszett.
150. Mátyás királlyá választása a Duna jegén, vázlat, elveszett.

151. A diadalmas Mátyás, vázlat, elveszett.
152. A millenniumi hódolat, elveszett.
153. Petőfi Sándor arcképe, 1909, Petőfi Irodalmi Múzeum.
154. Mikszáth Kálmán arcképe, 1910, Magyar Tudományos Akadémia.
155. Mikszáth Kálmán arcképe, változat, magántulajdon.
156. A művész dolányi kastélya előtt kocsijában.
157. A művész dolányi kastélyának egyik szobája.
158. A művész festi a Mátyás fogadja a pápa követeit c. kompozícióját.
159. Pán a nádasban, 1910, MNG.
160. Díszmagyaros önarckép, 1914, MNG.
161. Nőrabló kentaur, 1900-as évek, magántulajdon.
162. Nőrabló kentaur, vázlat, elveszett.
163. Idill, 1919, MNG.
164. Ádám és Éva, 1907, MNG.
165. Ámor Mars sisakjával, 1893, Tata, Kuny Domokos Múzeum.
166. Ámor pávával, 1893, Tata, Kuny Domokos Múzeum.
167. Scherzo, 1882, magántulajdon.
168. Páni félelem, 1913, Debrecen, Déri Múzeum.
169. Hullámok játéka, 1903, magántulajdon.
170. Ember küzdj . . ., 1915, MNG. letét.
171. Ember küzdj . . ., rajz, Benczúr család tulajdona.
172. Nyulas Madonna, 1910, Nyíregyháza, Jósa András Múzeum.
173. Noli me tangere, 1910-es évek, magántulajdon.
174. Kleopatra, 1911, Debrecen, Déri Múzeum.
175. Szerelem bolondja, 1913, Debrecen, Déri Múzeum.
176. Patrona Hungariae, 1920. Nyíregyháza, Jósa András Múzeum.
177. Krisztus az olajfák hegyén, 1919, MNG.
178. Fehérsapkás önarckép, 1917, MNG.
179. IV. Károly koronázása, vázlat, 1917, Esztergom, Keresztény Múzeum.
180. Mátyás fogadja a pápa követeit, 1915, MNG.
181. Udvari bolond alakja, rajztanulmány az előbbi képhez. Magántulajdon.
182. Ex libris, 1913, elveszett.
183. A diadalmas Mátyás, 1919, MNG.
184. Orfeusz, elveszett.
185. Triton és nereidák, 1907, magántulajdon.
186. Salome, 1918, elveszett.
187. Vulkán műhelyében, 1909, elveszett.
188. Tejút, 1910-es évek, elveszett.
189. Két kis kentaur, 1910-es évek, elveszett.
190. Emese és a sas, 1910-es évek, elveszett.
191. Pipacsok a búzában, 1894, elveszett.
192. Putto, rajz, Benczúr család tulajdona.

Verzeichnis der Bilder

1. Die Familie Benczúr. 1858, UNG (Ungarische National Galerie)
2. Ansicht von Kaschau, 1856, Nyíregyháza, Museum András Jósa
3. Die Selbstaufopferung des Helden Dezső, 1855, Privatbesitz
4. Fahrt mit der Postkutsche, 1861, Slowakische Nationalgalerie, Kaschau
5. Selbstbildnis, 1861, UNG
6. Vilma, Schwester des Künstlers, 1876, Privatbesitz
7. Mädchen mit Puppe, 1863, Slowakische Nationalgalerie, Kaschau
8. Etelka in weissem Kleid, 1868, UNG
9. Etelka mit schwarzem Spitzentuch, um 1868, UNG
10. Bildnis eines Mannes, um 1868, UNG

10a. Kopfstudie eines Mannes mit Turban, um 1870

11. Bildnis des Kaschauer Bankiers Fiedler 1864, Slowakische Nationalgalerie, Kaschau
12. Fischertragödie am Balaton, 1864, Privatbesitz
13. Mann mit Hut, Zeichnung zur vorangehenden Komposition, um 1864, Privatbesitz
14. Männlicher Rückenakt stehend, 1860-er Jahre, Privatbesitz
15. Der Abschied von László Hunyadi, 1866, UNG
16. Der Abschied von László Hunyadi, Skizze, 1866, Slowakische Nationalgalerie, Kashau
17. Zurückgekehrter Lenkey Husar, um 1870, Historische Bildersammlung
18. Gefecht im Friedhof, um 1870, Historische Bildersammlung
19. Mit Gewehr zielender Soldat, um 1870, Privatbesitz
20. Die Gafangennahme von Ferenc Rákóczi II., 1869, Museum der Bildenden Künste der rumänischen Volksrep. Bukarest
21. Ferenc Rákóczi II. (Detail)
22. Schloss Zboro, 1870-er Jahre, verschollen
23. Flucht des Ferenc Rákóczi II., Zeichmung
24. Flucht des Ferenc Rákóczi II., Skizze, 1869, Privatbesitz
25. Die Taufe des Vajk, Skizze, 1870, UNG
26. Die Taufe des Vajk, Sepia, 1880, UNG
27. Des Künstlers Vater, 1873, UNG
28. Des Künstlers Mutter, 1873, UNG
29. Neben dem Starnberger See, 1870-er Jahre, verschollen, nach einer Fotografie
30. Caroline Max, um 1873, Privatbesitz
31. Frau mit rotem Mantel
32. Rast im Walde, 1870-er Jahre, UNG
33. Waldpartie, 1870-er Jahre, UNG
34. Baumstamm, 1870-er Jahre, UNG
35. Frau im Walde, 1870-er Jahre, UNG
36. Untergehölz, 1870-er Jahre, Privatbesitz
37. Waldlandschaft mit einem Mönch, verschollen, nach einer Fotografie
38. Kranz der Mama, 1876, im Ausland
39. Mutter und Kind von Szinyei, in Belgien
40. Karl von Piloty: Thusnelda im Triumphzug des Germanicus, München, Lenbach Haus
41. Weiblicher Akt sitzend schlafend, von Benczúr, 1867, UNG.
42. Weiblicher Akt sitzend schlafend, von Szinyei
43. Frau mit Spiegel, 1868, Privatbesitz
44. Traum der Künstlerin, 1867, Privatbesitz
45. Marokkanerin, um 1870, Privatbesitz
46. Ludwig XVI. und seine Familie bei der Erstürmung des Versailler Schlosses, 1870-er Jahre, verschollen
47. Interieur aus Schleissheim I., 1870-er Jahre, UNG

48. Interieur aus Schleissheim II., 1870-er Jahre
49. Interieur aus Schleissheim III., 1870-er Jahre
50. Ludwig XVI. und seine Familie bei der Erstürmung des Versailler Schlosses, zweite Variante, verschollen
51. Ludwig XV. und die Dubarry, 1874, UNG
52. Ludwig XV. und die Dubarry, Skizze, UNG
53. Ludwig XV. und die Dubarry, verschollen
54. Ludwig XV. und die Dubarry, 1874, Zeichnung, UNG
55. Ludwig XV. und die Dubarry, 1874, Zeichnung, UNG
56. Rokoko Konzert, 1870-er Jahre, UNG
57. Mönche, 1874, UNG
58. Mohrenfürst, 1876, UNG
59. Almosen, verschollen
60. Gotische Torfüllung, Zeichnung, Eigentum der Familie Benczúr
61. Interieur aus Linderhof, nach einer Fotografie
62. Illustration zu Schiller's Die Glocke, 1870-er Jahre, Museum Déri, Debrecen
63. Illustration zu Schiller's Die Jungfrau von Orleans, 1870-er Jahre, Museum Déri, Debrecen
64. Elisabeth, Königin von England, Studie zu dem Gemälde Maria Stuart, verschollen
64/a. Elisabeth von England, 1870-er Jahre, Privatbesitz
65–69. Illustrationen zu dem Werk Die Österreichisch–Ungarische Monarchie in Schrift und Bild, 1880-er Jahre
70. Die Taufe des Vajk, 1875
71. Die Taufe des Vajk, Variante in Tuschzeichnung, 1880, UNG
72. Die kniende Gestalt des Vajk, Zeichnung, vor 1875, UNG
73. In der Sankt Markus Kirche, 1870-er Jahre, UNG
74. Fotografie des königlichen Prunk–Schlafzimmers im Schloss Chiemsee
75. Bacchantin, 1881, UNG
76. Bacchantin, Skizze, verschollen
77. Narcissus, 1881, UNG
78. Der Tod des László Kun, um 1880, Nyíregyháza, Museum András Jósa
79. Charon's Schiff, um 1880, UNG
80. Charon's Schiff, Zeichnung, Eigentum der Familie Benczúr
81. Bánk Bán tötet die Königin Gertrudis, um 1900, verschollen
82. Die Frau des Künstlers mit ihren drei Kindern, Zeichnung, UNG
83. Diktat, Zeichnung, Eigentum der Familie Benczúr
84. Die vier Kinder des Künstlers, Skizze, Eigentum der Familie Benczúr
85. Die vier Kinder des Künstlers mit einem Hund, verschollen
86. Die vier Kinder des Künstlers, 1881, UNG
87. Landhaus des Künstlers in Anbach, Fotografie
88. Der heilige István lehrt seinen Sohn Imre, nach 1883, verschollen
89. Die erste Sitzung der Ersten Ungarischen Versicherungs–Gesellschaft, zerstört
90. Fotografie zu dem vorhergehenden Bild, UNG, Datensammlung
91. Bildnis des Ágoston Trefort, 1885, UNG
92. Bildnis des József Komócsy, 1889, Historische Bildersammlung
93. Verlassen, 1886, das Ölbild zerstört, die Tuschzeichnung Privatbesitz
94. Königin Elisabeth, 1899, Historische Bildersammlung
95. Könin Elisabeth, 1899, Historische Bildersammlung
96. Franz Josef I., um 1904
97. Ferdinand, Zar von Bulgarien, Sofia, Nationalgalerie, 1894

98. Bildnis des N. Vay, 1900-er Jahre, München, Lenbach-Haus
99. Rudolf Seitz, 1902, München, Lenbach-Haus
100. Selbstbildnis „In meinem fünfzigsten Jahr" UNG
101. Selbstbildnis „In meinem fünfzigsten Jahr" UNG
102. Die zweite Frau des Künstlers, 1893
103. Die zweite Frau des Künstlers, 1890-er Jahre UNG
104. Bildnis der Frau László Károlyi, 1898, UNG
105. Dundi, um 1907, Privatbesitz
106. Meine Lieblinge, 1901, UNG
107. Böcklin: Pan im Röhricht, München, Lenbach-Haus
108. Die Rückeroberung der Festung Buda von den Türken in 1686, 1896, UNG
109. Die Rückeroberung der Festung Buda von den Türken, Detail
110. Die Rückeroberung der Festung Buda von den Türken
111. Die Rückeroberung der Festung Buda von den Türken, Tuschskizze
112. J. Matejko: Johann Szobiesky unter der Stadt Wien
113. Drei türkische Gefangene, Skizze zum Bild NR. 108, Eigentum der Familie Benczúr
114. Trompeter, Öl, verschollen
115. Auftretender Soldat, Zeichnung, Eigentum der Familie Benczúr
116. Toter Soldat, Zeichnung, UNG
117. Gefallenes Pferd, Zeichnung, Eigentum der Familie Benczúr
118. Pferdeköpfe, Zeichnung, Privatbesitz
119. Pferdestudie, Öl, Privatbesitz
120. Studie, Öl, Privatbesitz
121. Die millinäre Huldigung, Skizze, 1900-er Jahre, Nyíregyháza, Museum András Jósa
122. Den Rücken zuwendende männliche Figur, Zeichnung zur vorhergehenden, Komposition, Eigentum der Familie Benczúr
123. Skizze der Komposition, Zeichnung, Eigentum der Familie Benczúr
124. Unter Malven, 1897, UNG
125. Die Tauben der Venus, 1902, Privatbesitz
126. Putti mit Früchtenkorb, verschollen
127. Bauernküche, 1890-er Jahre, UNG
128. Skizze zum Mozaik-Karton der Sankt István Basilika, nach 1895
129. Darbietung der Krone Maria durch Sankt István, 1900-er Jahre, UNG
130. Darbietung der Krone an Maria durch Sankt István, 1900-er Jahre
131. Die Figur Mariä zur vorhergehenden Komposition, Zeichnung, Privatbesitz
132. Die Figur des Sankt István zur vorhergehenden Komposition, Zeichnung, Privatbesitz
133. Anbetung der drei Könige, um 1910, Skizze, Privatbesitz
134. Brustbild des Erzbischofs von Eger József Samassa, 1906, Eigentum des Erzbistum, Eger
135. Bildnis des Erzbischofs von Eger József Samassa in ganzer Figur, Eigentum des Erzbistum, Eger
136. Arnold Ipolyi, 1892, UNG
137. Bildnis des Gyula Károlyi, 1884, Nyíregyháza, Museum András Jósa
138. Bildnis der Frau Gyula Károlyi, 1884, Nyíregyháza, Museum András Jósa
139. Frau Ferenc Nádasdy geb. Ilona Zichy, Historische Bildersammlung
140. Bildnis des Aurél Desewffy, 1910, UNG
141. Sándor Wekerle, 1911, Historische Bildersammlung
142. Frau Maurus Jellinek, 1905, UNG
143. János Hock, um 1900, UNG
144. König Mathias empfängt die Gesandten des Papstes, Skizze nach 1902, UNG
145. König Mathias und Holubar, Skizze, nach 1902, UNG

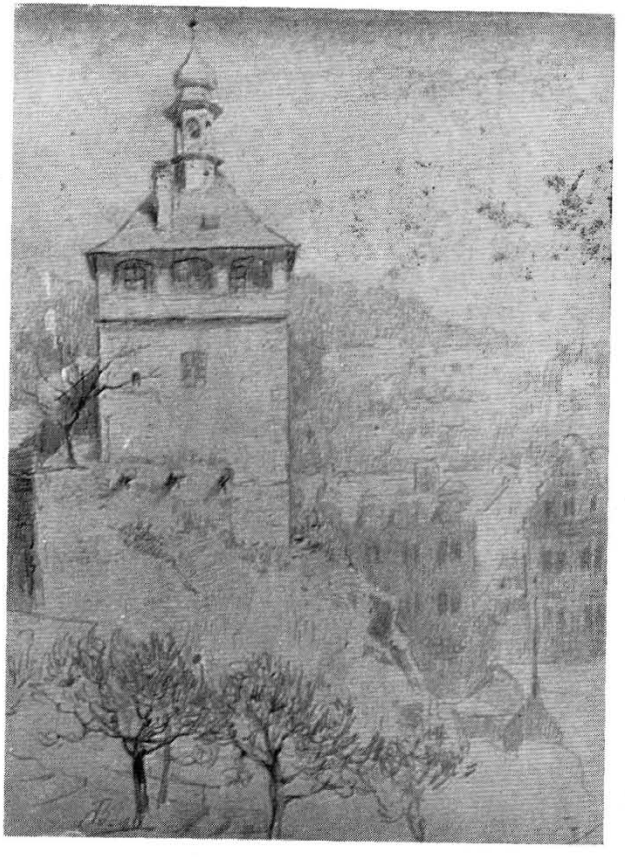
146. König Mathias im Kreise seiner Künstler, Skizze, nach 1902, UNG
147. König Mathias im Kreise seiner Gelehrten, Skizze, verschollen
148. König Mathias der Gerechte, Skizze, verschollen
149. Trauung von König Mathias und Beatrice, Skizze, verschollen
150. Die Königswahl von Mathias am Eise der Donau, Skizze, verschollen
151. Der siegreiche König Mathias, Skizze verschollen
152. Die millinäre Huldigung, verschollen
153. Bildnis des Sándor Petőfi, 1909. Literarisches Petőfi-Museum
154. Bildnis des Kálmán Mikszáth, 1910, Ung. Akademie der Wissenschaften
155. Bildnis des Kálmán Mikszáth, Variante, Privatbesitz
156. Der Künstler vor seinem Dolányer Schloss in seinem Wagen
157. Ein Zimmer im Dolányer Schloss des Künstlers
158. Der Künstler malt die Komposition: Mathias empfängt die Gesandten des Papstes
159. Pan im Röhricht, 1910, UNG
160. Selbstbildnis in ungarischem Galaanzug, 1914. UNG
161. Kentaur beim Frauenraub, 1900-er Jahre, Privatbesitz
162. Kentaur beim Frauenraub, Skizze, verschollen
163. Idyll, 1919, UNG
164. Adam und Eva, 1907, UNG
165. Amor mit dem Helm des Mars, 1893, Tata, Museum Dominik Kuny
166. Amor mit einem Pfau, 1893, Tata, Museum Dominik Kuny
167. Scherzo, 1882, Privatbesitz
168. Panischer Schrecken, 1913, Debrecen, Museum Déri
169. Spiel der Wellen, 1903, Privatbesitz
170. Mensch kämpfe . . ., 1915. UNG Depot
171. Mensch kämpfe . . ., Zeichnung, Besitz der Familie Benczúr
172. Madonna mit Hasen, 1910, Nyíregyháza, Museum András Jósa
173. Noli me tangere, 1910-er Jahre, Privatbesitz
174. Kleopatra, 1911, Debrecen, Museum Déri
175. Narr der Liebe, 1913, Debrecen, Museum Déri
176. Patrona Hungariae, 1920, Nyíregyháza, Museum András Jósa
177. Christus am Ölberg, 1919, UNG
178. Selbstbildnis mit weisser Haube, 1917, UNG
179. Die Krönung von Károly IV., Skizze, 1917, Esztergom, Christliches Museum
180. König Mathias empfängt die Gesandten des Papstes, 1915, UNG
181. Die Figur des Hofnarren, Skizze zu dem vorhergehenden Bild, Privatbesitz
182. Ex libris, 1913, verschollen
183. Der siegreiche König Mathias, 1919, UNG
184. Orfeus, verschollen
185. Triton und Nereiden, 1907, Privatbesitz
186. Salome, 1918, verschollen
187. In der Werkstatt des Vulkan, 1909, verschollen
188. Milchstrasse, 1910-er Jahre, verschollen
189. Zwei kleine Kentauren, 1910-er Jahre, verschollen
190. Emese und der Adler, 1910-er Jahre, verschollen
191. Wilder Mohn im Weizenfeld, 1894, verschollen
192. Putto, Zeichnung, Eigentum der Familie Benczúr

...GYHÁZA
...NYVTÁRA

KÉPEK

1. A Benczúr család, 1858

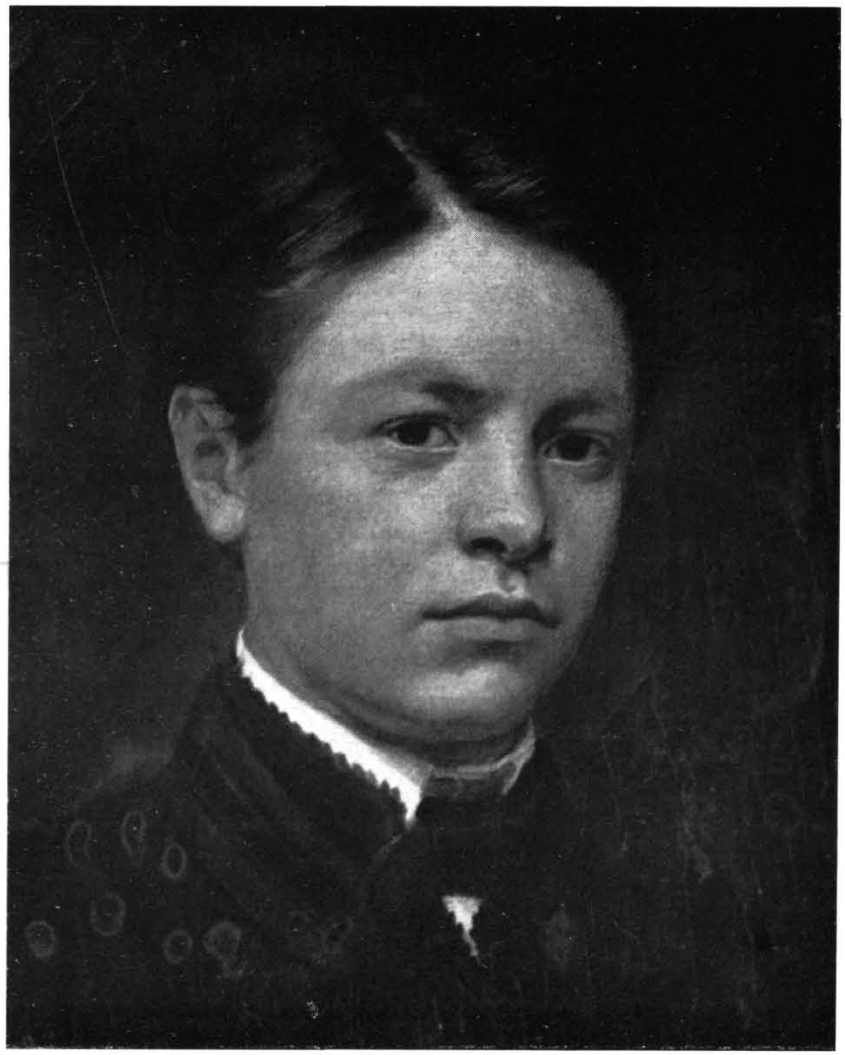

2. Kassa látképe, 1856

3. Dezső vitéz önfeláldozása, 1855

4. Postakocsizás, 1861

5. Önarckép, 1861

6. Vilma nővére, 1876

7. Kislány bábuval, 1863

8. Etelka fehér ruhában, 1868

9. Etelka fekete csipkekendővel, 1868

10 a Turbános férfifej, 1870 körül

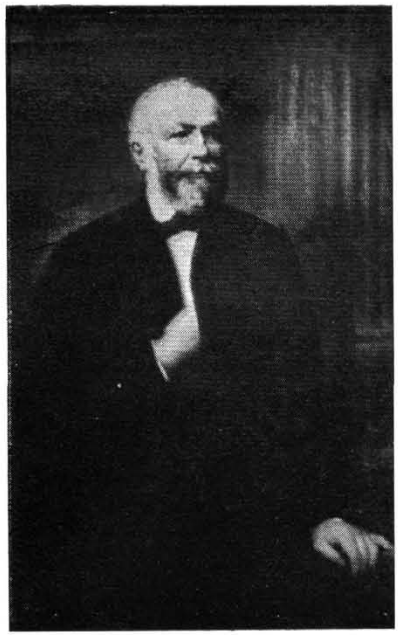

10. Férfiarckép, 1868 körül

12. Balatoni halásztragédia, 1864

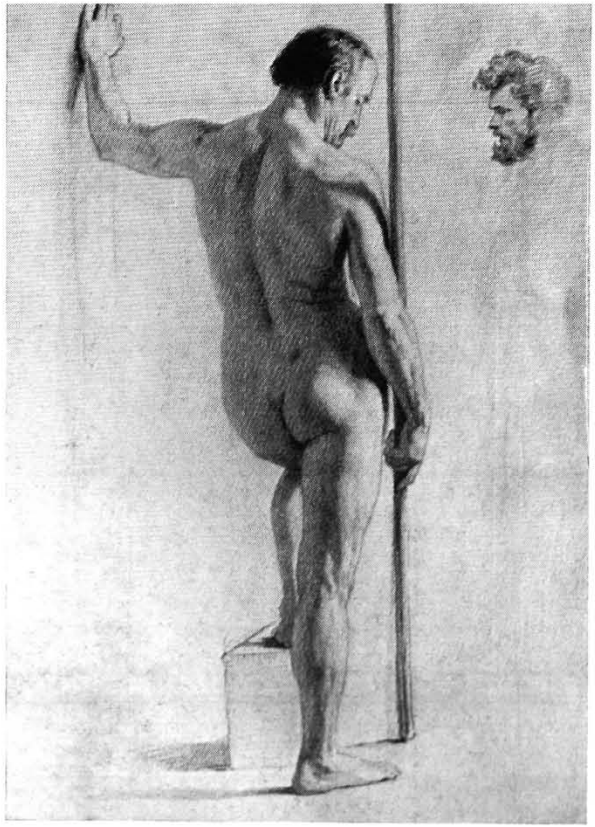
11. Fiedler Károly kassai bankár arcképe, 1864

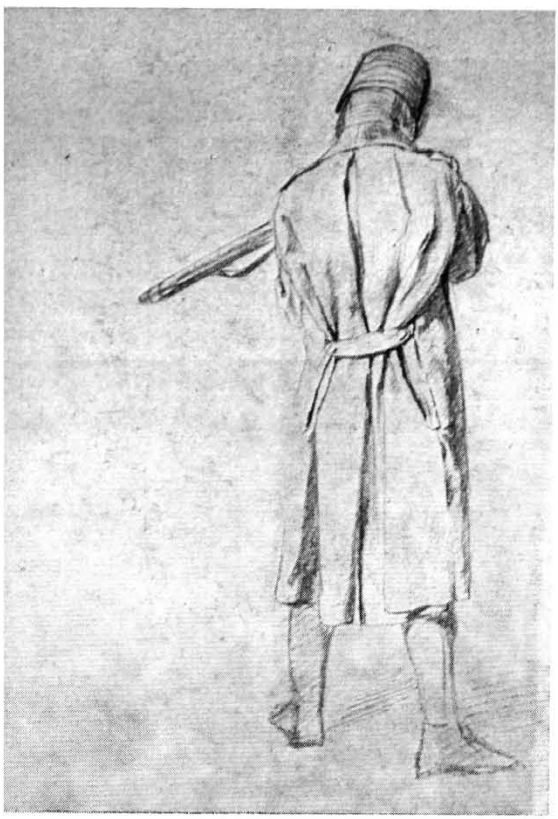

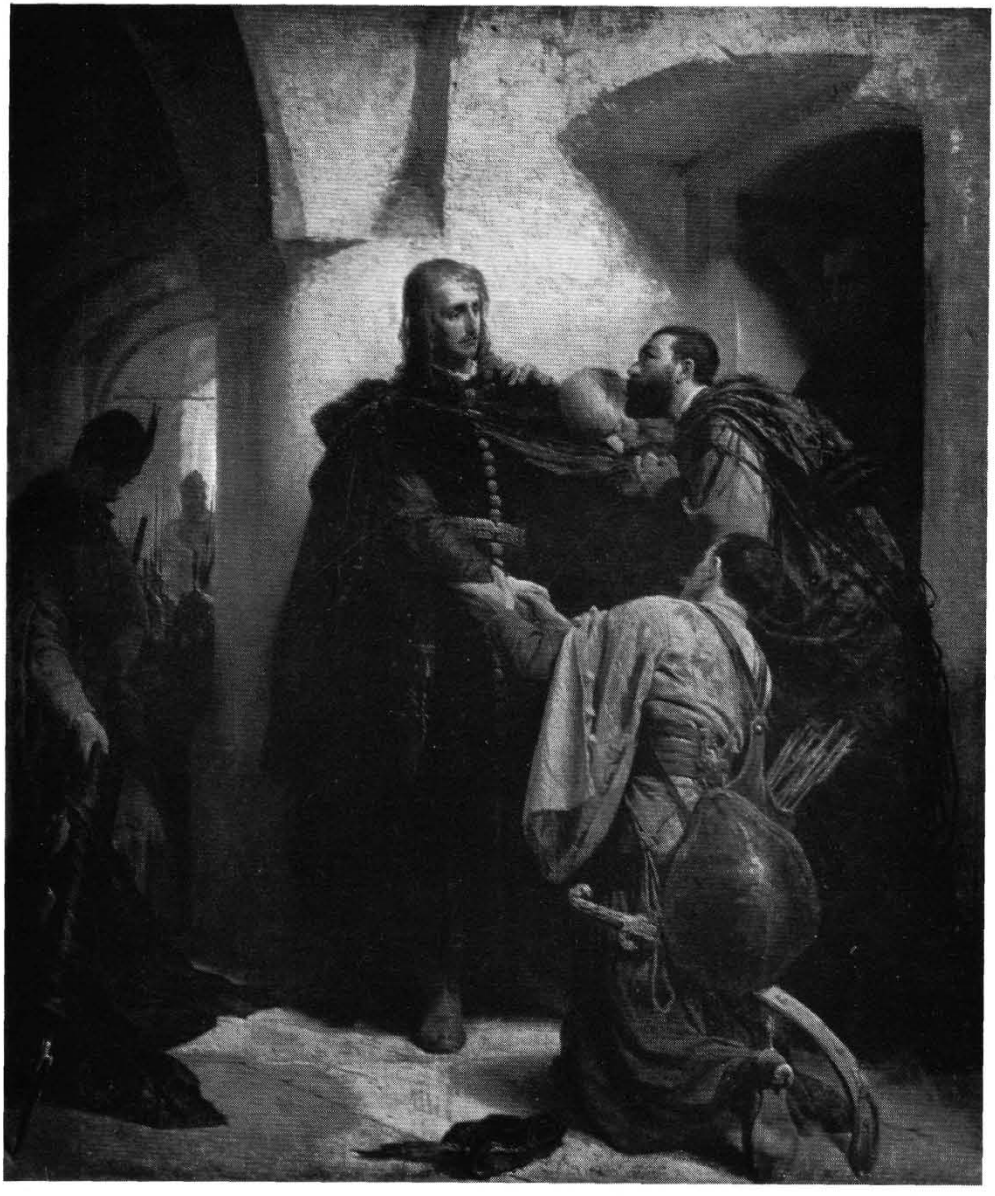
13. Kalapos férfi

14. Háttal álló férfiakt, 1860-as évek

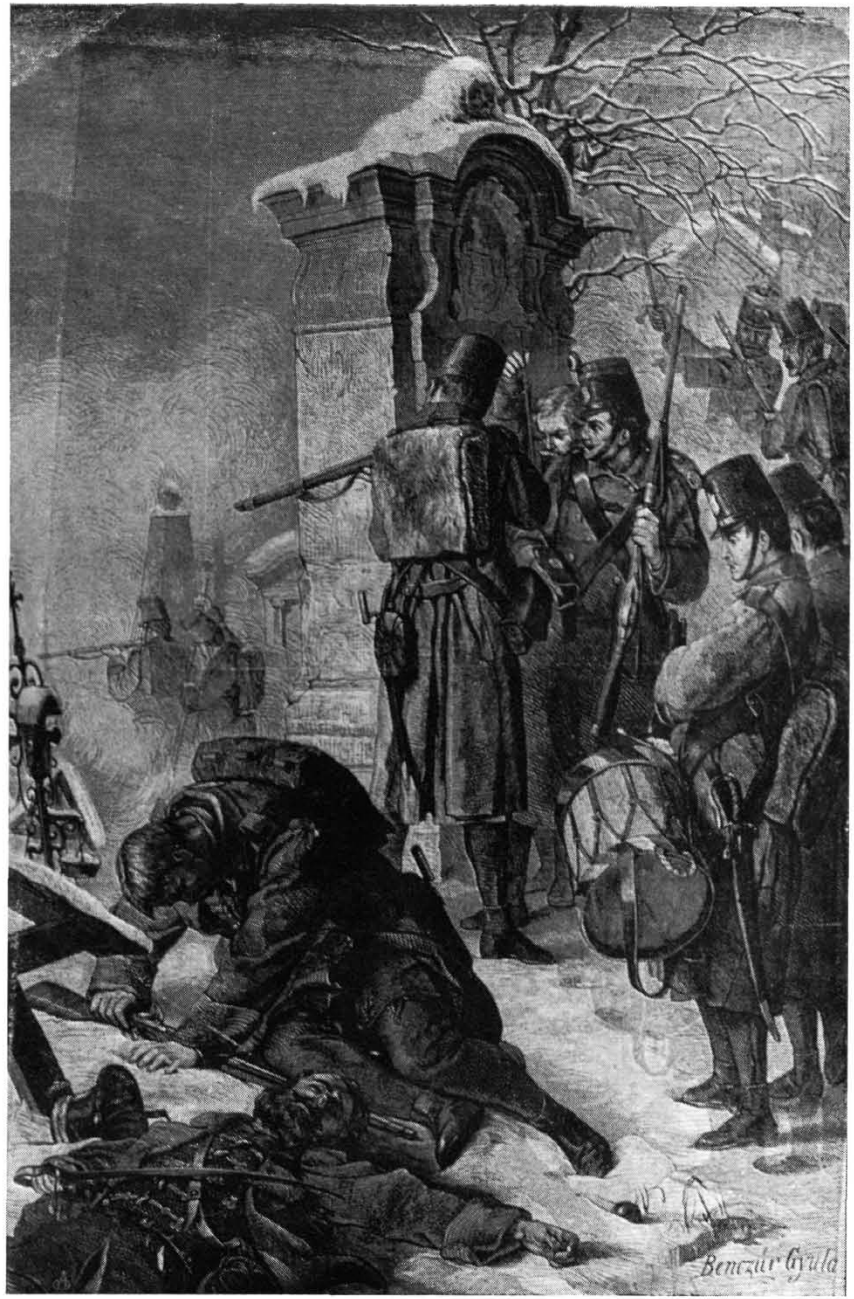

19. Fegyverrel célzó katona, 1870 körül

15. Hunyadi László búcsúja, 1866

18. Temetői csata. 1870 körül

17. Visszatért Lenkey huszár 1870 körül

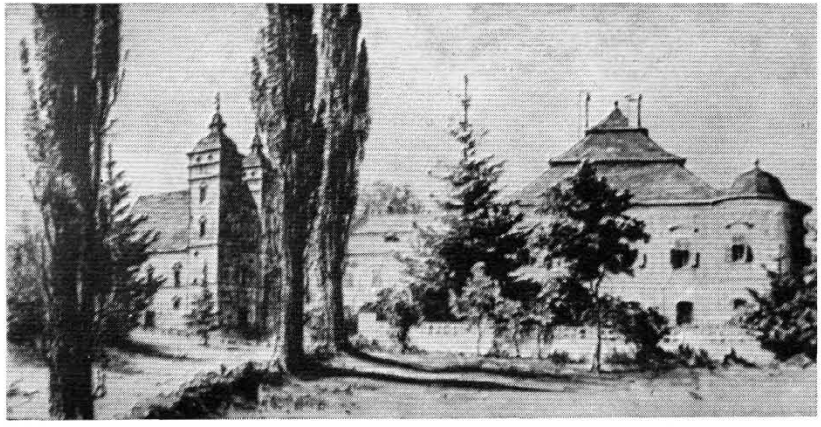
16. Hunyadi László búcsúja, vázlat, 1866

20. II. Rákóczi Ferenc elfogatása, 1869

21. II. Rákóczi Ferenc (részlet)

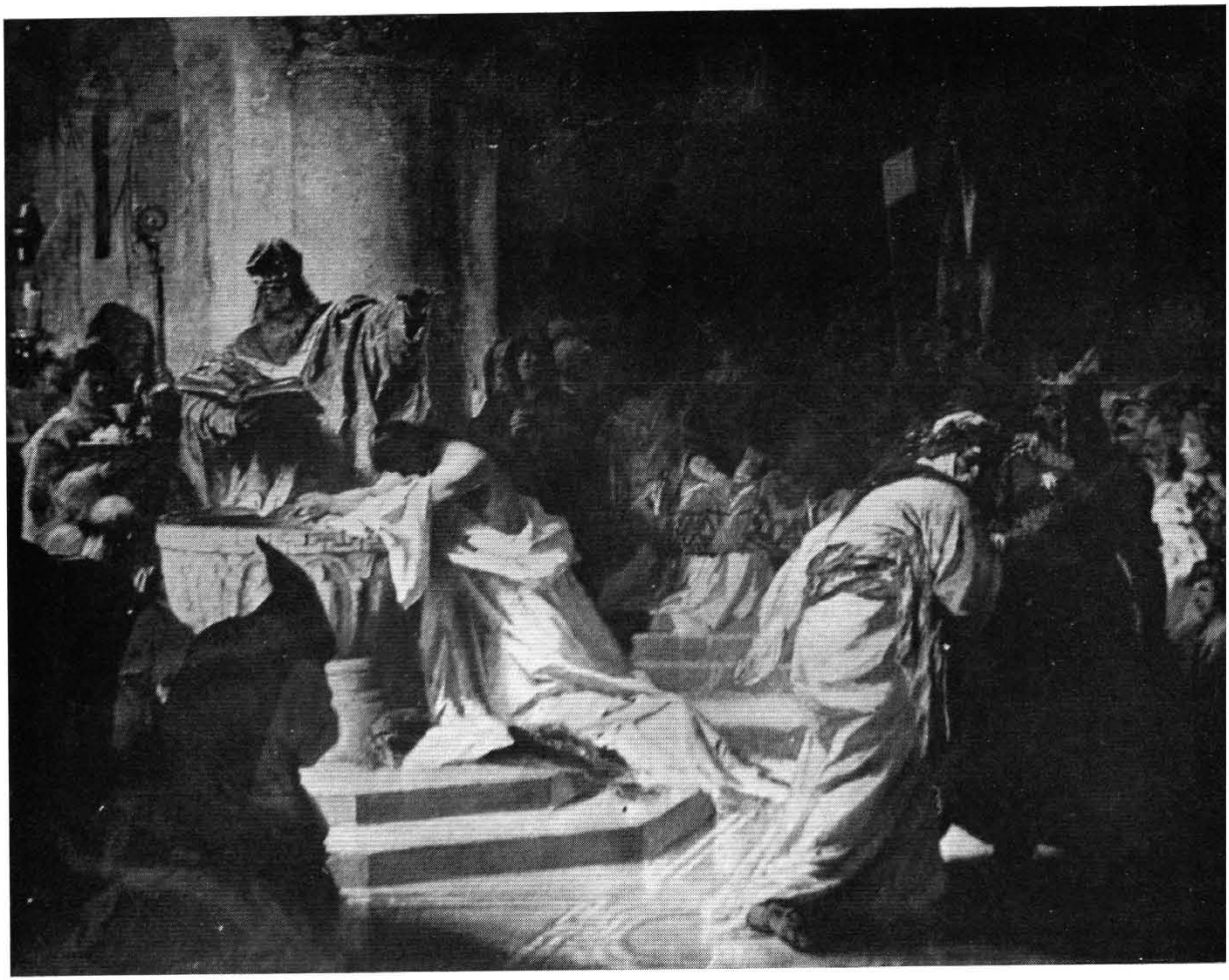
22. Zborói kastély, 1870-es évek (elveszett)

23. II. Rákóczi Ferenc szökése

24. II. Rákóczi Ferenc szökése, vázlat, 1869

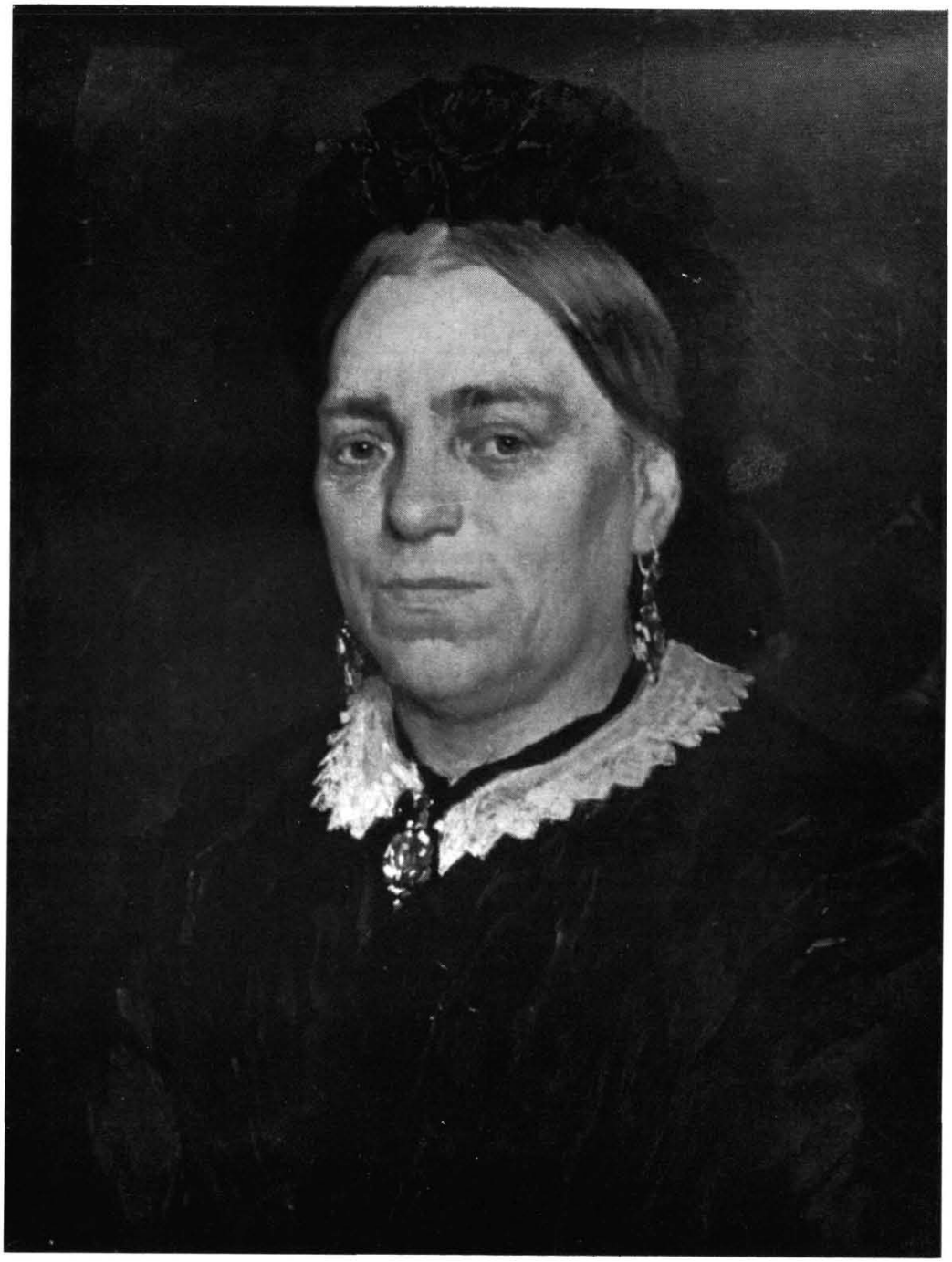
25. Vajk megkeresztelésének vázlata, 1870

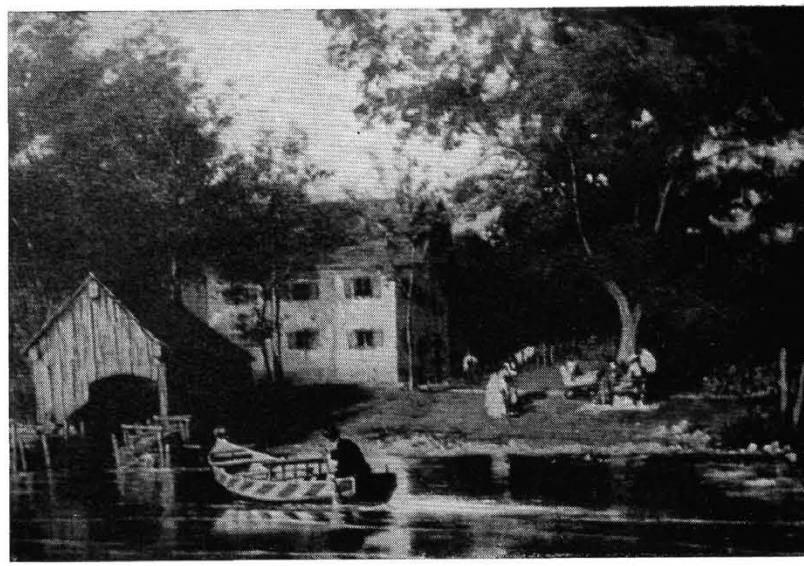
26. Vajk megkeresztelése, 1880

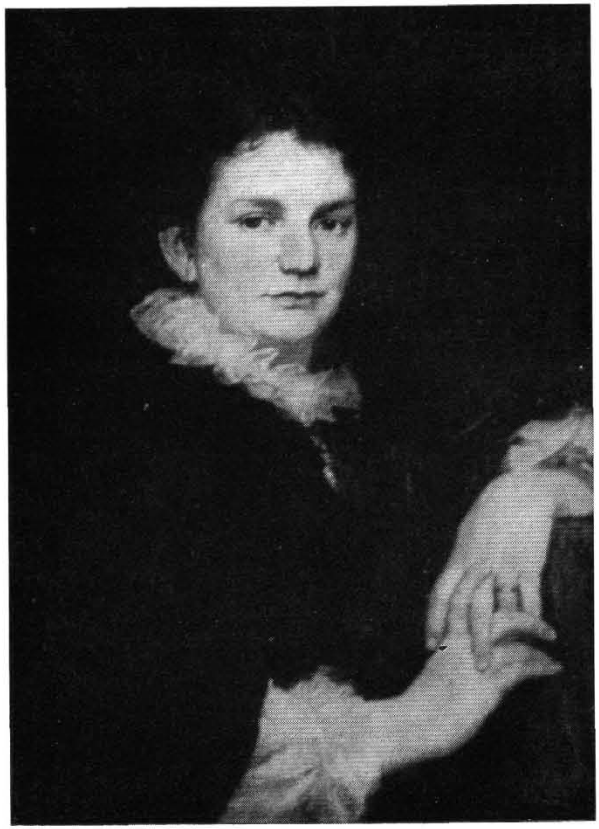
27. Édesapja arcképe, 1873

28. Édesanyja arcképe, 1873

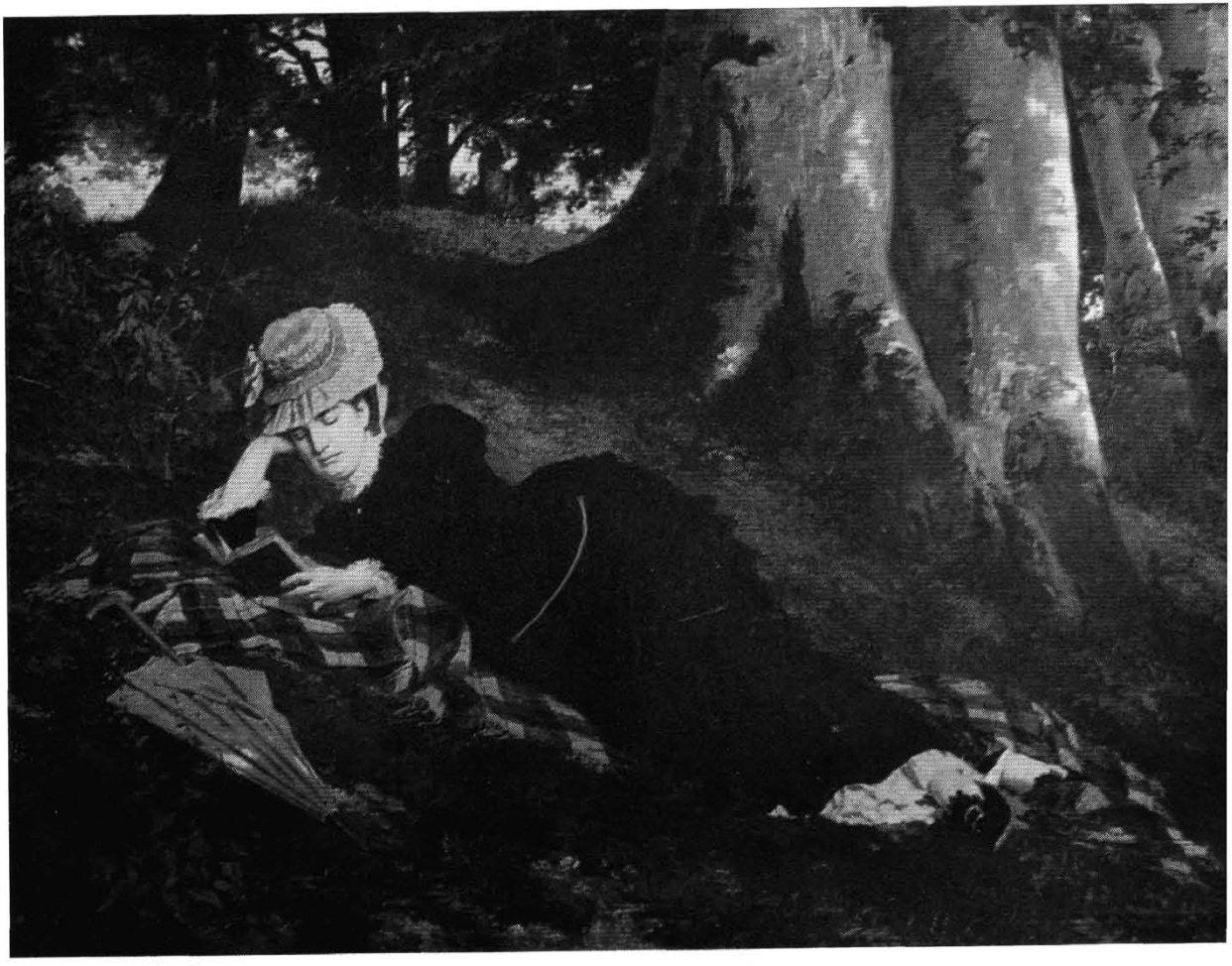
29. Starnbergi tó mellett, 1870-es évek

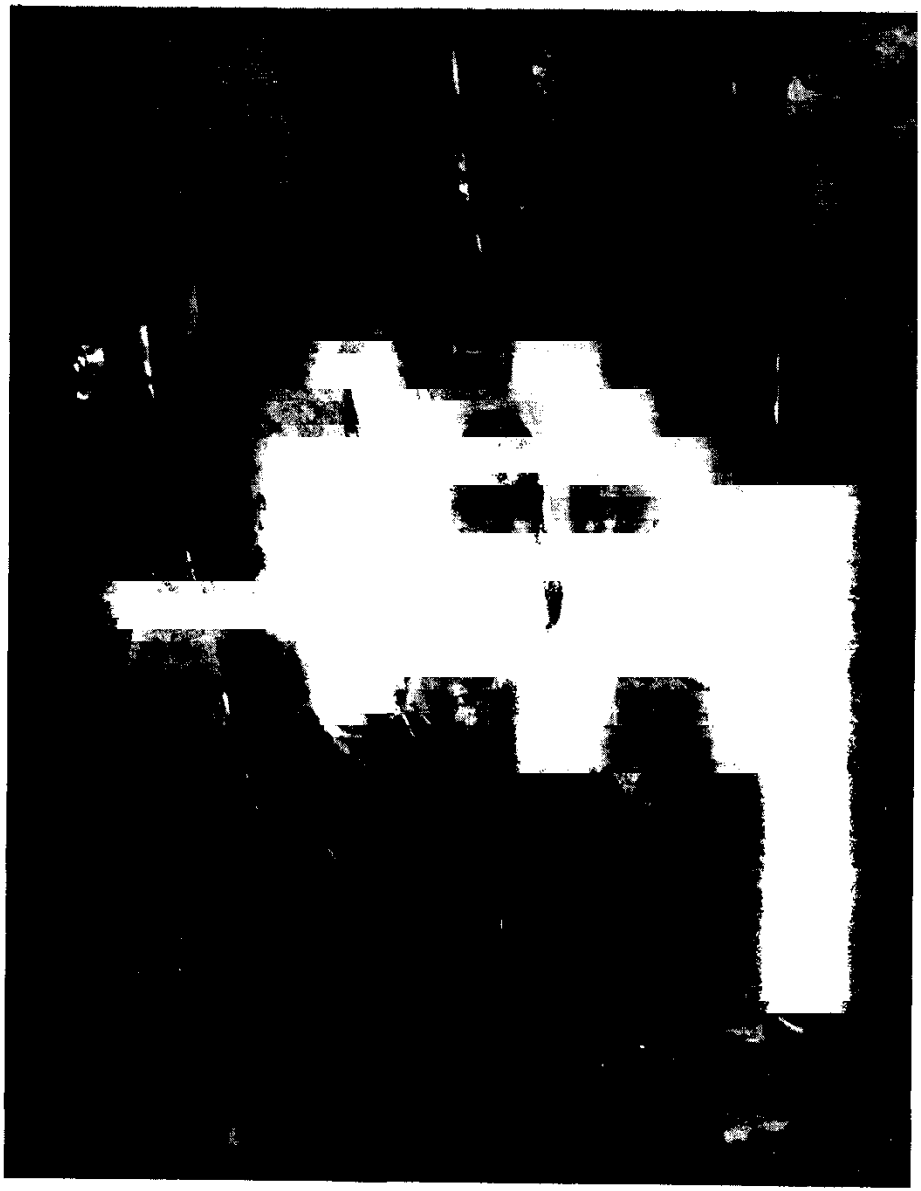
30. Max Karolina arcképe, 1873 körül

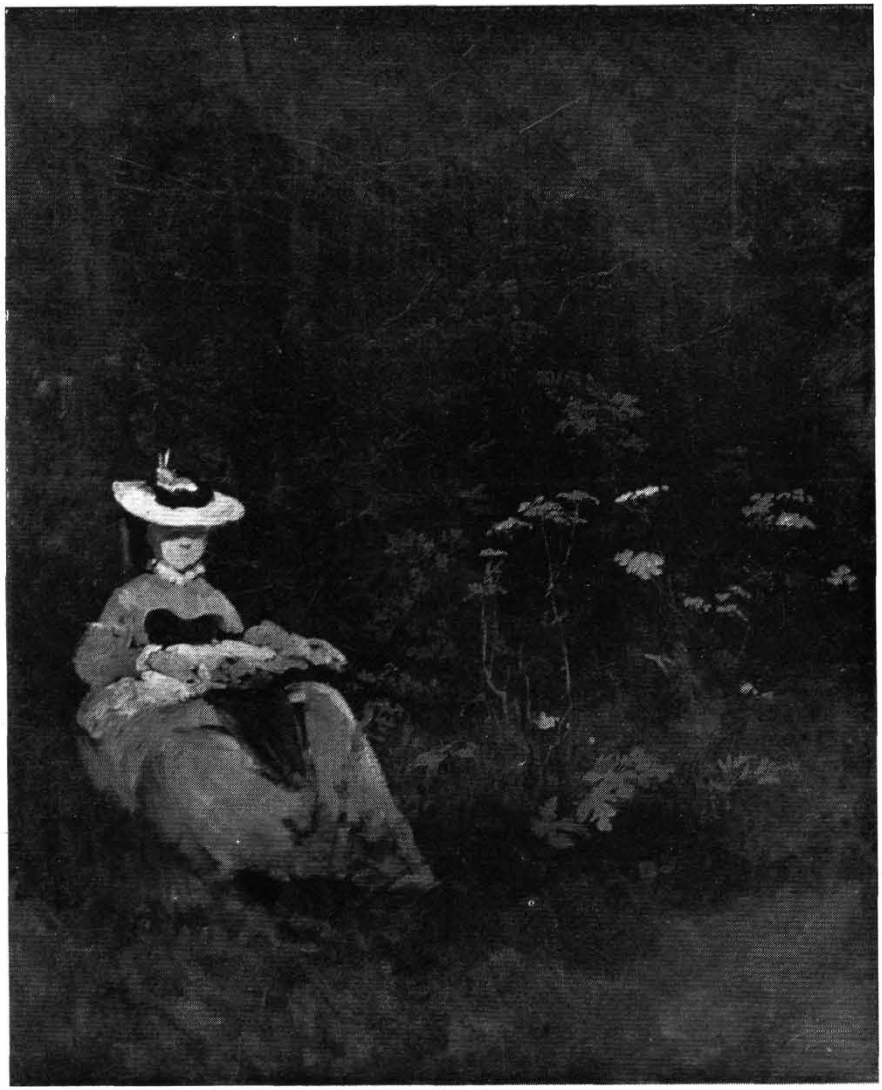
31. Vörösköpenyes nő

32. Pihenés az erdőben, 1870-es évek

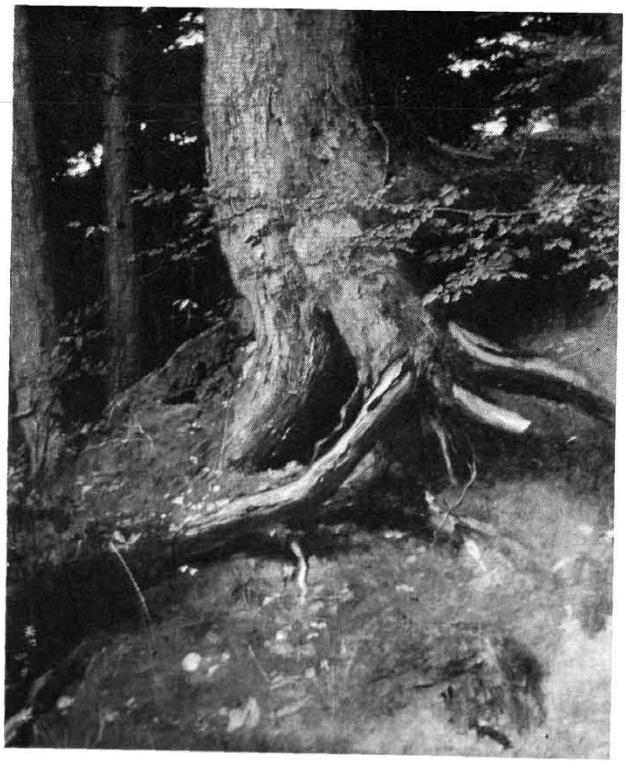

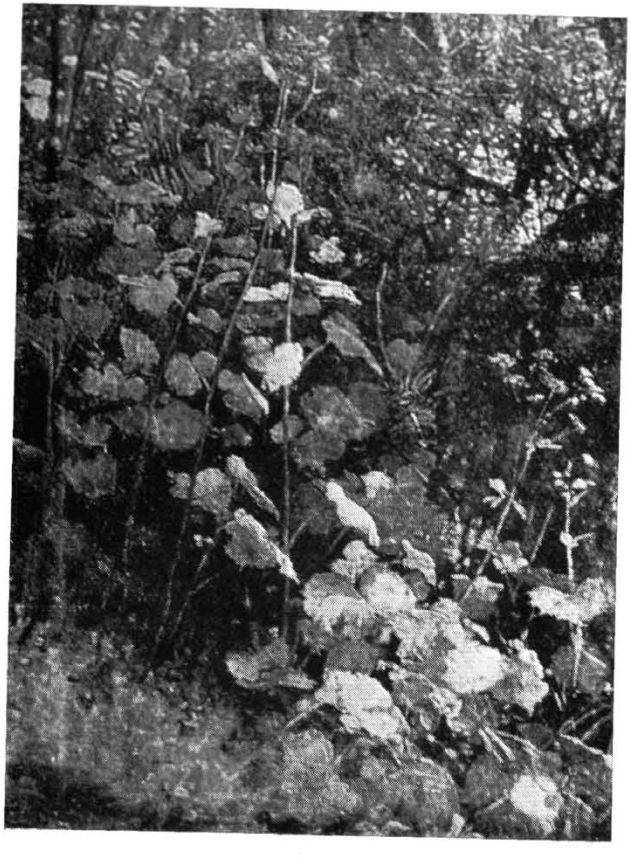
33. Erdőrészlet, 1870-es évek

35. Nő az erdőben, 1873

34. Fatörzs, 1870-es évek

36. Erdőalja, 1870-es évek

37. Erdei táj baráttal

43. Nő tükörrel, 1868

38. Koszorút a mamának, 1876

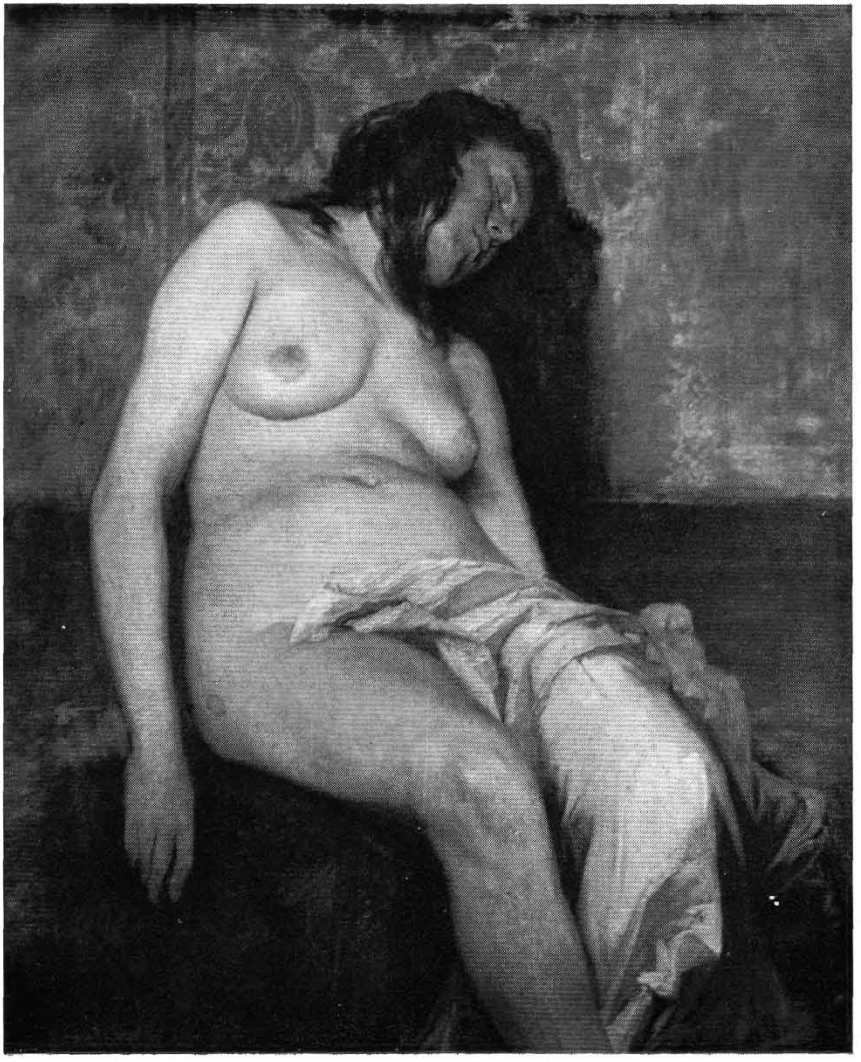
39. Anya és gyermeke, Szinyeitől

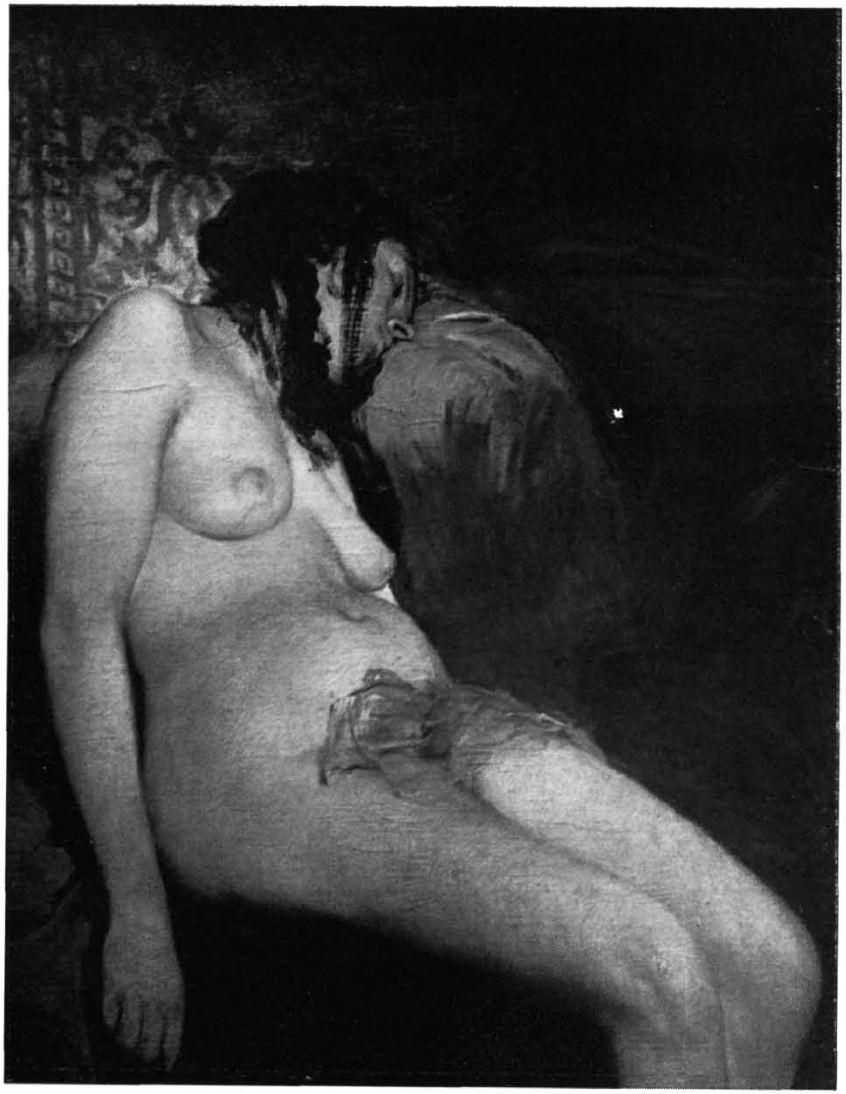

40. Karl von Piloty: Thussnelda, Germanicus diadalmenetében

41. Ülve alvó női akt, 1867

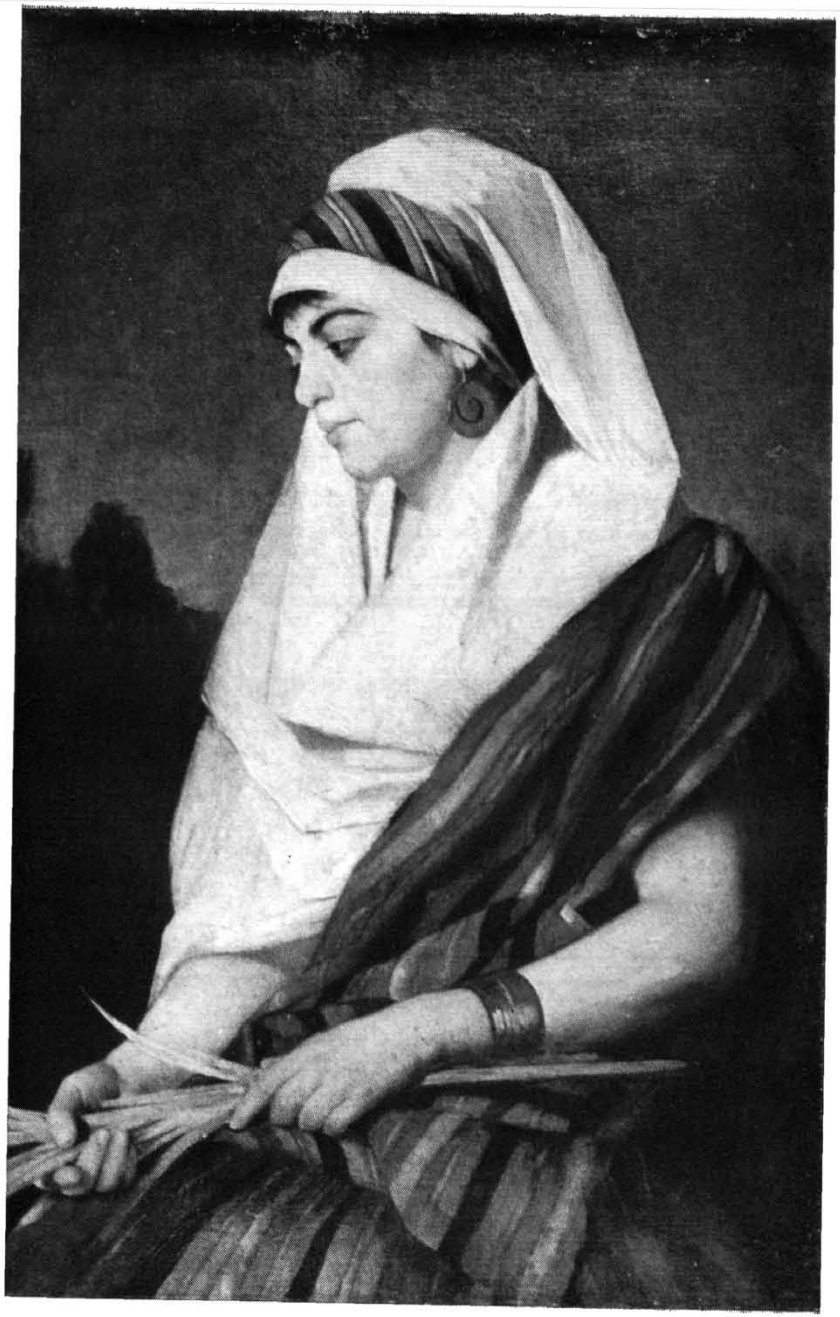

42. Ülve alvó női akt. Szinyeitől

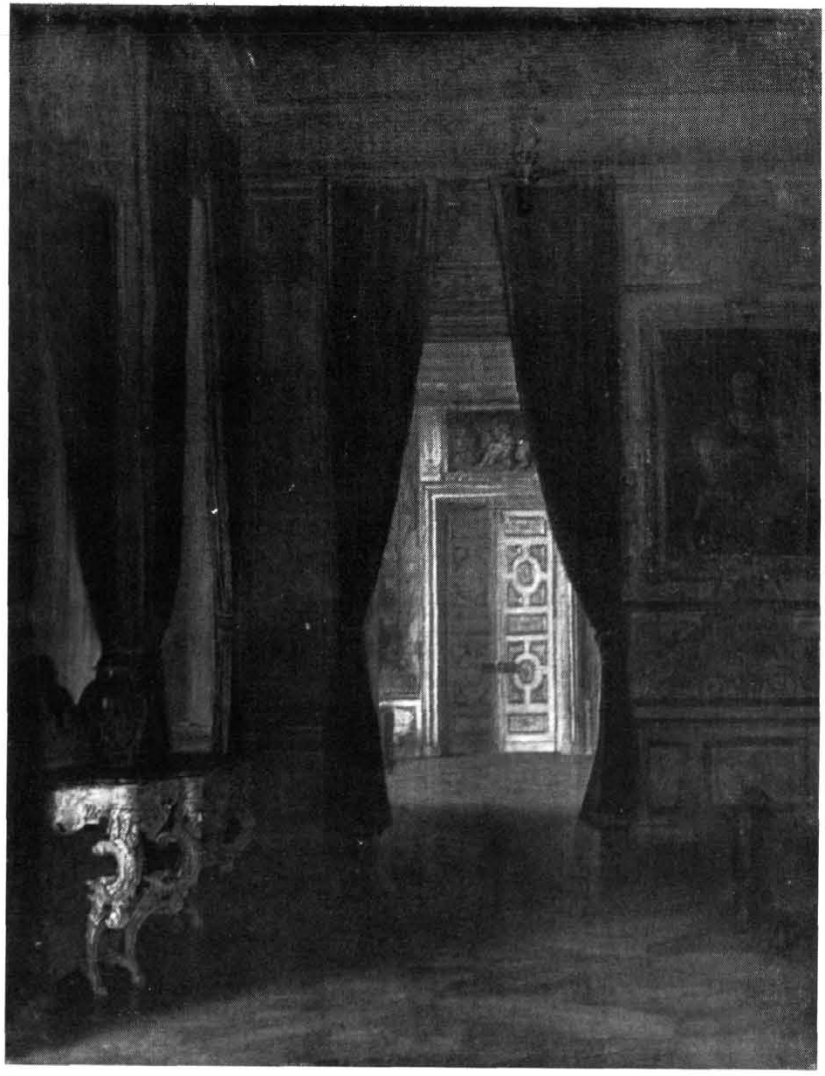
44. A művésznő álma, 1867

45. Marokkói lány, 1870 körül

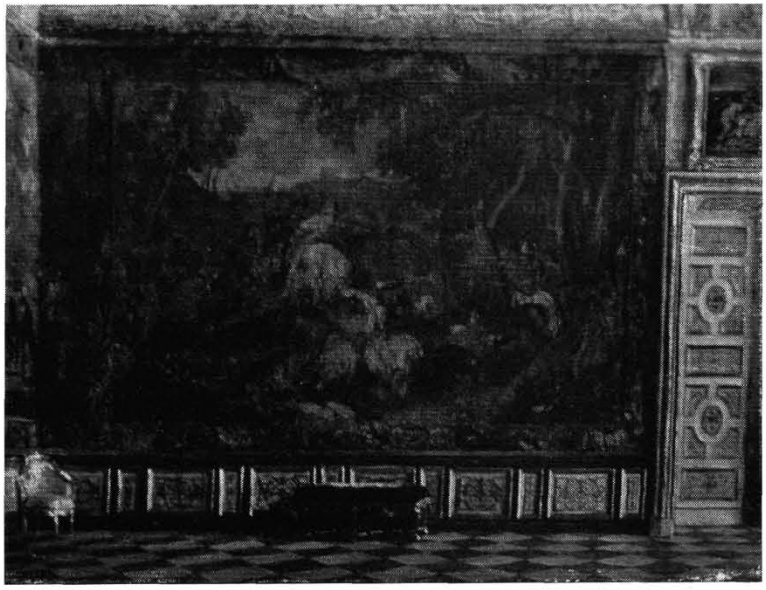
46. XVI. Lajos és családja a Versaillesi-palota megostromlásakor, 1870-es évek

47. Schleissheimi interieur I. 1870-es évek

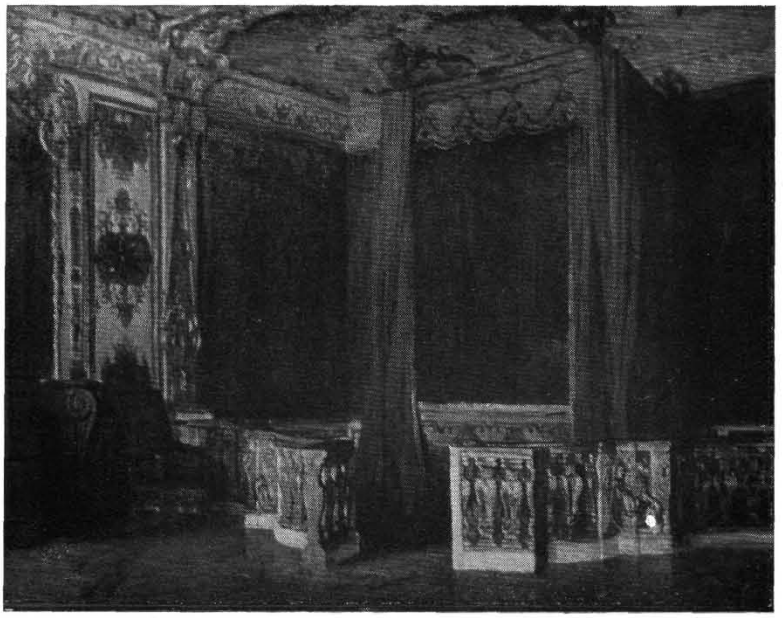
50. XVI. Lajos és családja
a Versaillesi-palota megostromlásakor, második változat

48. Schleissheimi interieur II. 1870-es évek

51. XV. Lajos és Dubarry, 1874

49. Schleissheimi interieur III. 1870-es évek

52. XV. Lajos és Dubarry (vázlat)

53. XV. Lajos és Dubarry

54. XV. Lajos és Dubarry, 1874

55. XV. Lajos és Dubarry, 1874

56. Rokoko koncert, 1870-es évek

57. Szerzetesek, 1874

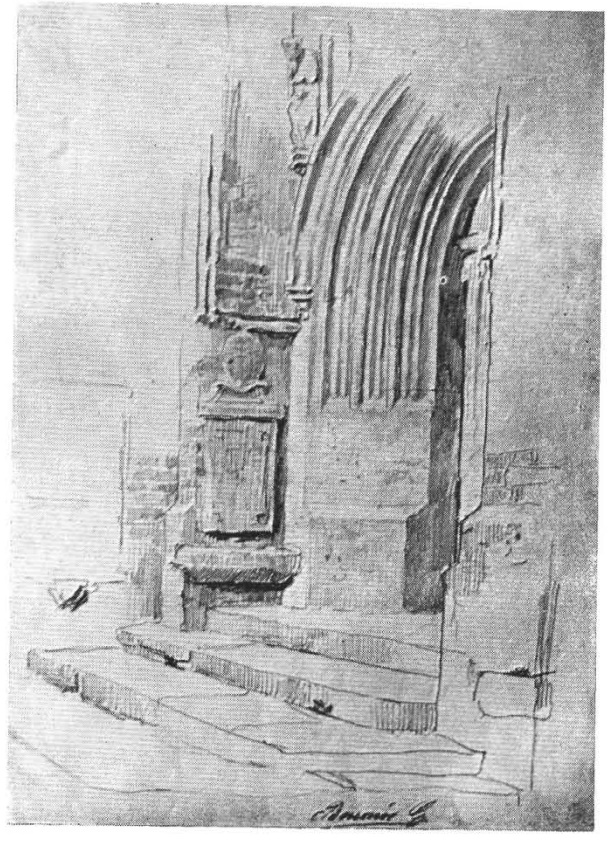
58. Szerecsen fejedelem, 1876

59. Az alamizsna

61. Linderhofi interieur, fénykép

60. Gótikus kapubéllet

62. Illusztráció, Schiller: A harang c. művéhez, 1870-es évek

63. Illusztráció, Schiller: Orleansi szűz c. művéhez, 1870-es évek

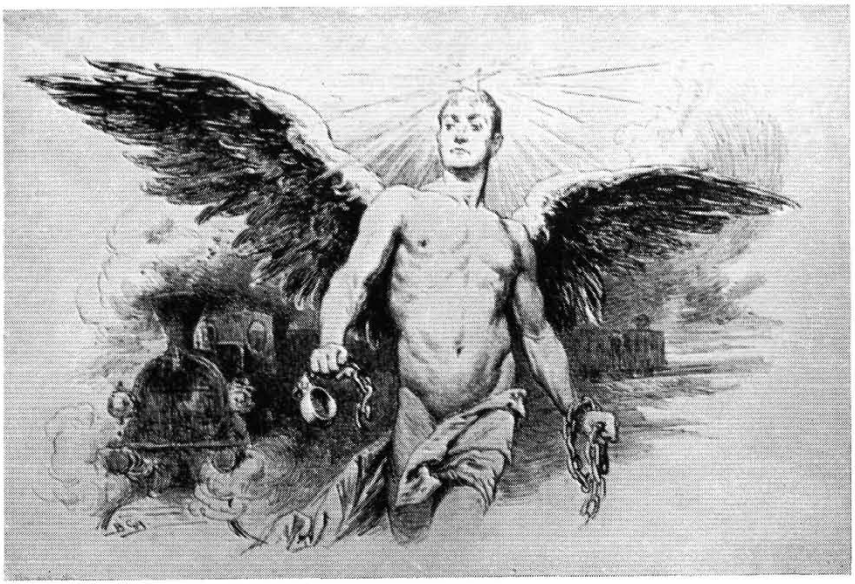
64. Erzsébet angol királynő,
tanulmány a Stuart Mária c. műhöz

64/a. Angliai Erzsébet, 1870-es évek

66. Illusztráció

65. Illusztráció

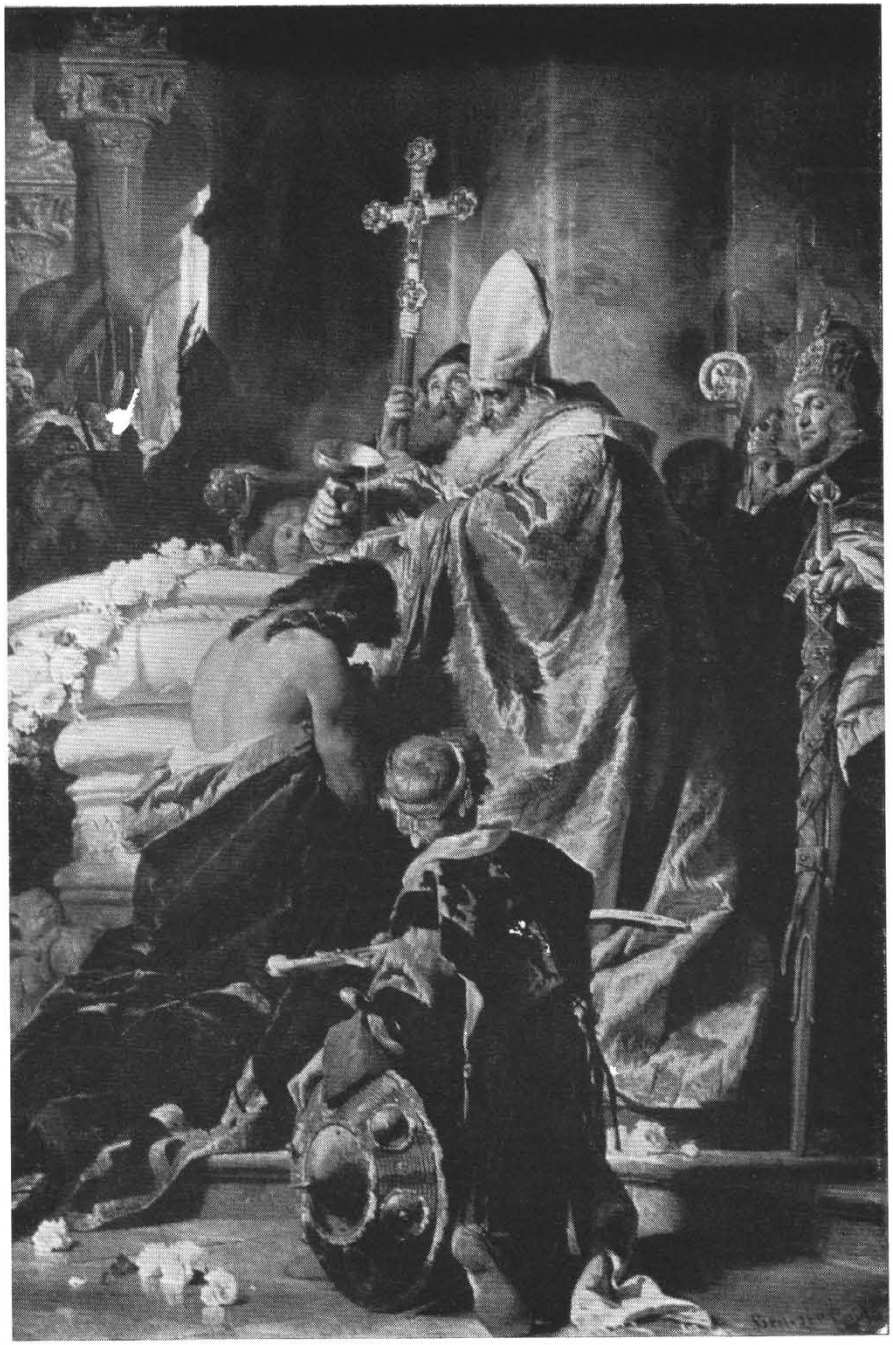
67. Illusztráció

68. Illusztráció

69. Illusztráció

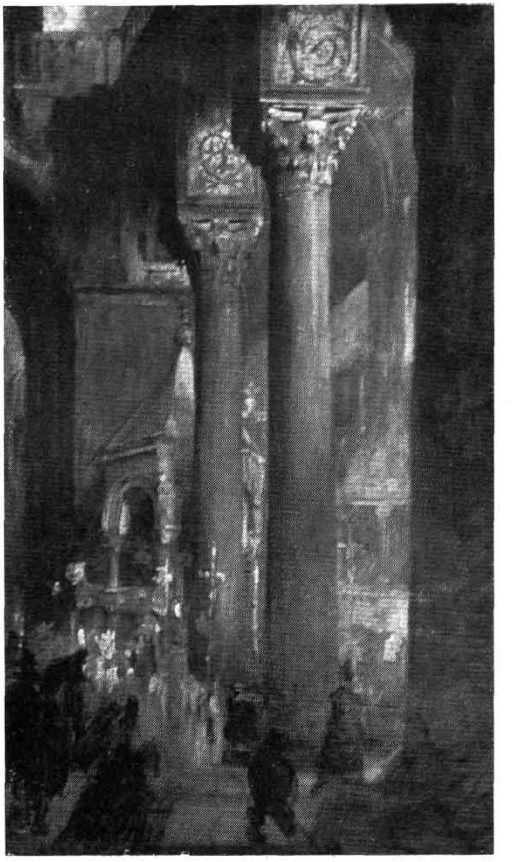
70. Vajk megkeresztelése, 1875

71. Vajk megkeresztelése. 1880

72. Vajk térdelő alakja

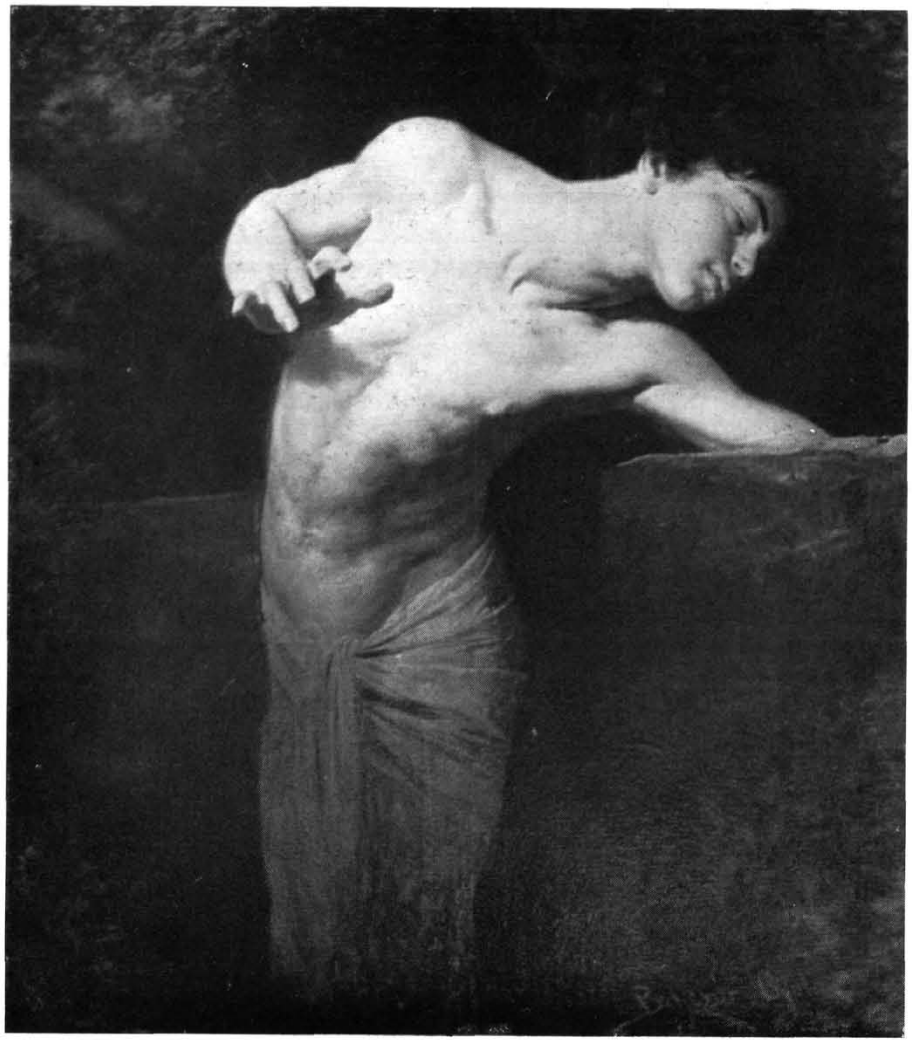
73. A Szent Márk templomban, 1870-es évek

74. A Chiemsee-i kastélyban a királyi díszhálószoba fényképe

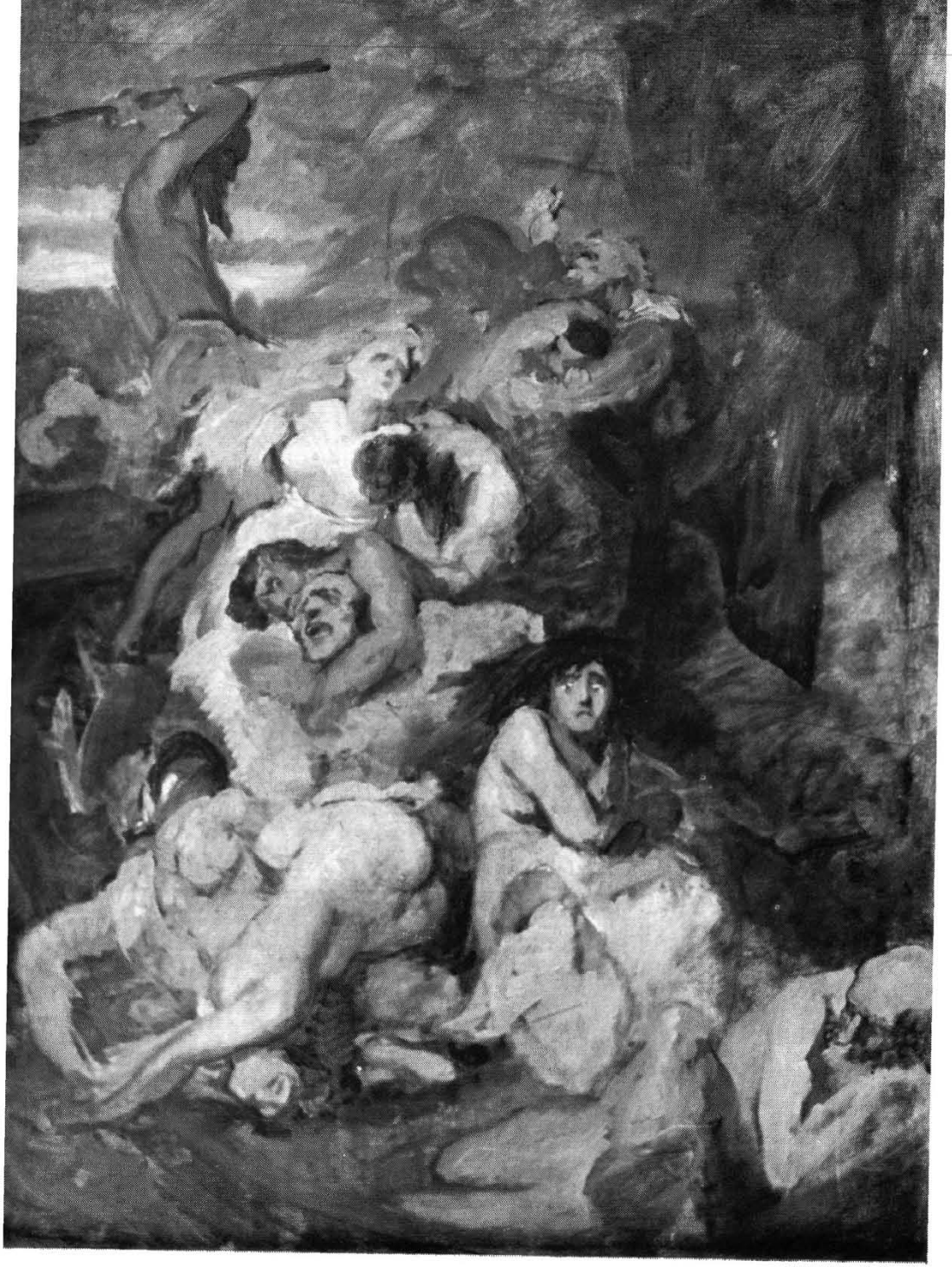
75. Bachánsnő, 1881

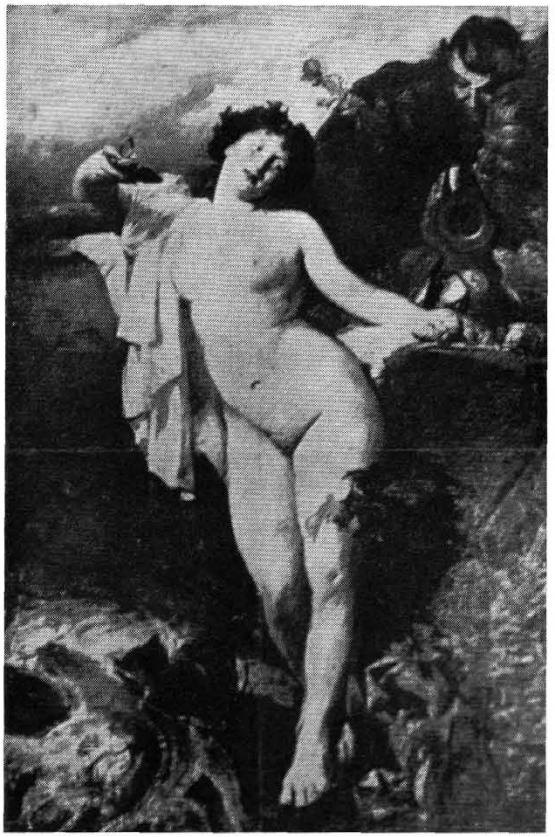
77. Nárcisz, 1881

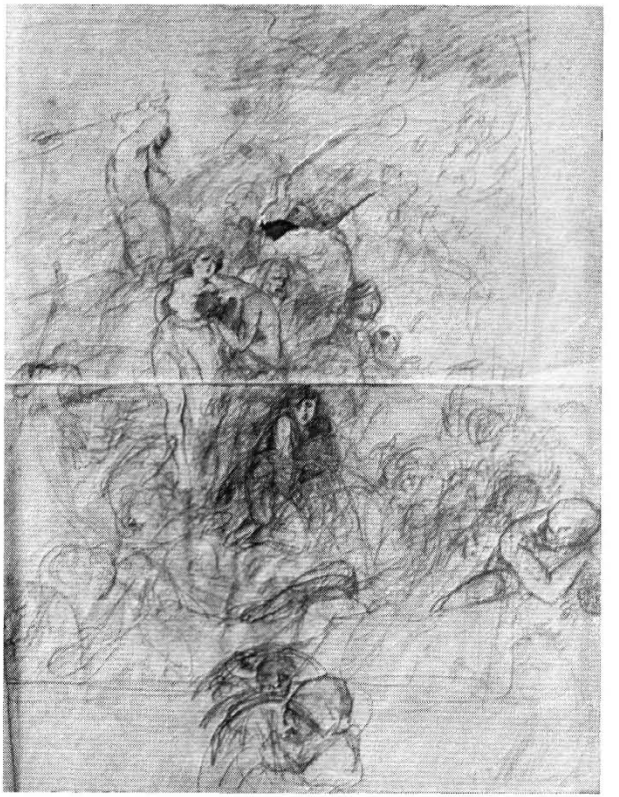
78. Kun László halála, 1880 körül

79. Charon hajója, 1880 körül

76. Bachánsnő, vázlat

80. Charon hajója

81. Bánk bán megöli Gertrudis királynét, 1900 körül

82. A művész felesége három gyermekével

83. Diktandó

84. Négy gyermekének arcképe

85. Négy gyermekének arcképe, kutyával

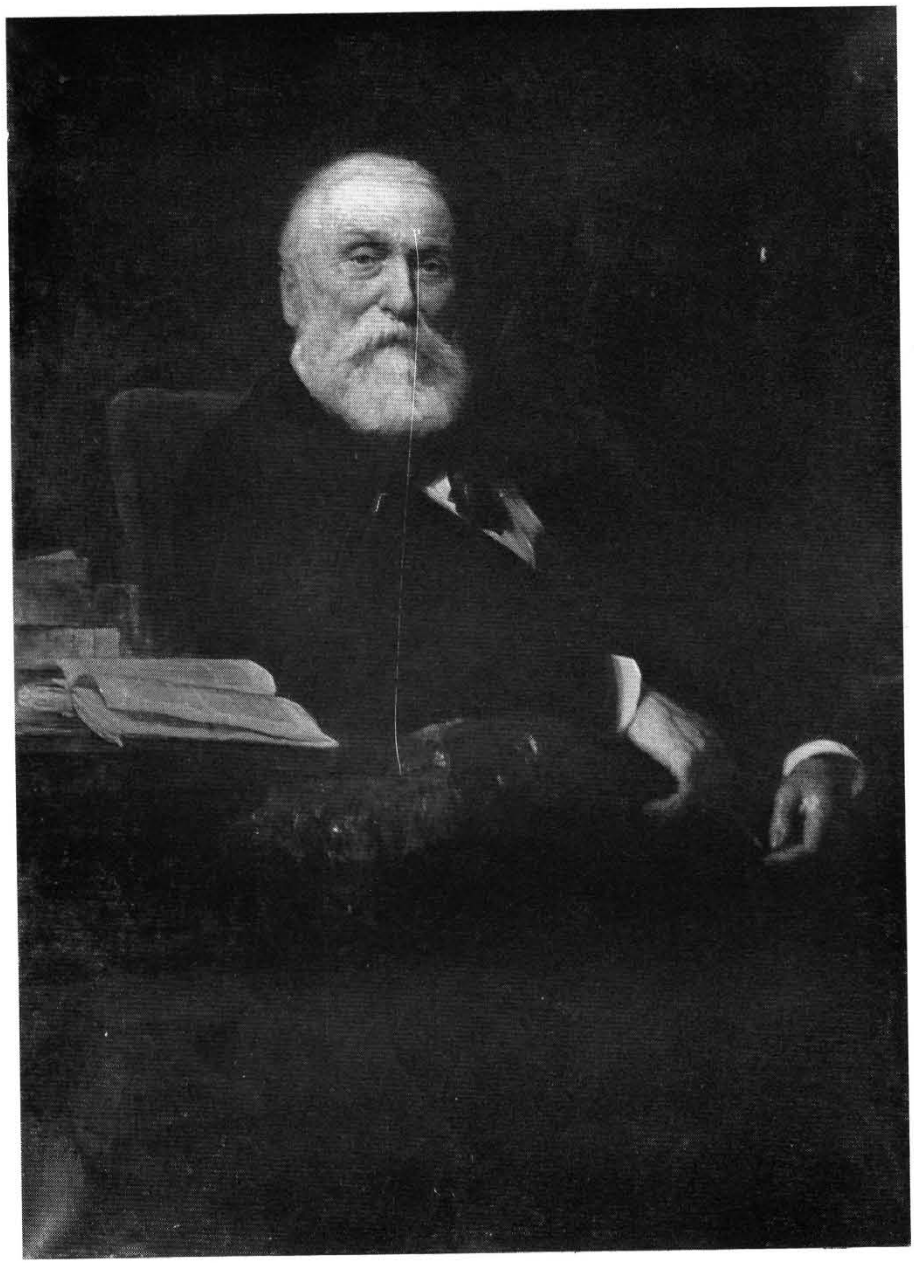
86. Négy gyermekének arcképe, 1881

87. A művész ambachi nyaralója, fénykép

88. Szent István oktatja fiát, Imrét, 1883 után

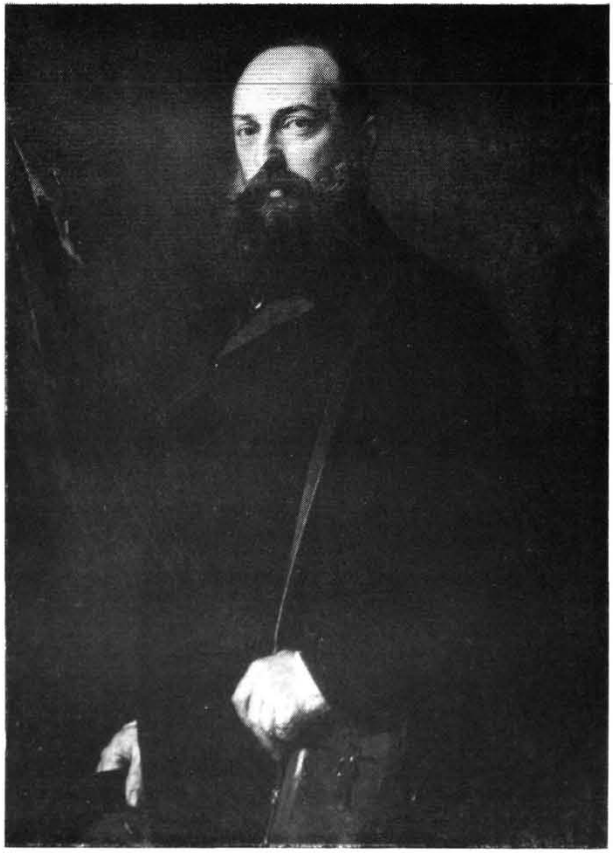
91. Trefort Ágoston arcképe, 1885

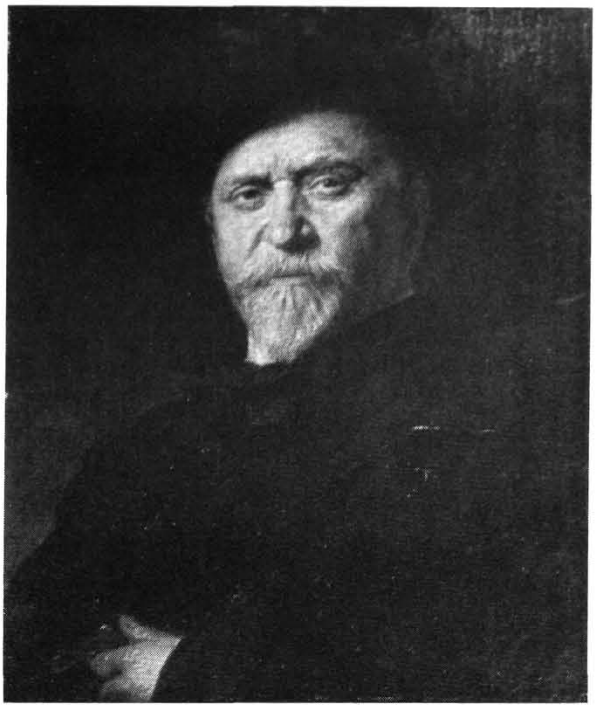
89. Az Első Magyar Biztosító Társulat első ülése

90. Az előbbi képhez fénykép

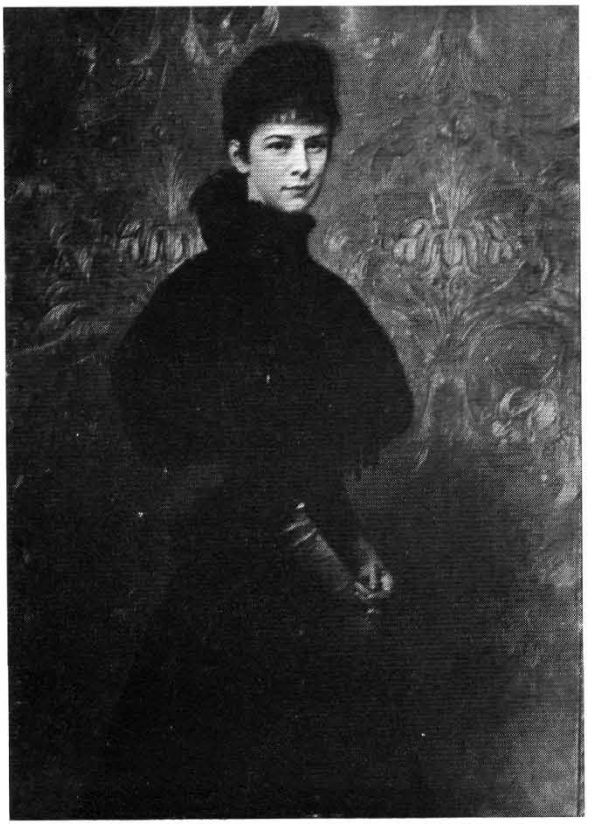
93. Károlyi Gyula vadászruhában, 1885

92. Komócsy József arcképe, 1889

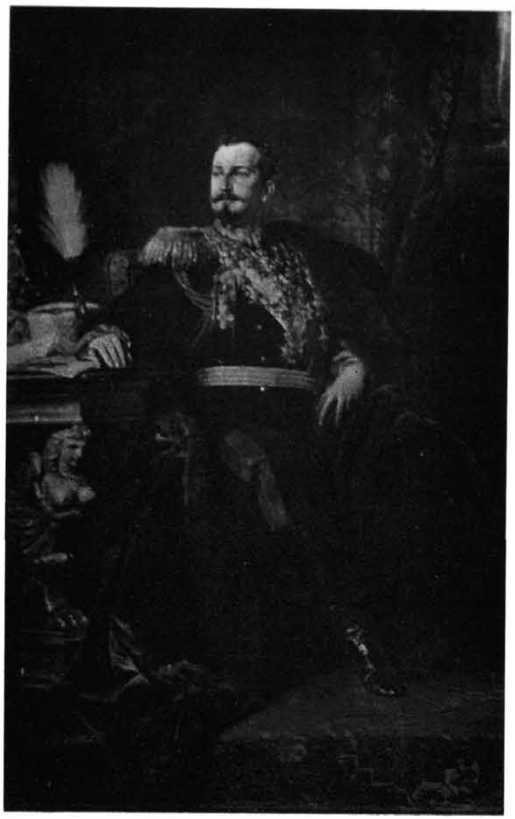
94. Elhagyatva, 1886

95. Erzsébet királyné, 1899

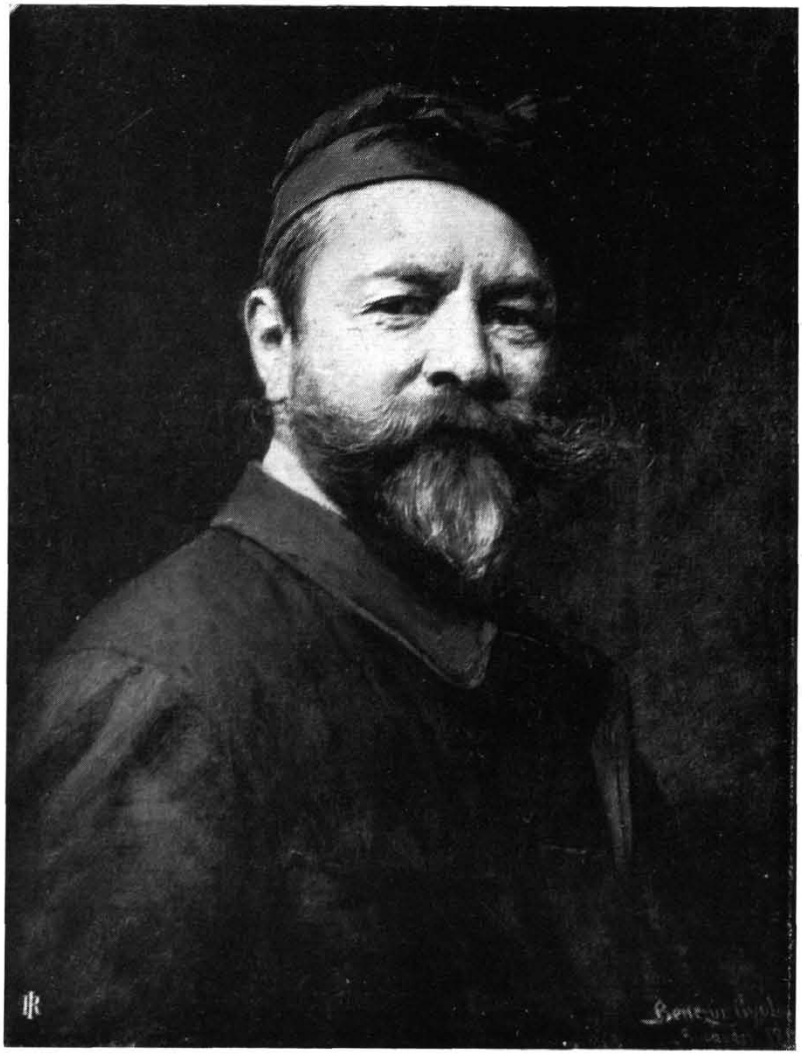
96. I. Ferenc József, 1904 körül

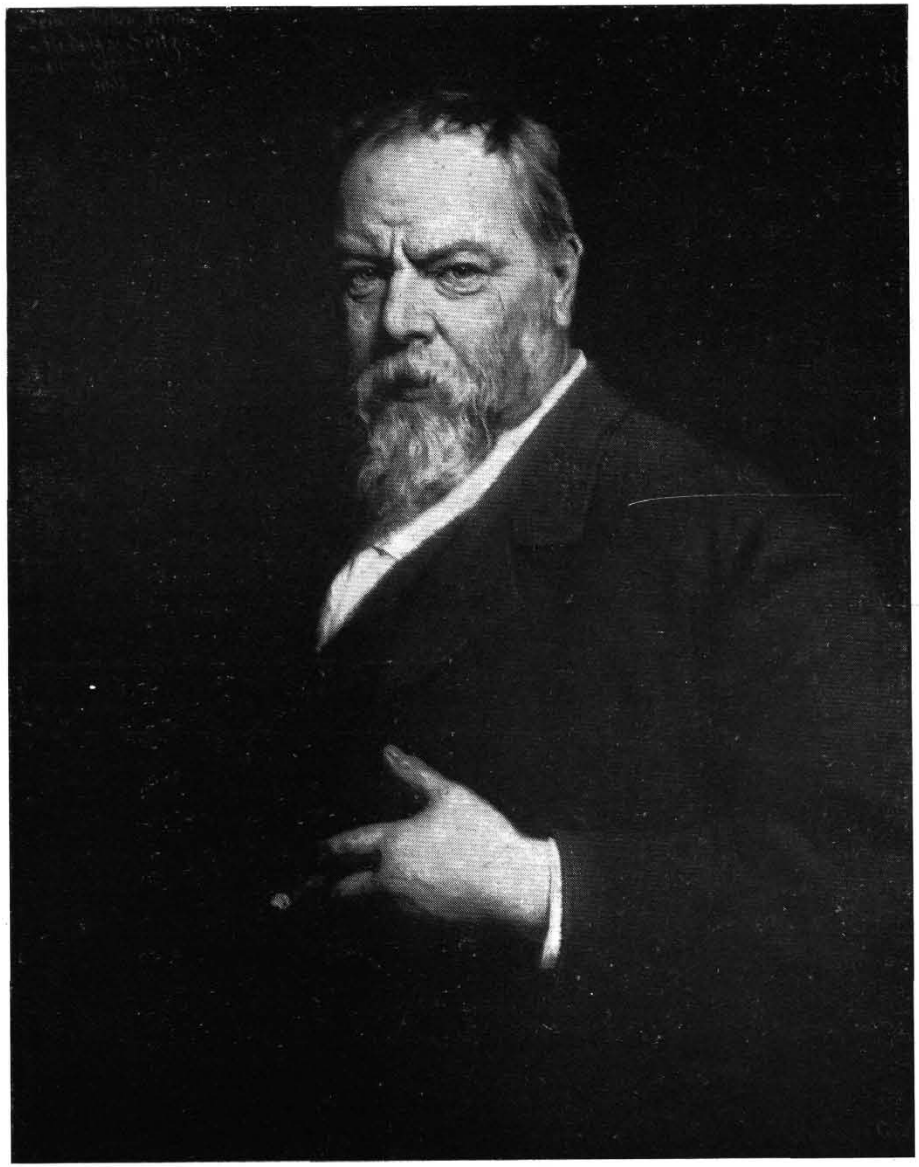
97. Ferdinánd bolgár cár, 1894-ből

98. Vay arcképe, 1900-as évek

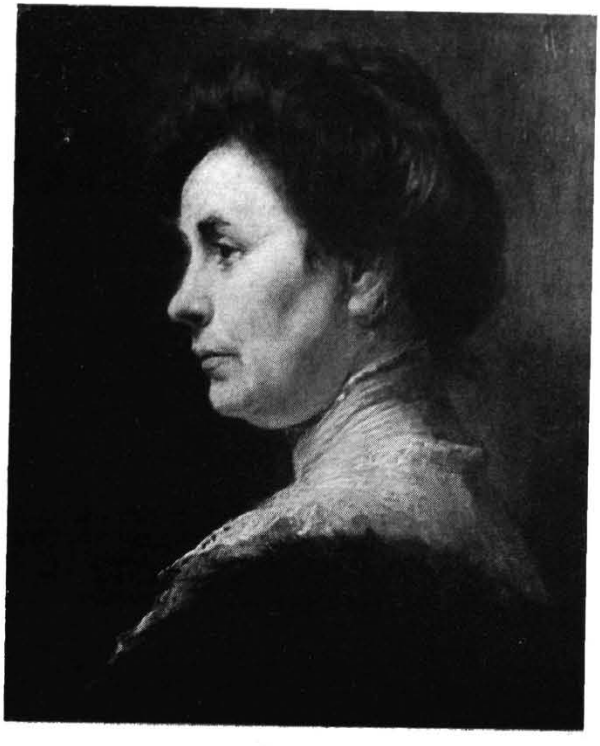
100. Uffizi-i önarckép, 1892

99. Rudolf Seitz, 1902

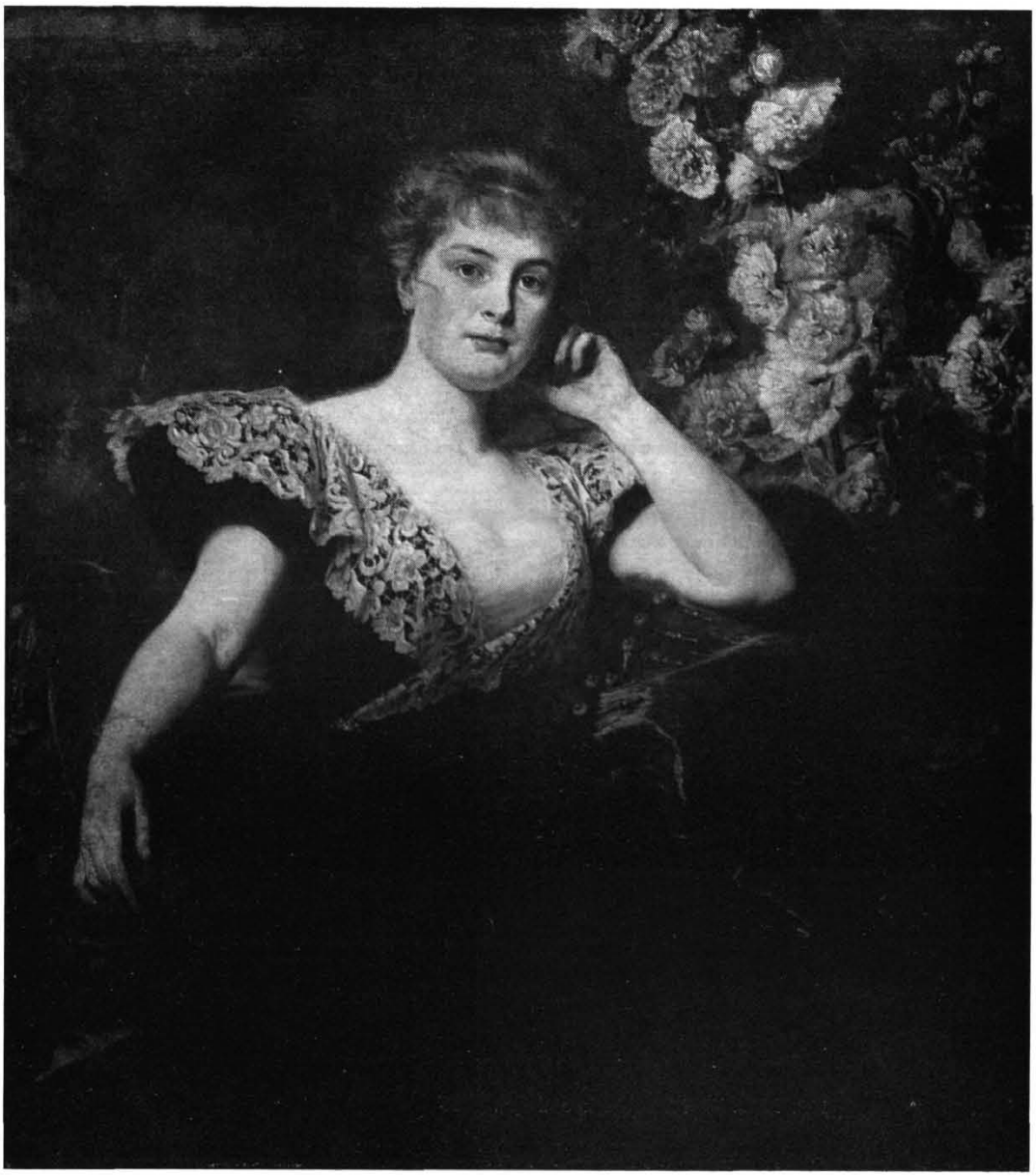
101. Önarckép

103. Második felesége arcképe, 1890-es évek

102. Második feleségének arcképe, 1893

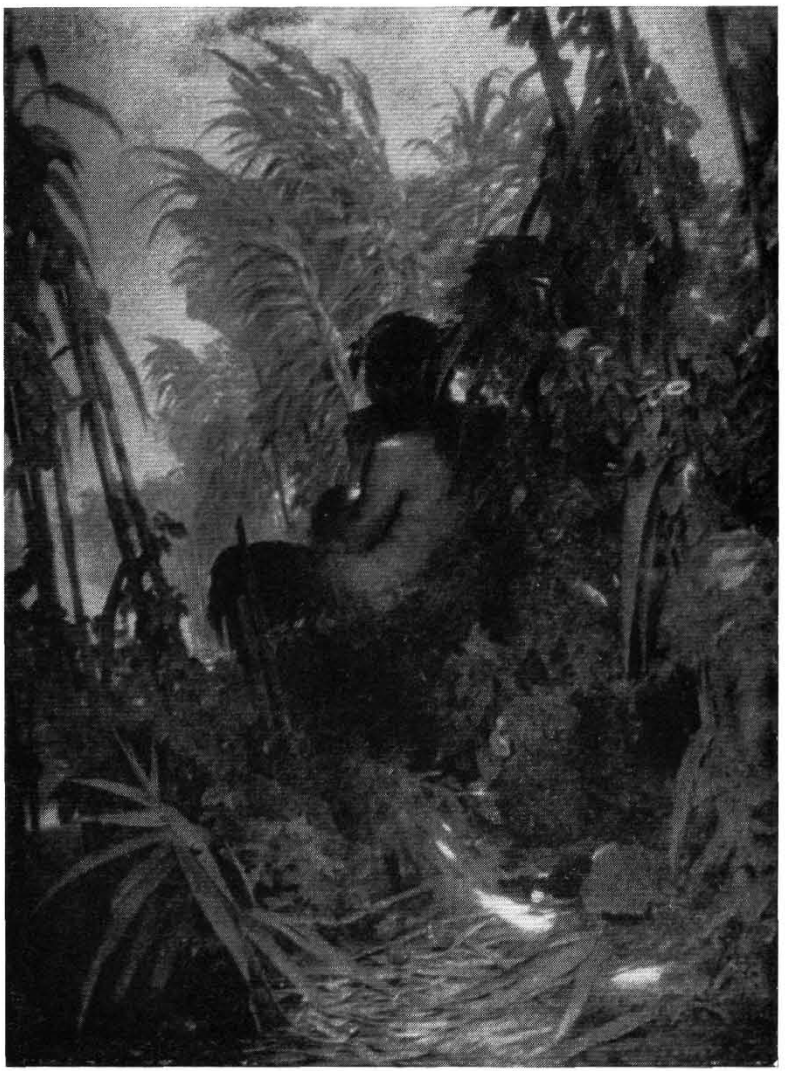
104. Károlyi Lászlóné arcképe, 1898

106. Kedvenceim, 1901

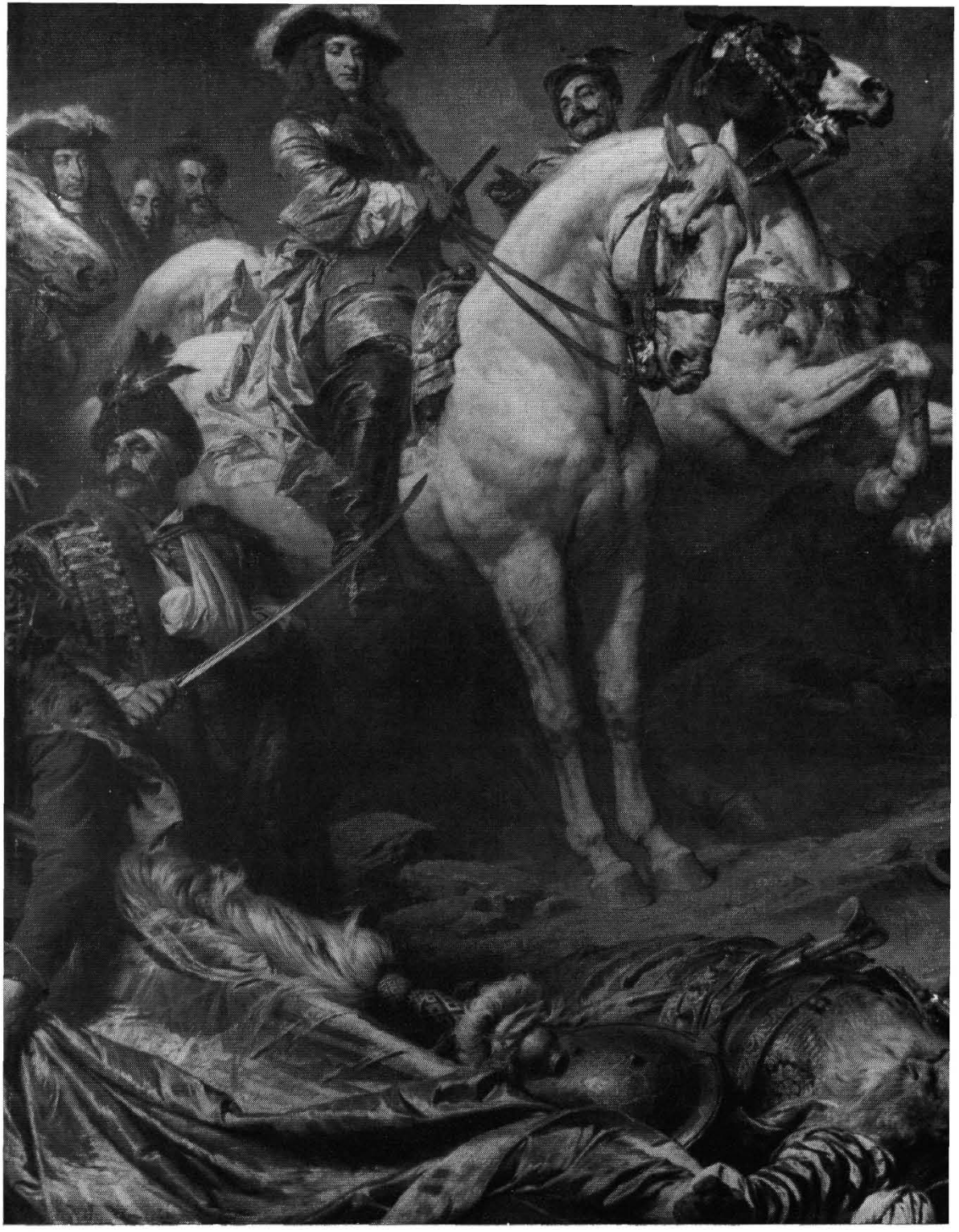
105. Dundi, 1907 körül

107. A. Böcklin: Pán a nádasban

108. Budavár visszavétele a törököktől, 1686-ban. 1896

109. Budavár visszavétele a töröktől (részlet)

110. Budavár visszavétele a törököktől (részlet)

110/a Budavár visszavétele a törököktől (részlet)

111. Budavár visszavétele, tusvázlat

117. Elesett ló

112. J. Matejko: Szobiesky János Bécs alatt

114. Trombitás

115. Fellépő katona

118. Lófejek

113. Három török fogoly

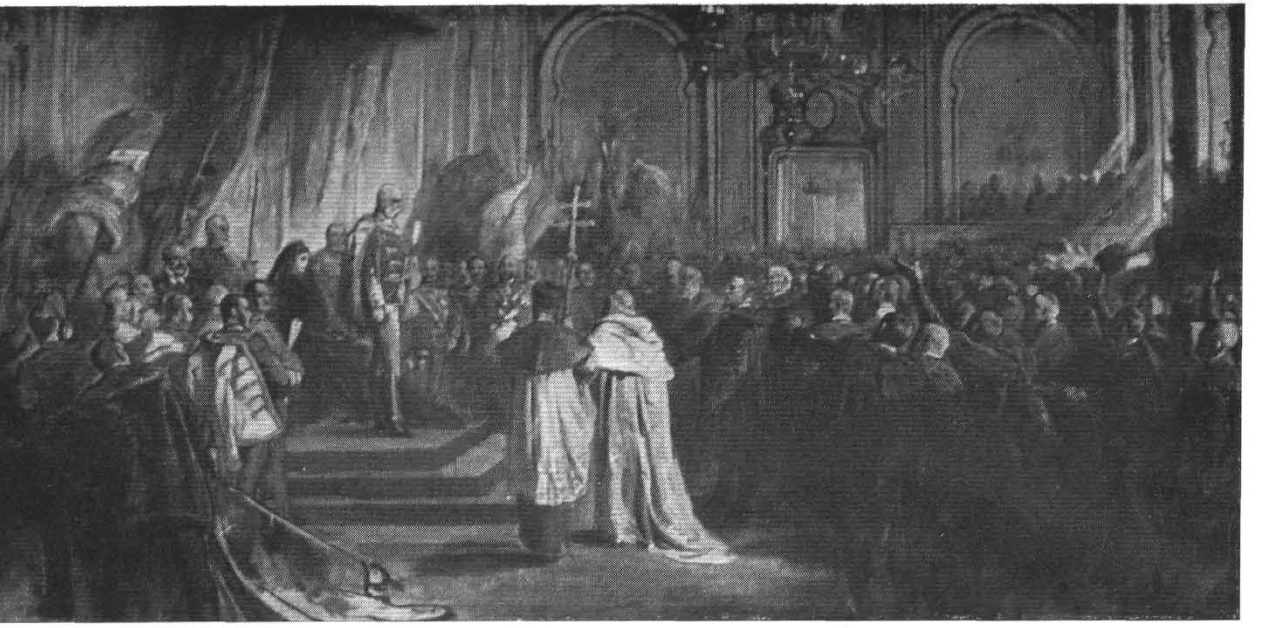
116. Halott katona

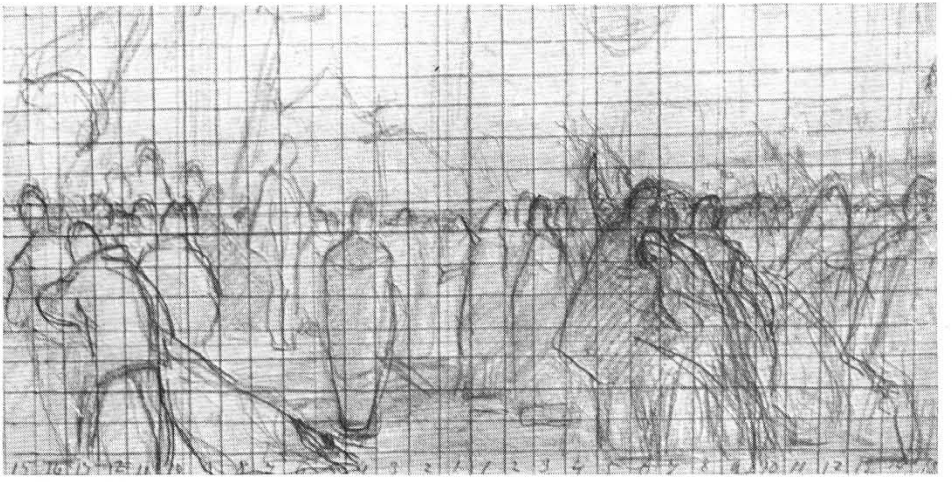
119. Lótanulmány

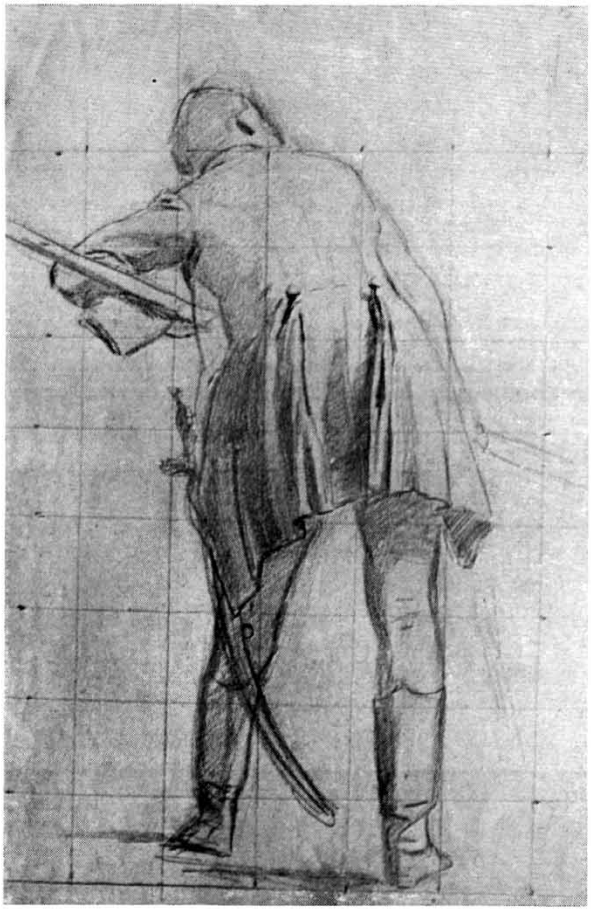
120. Tanulmány

121. A Millenniumi hódolat. Vázlat, 1900-as évek

123. A kompozíció rajzvázlata

122. Háttal álló férfialak

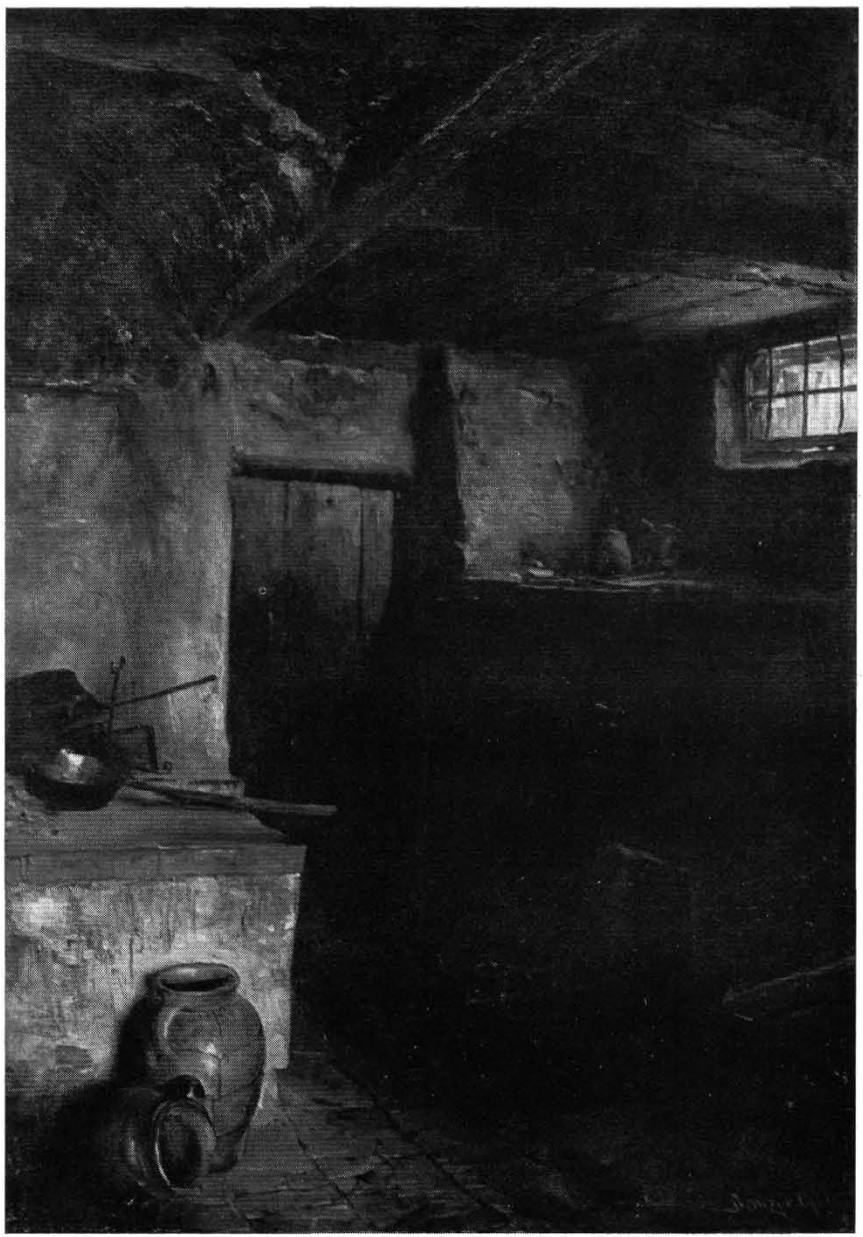
124. Mályvák között, 1897

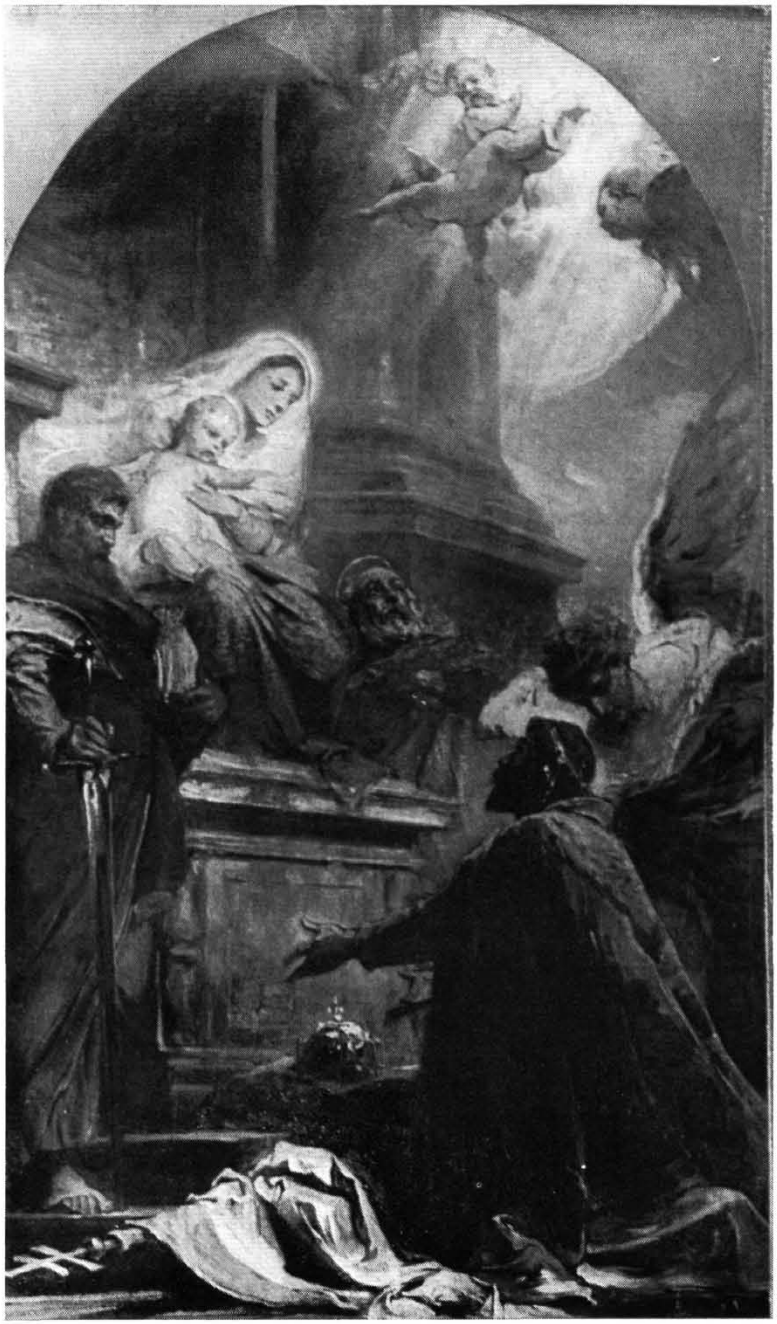
125. Vénusz galambjai, 1902

126. Puttók gyümölcskosárral

127. Parasztkonyha, 1890-es évek

129. Szent István felajánlja a koronát Máriának, 1900-as évek

128. A Szent István Bazilika
mozaikkartonjához vázlat, 1895 után

130. Szent István felajánlja
a koronát,
1900-as évek

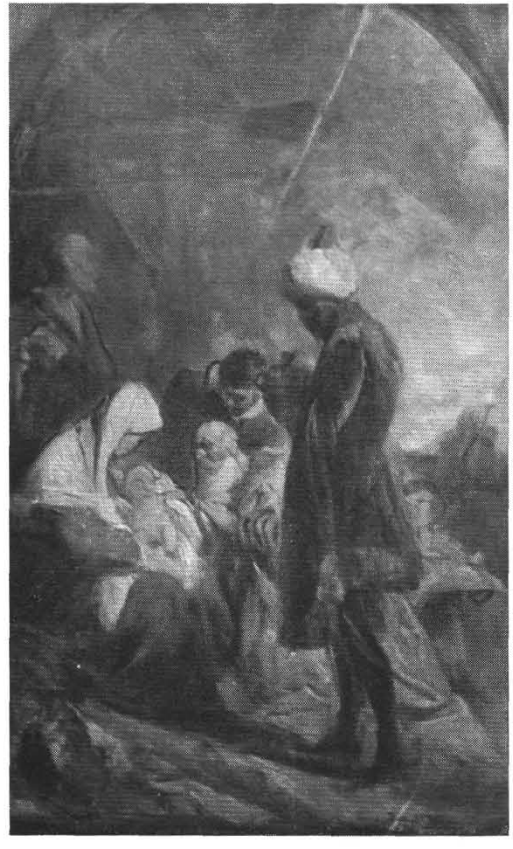
131. Mária alakja az előbbi kompozícióhoz

132. Szent István alakja

136. Ipolyi Arnold, 1892

133. Három királyok imádása, 1910 körül, vázlat

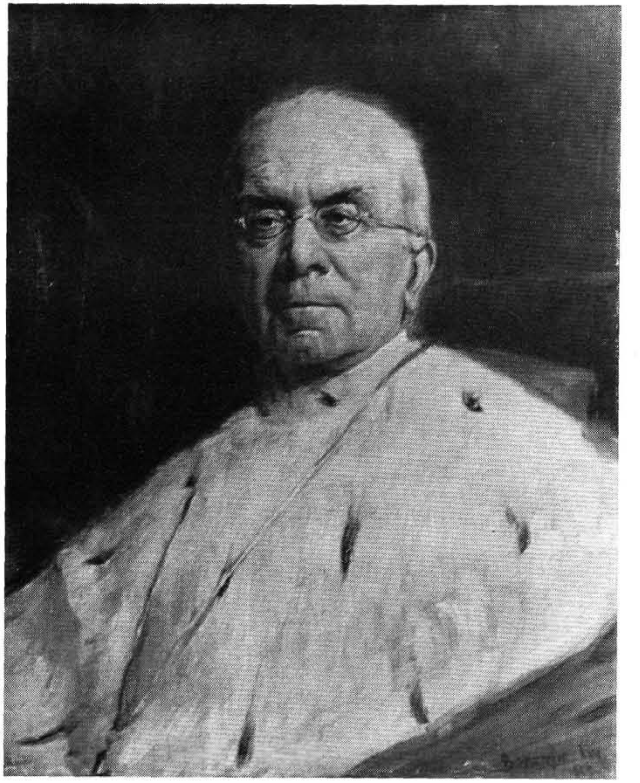

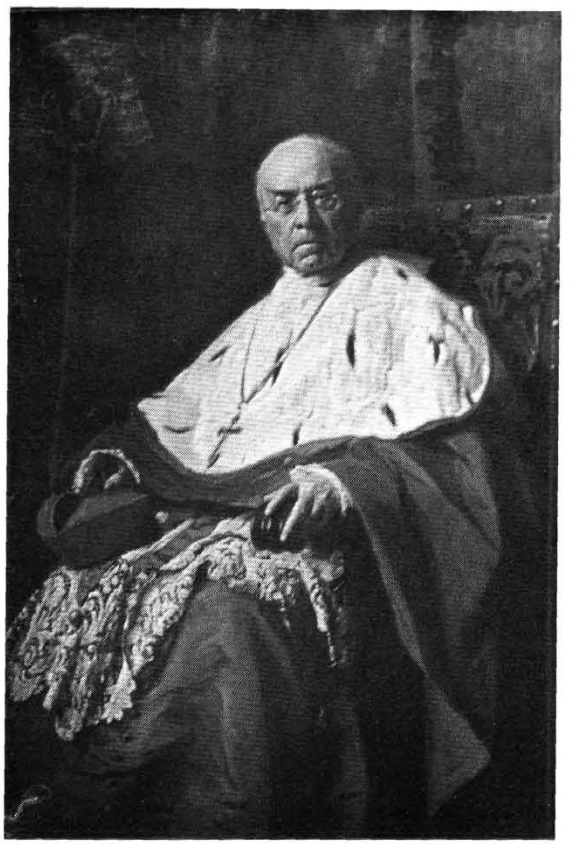
138. Károlyi Gyuláné, 1884

137. Károlyi Gyula arcképe, 1884

134. Samassa József egri érsek mellképe, 1906

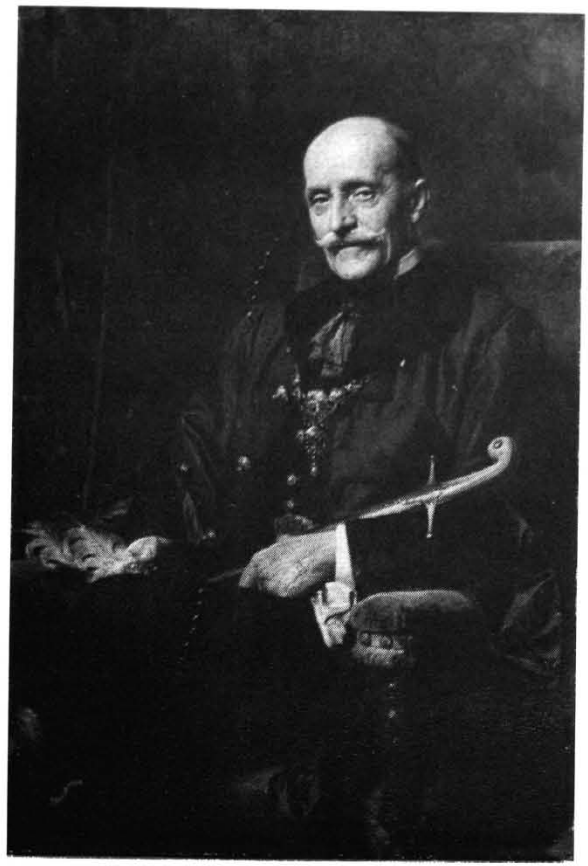

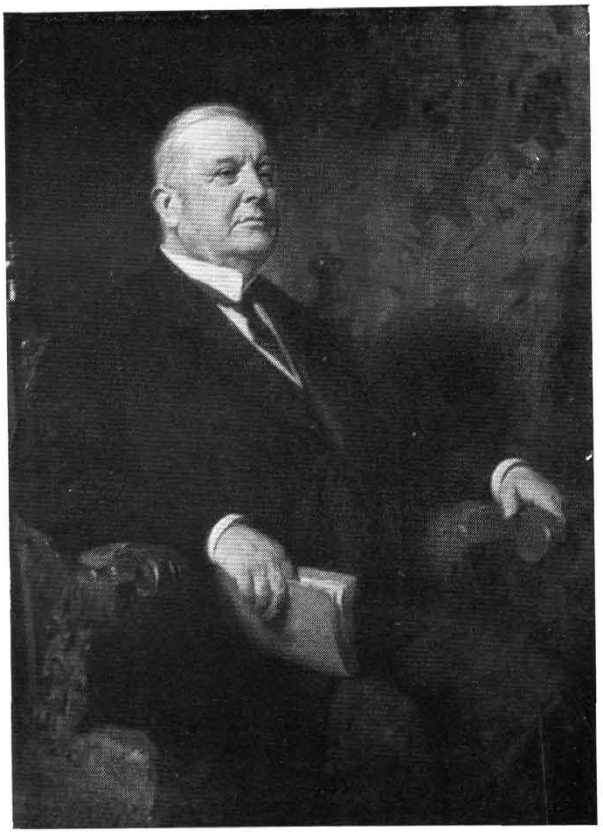
135. Samassa József egri érsek egész alakos képe

139. Nádasdy Ferencné Zichy Ilona

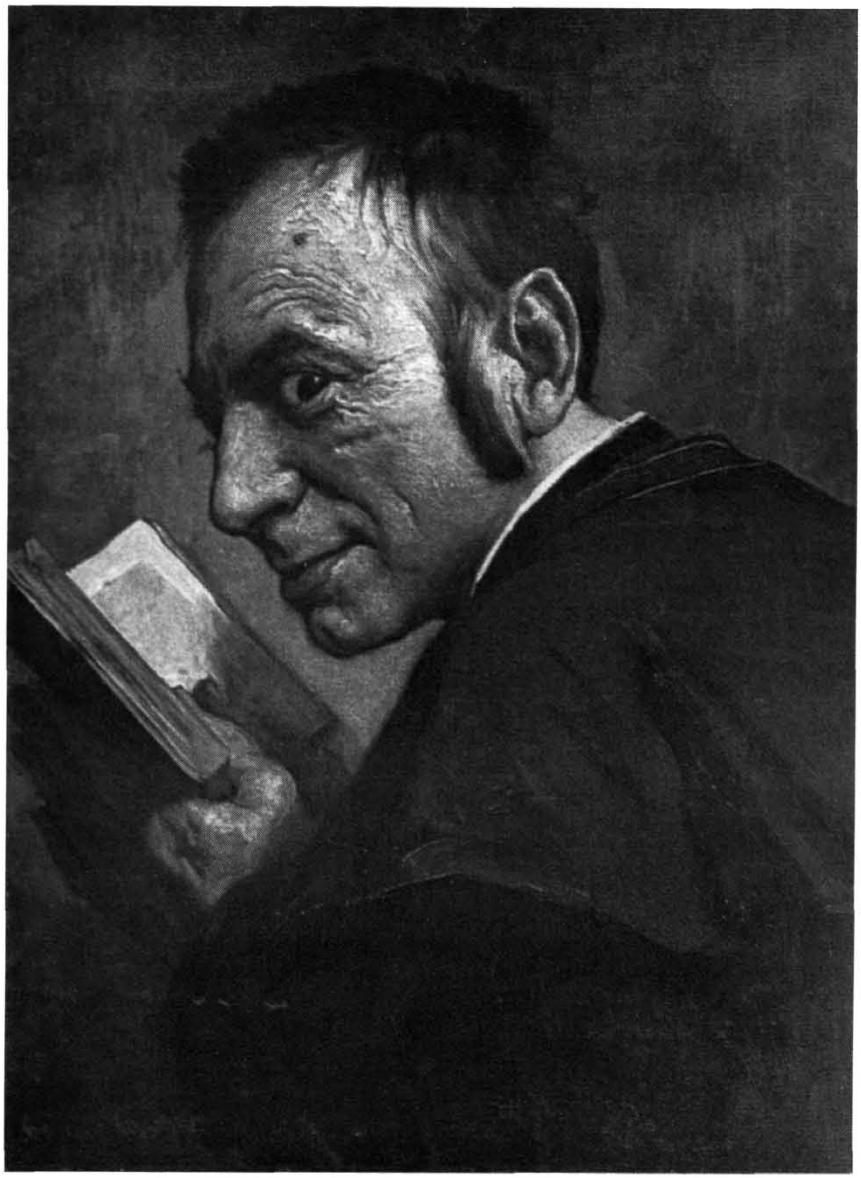
140. Desewffy Aurél arcképe, 1910

141. Wekerle Sándor, 1911

142. Jellinek Mórné, 1905

143. Hock János, 1900 körül

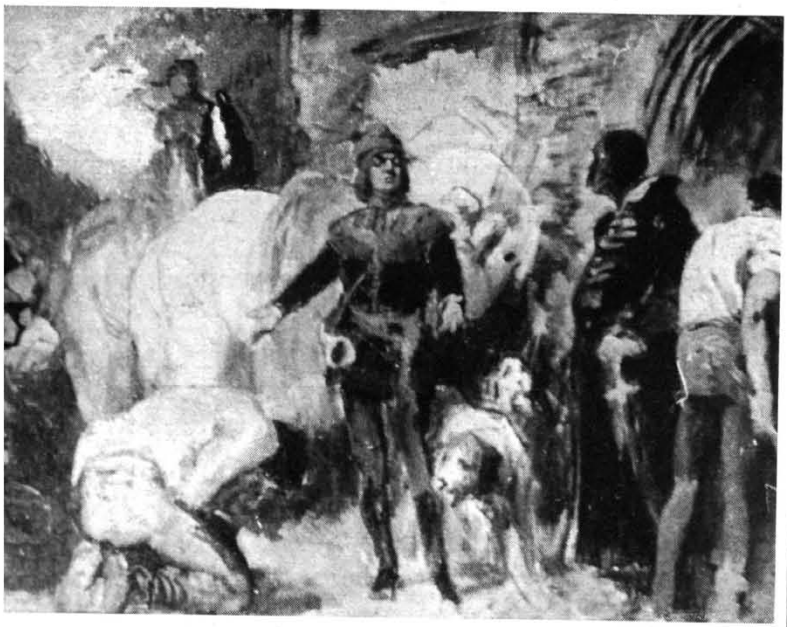
144. Mátyás fogadja a pápa követeit, vázlat, 1902 után

146. Mátyás művészei körében, vázlat, 1902 után

147. Mátyás tudósai körében

148. Mátyás az igazságos, vázlat

149. Mátyás és Beatrix esküvője, vázlat

145. Mátyás és Holubár, vázlat, 1902 után.

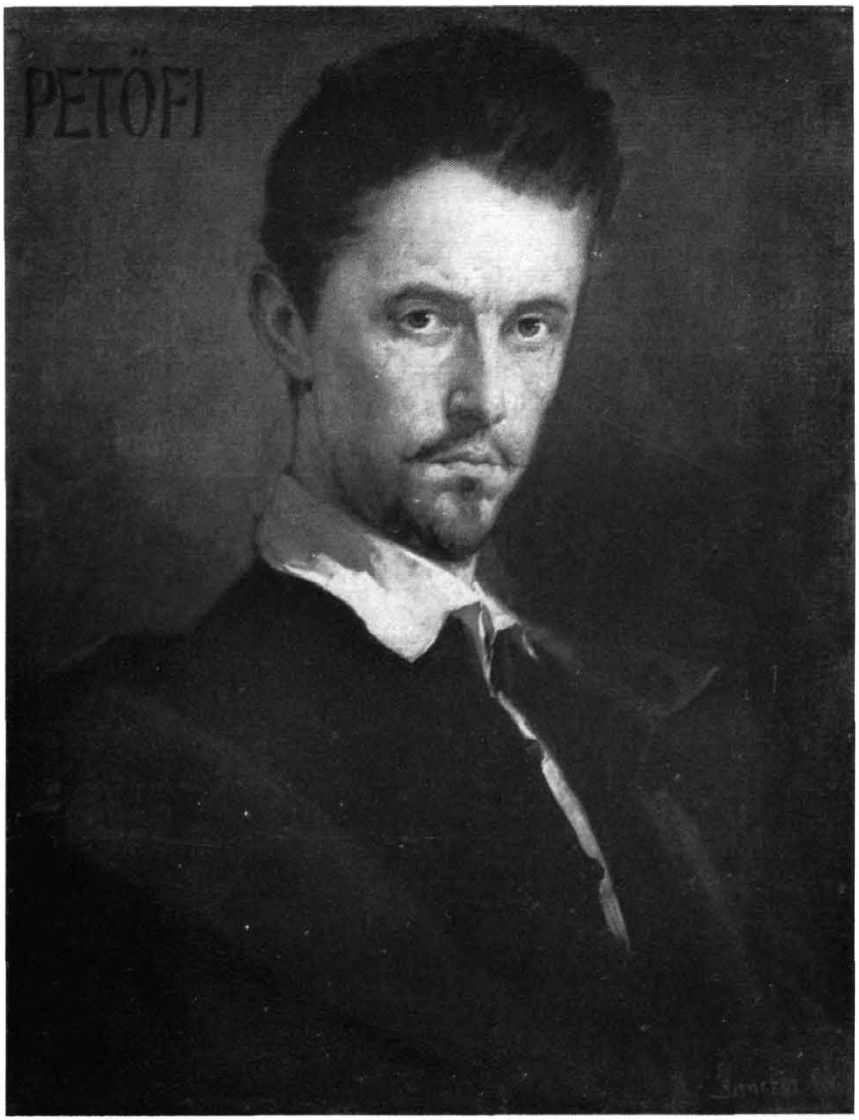
151. A diadalmas Mátyás, vázlat

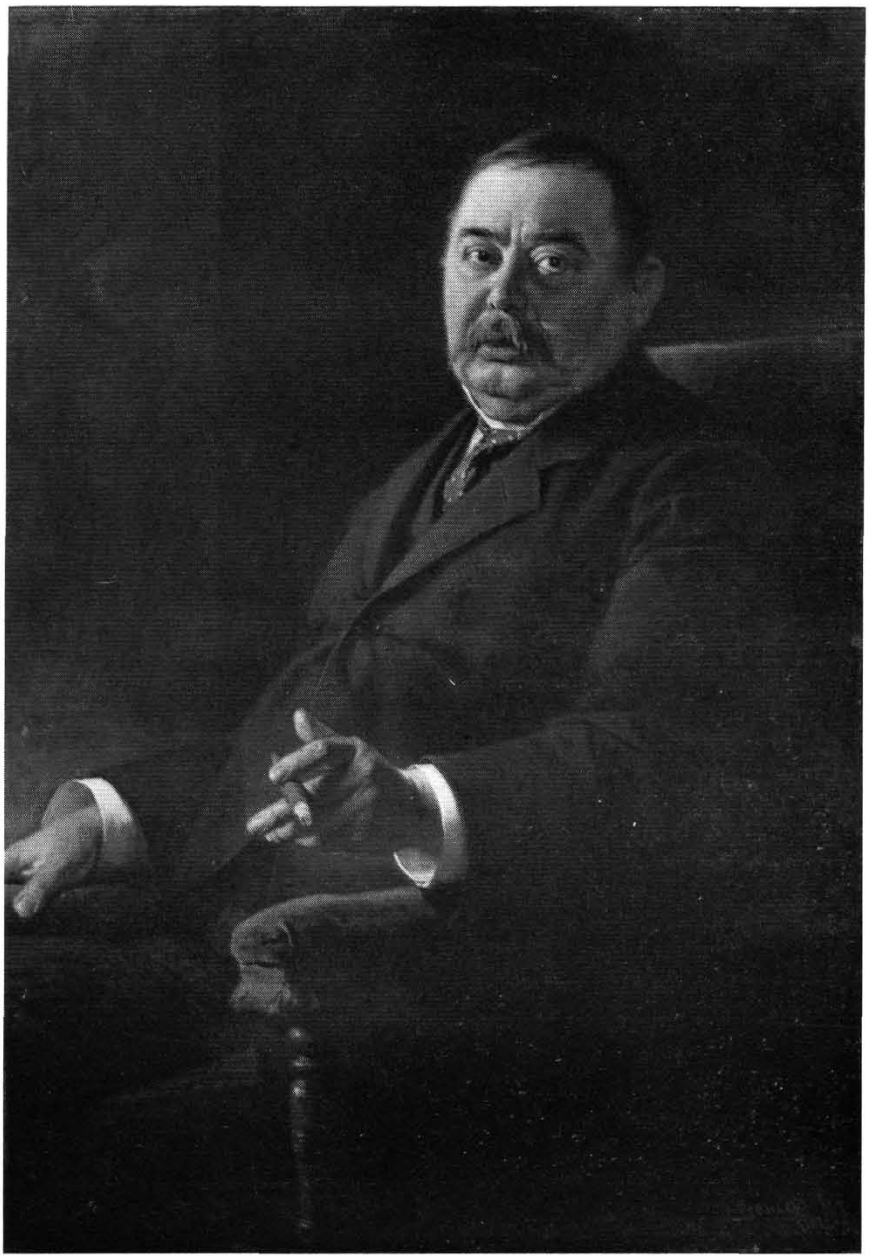
150. Mátyás királlyá választása a Duna jegén, vázlat

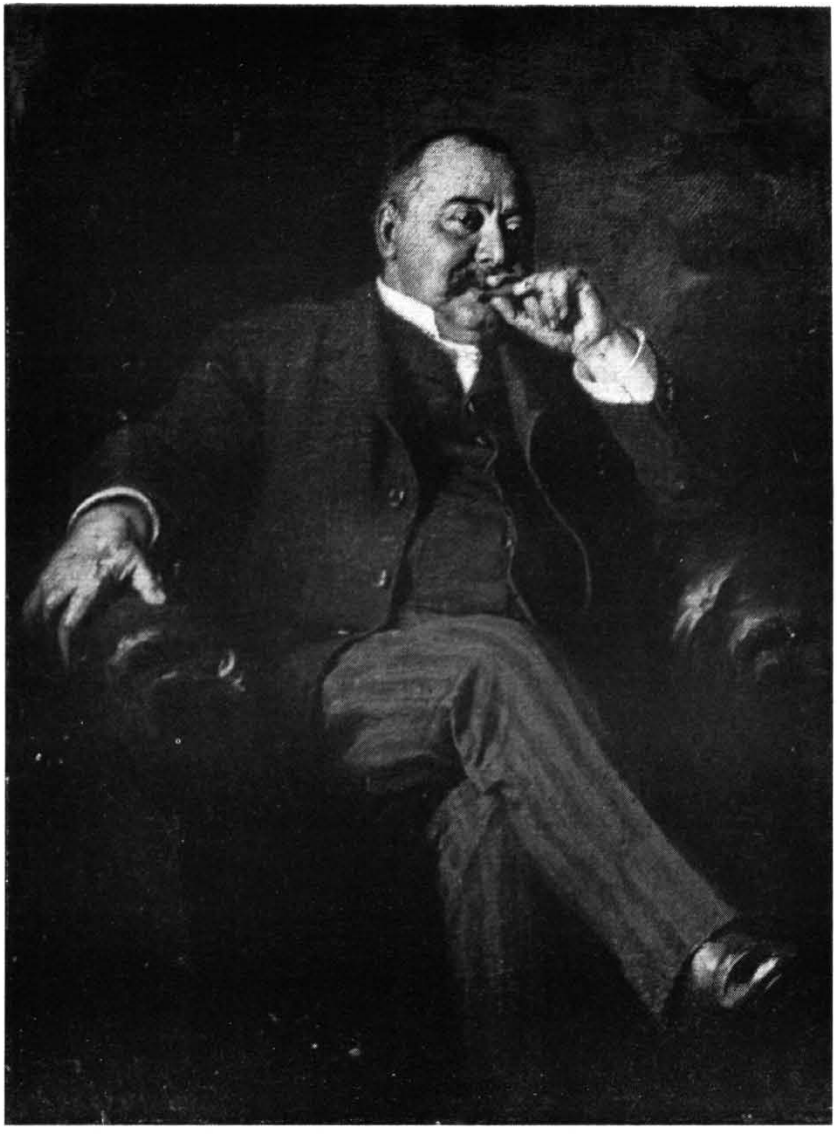
152. A millenniumi hódolat

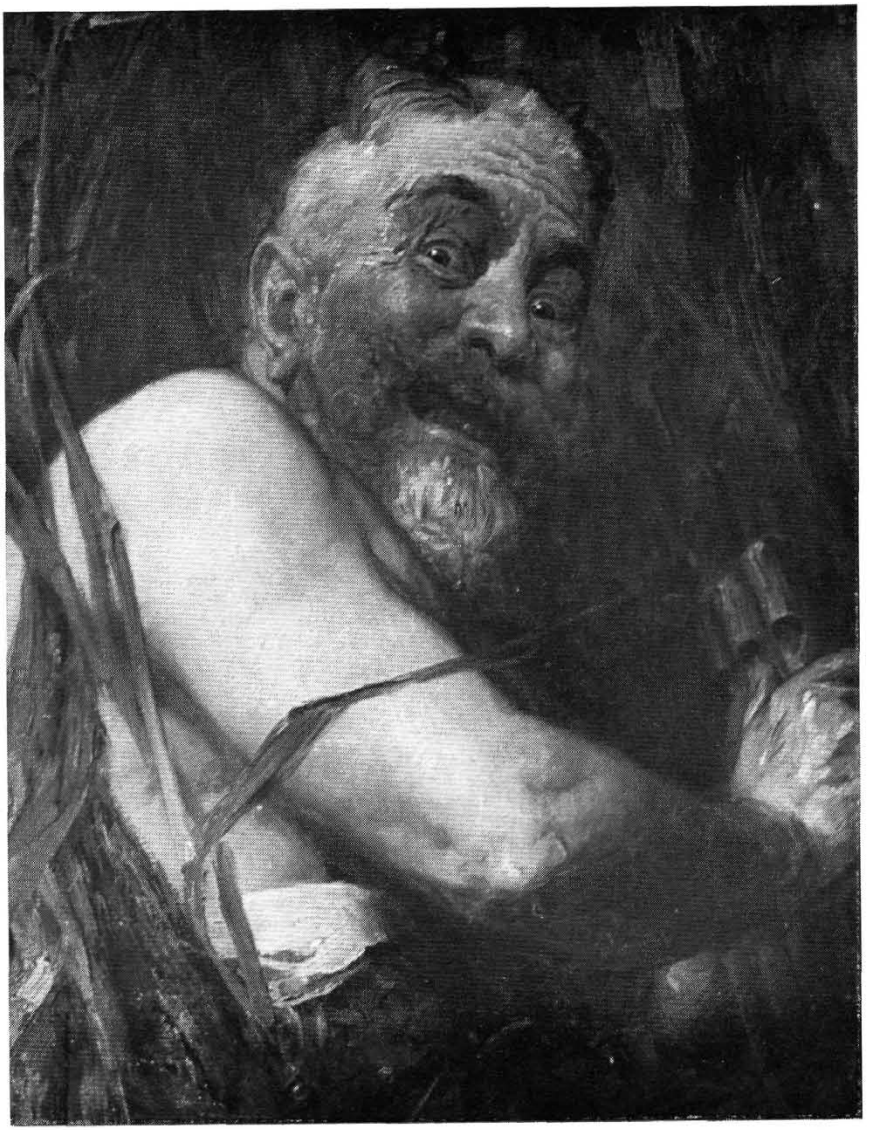
153. Petőfi Sándor arcképe, 1909

154. Mikszáth Kálmán arcképe, 1910

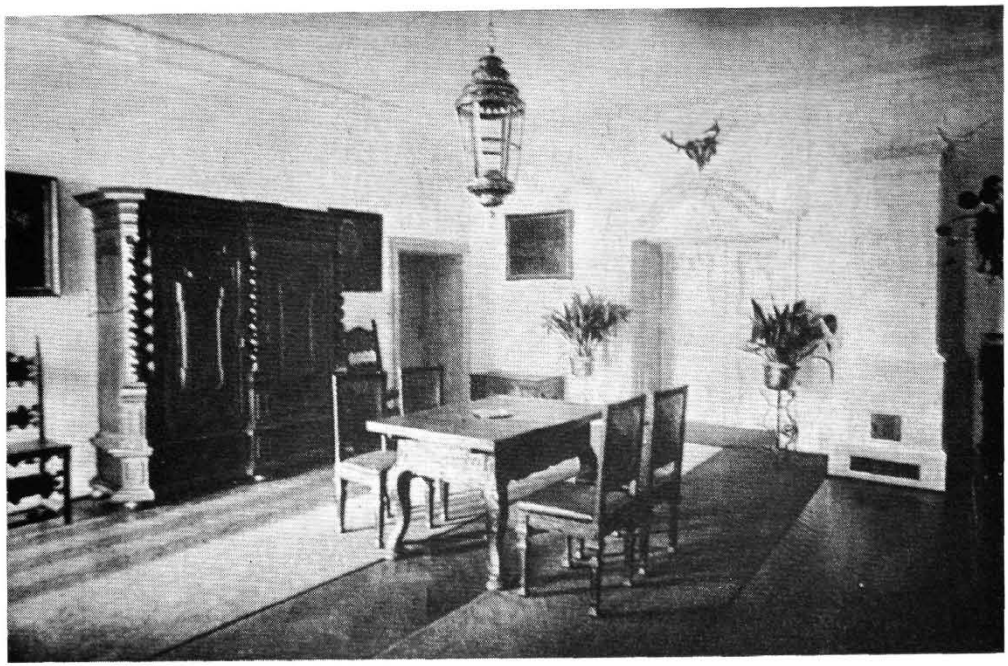
155. Mikszáth Kálmán arcképe, változat

159. Pán a nádasban, 1910

158. A művész festi „Mátyás fogadja a pápa követeit", vázlat

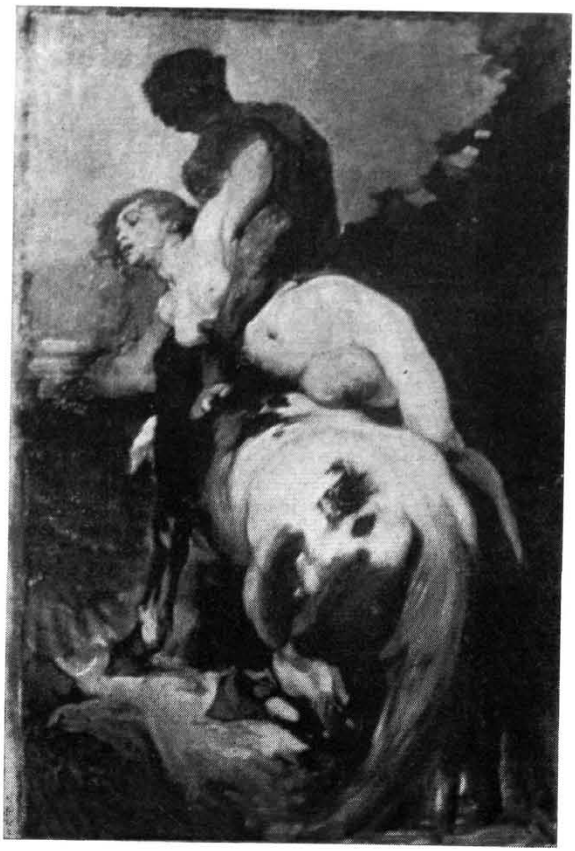
157. A művész dolányi kastélyának egyik szobája

156. A művész dolányi kastélya előtt kocsijában

161. Nőrabló kentaur, 1900-as évek

162. Nőrabló kentaur, vázlat

160. Díszmagyaros önarckép, 1914

163. Idill, 1919

164. Ádám és Éva, 1907

165. Ámor Mars sisakjával, 1893

166. Ámor pávával, 1893

168. Páni félelem, 1913

169. Hullámok játéka, 1903

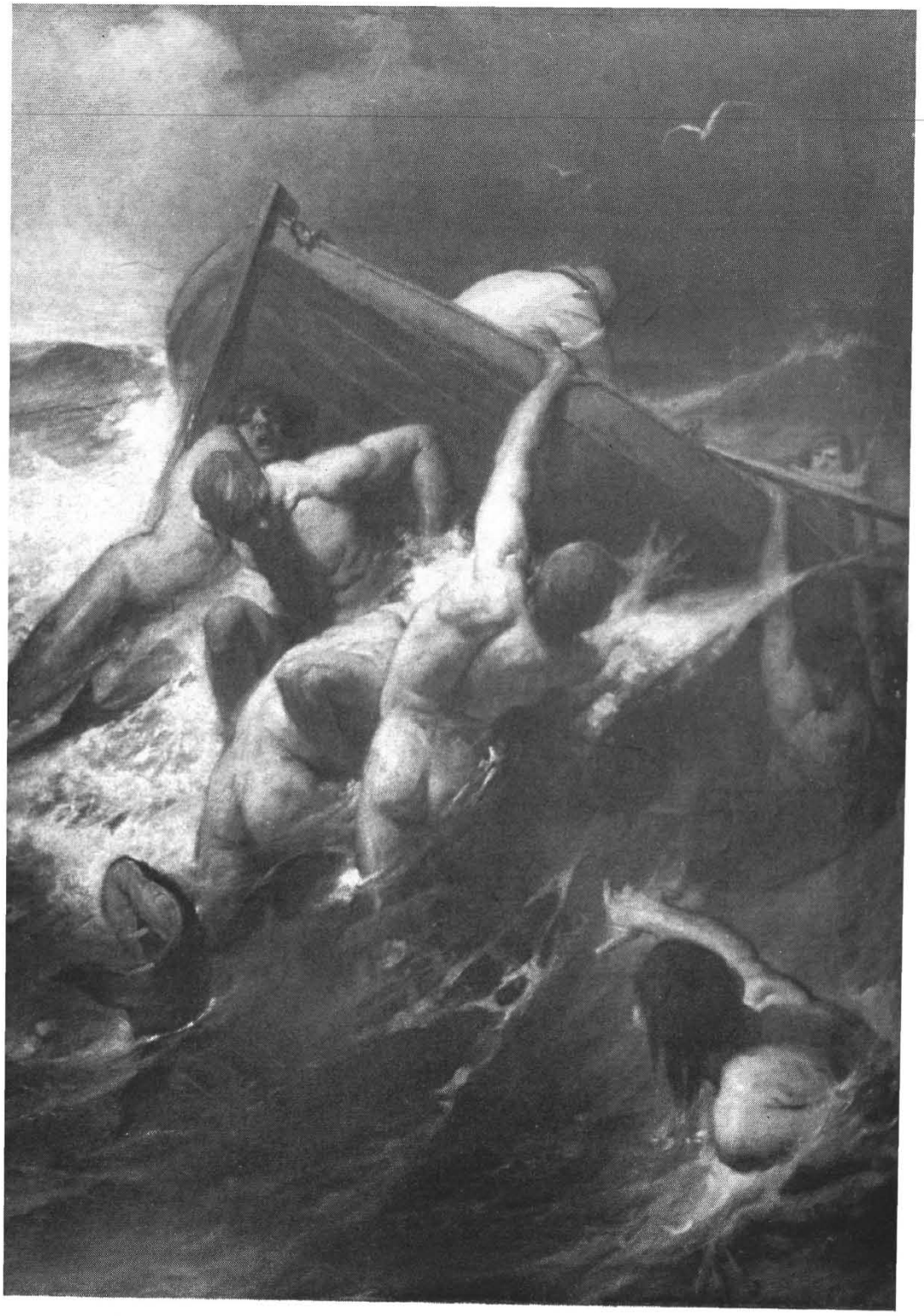
167. Scherzo, 1882

171. Ember küzdj . . ., rajz

172. Nyulas Madonna, 1910

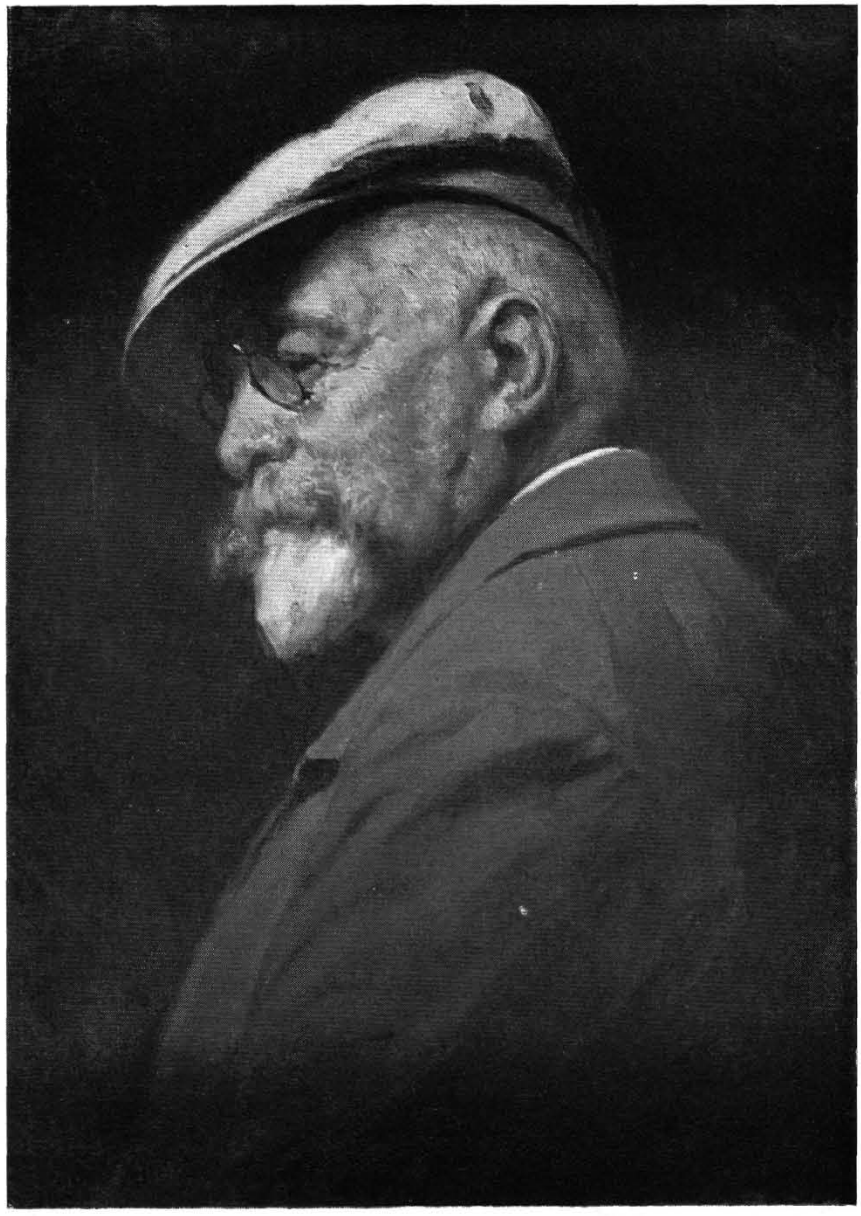
170. Ember küzdj . . . 1915

174. Kleopatra, 1911

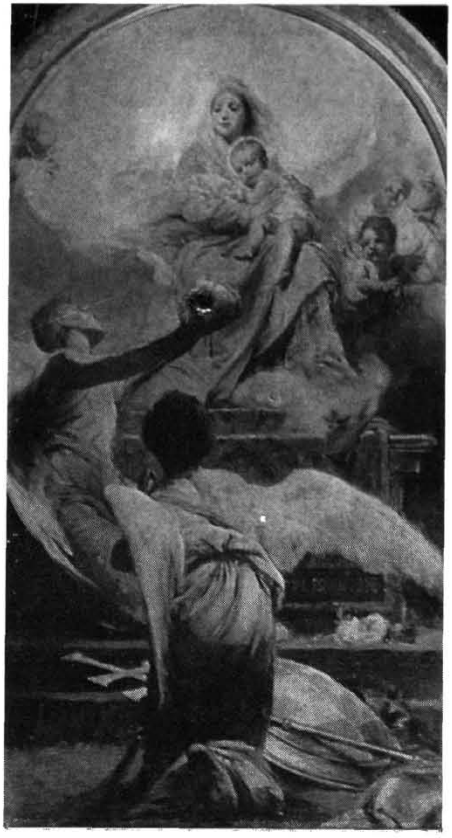
175. Szerelem bolondja, 1913

178. Fehérsapkás önarckép, 1917

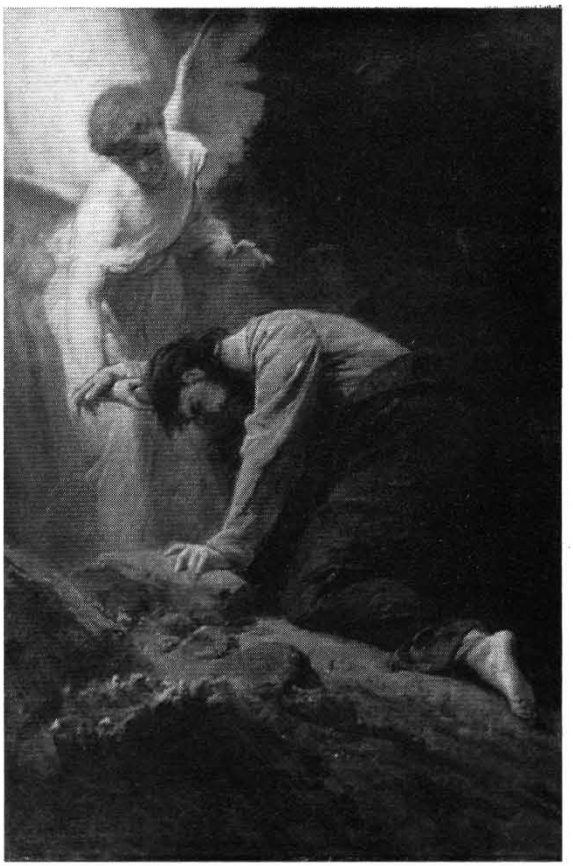

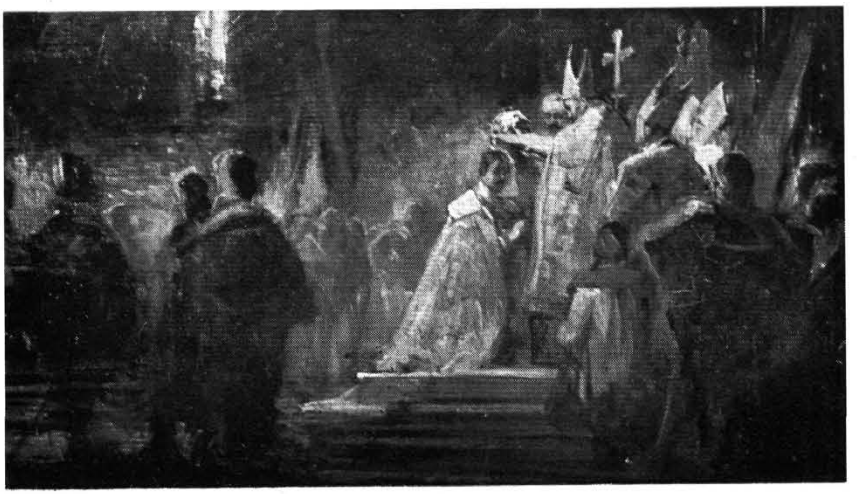
173. Noli me tangere, 1910-es évek

176. Patrona Hungariae, 1920

177. Krisztus
az olajfák hegyén, 1919

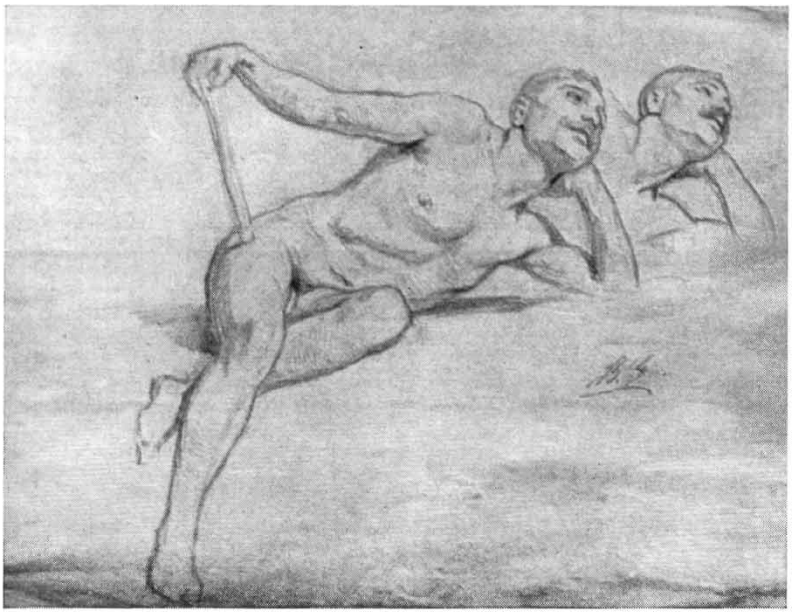

179. IV. Károly koronázása, vázlat, 1917

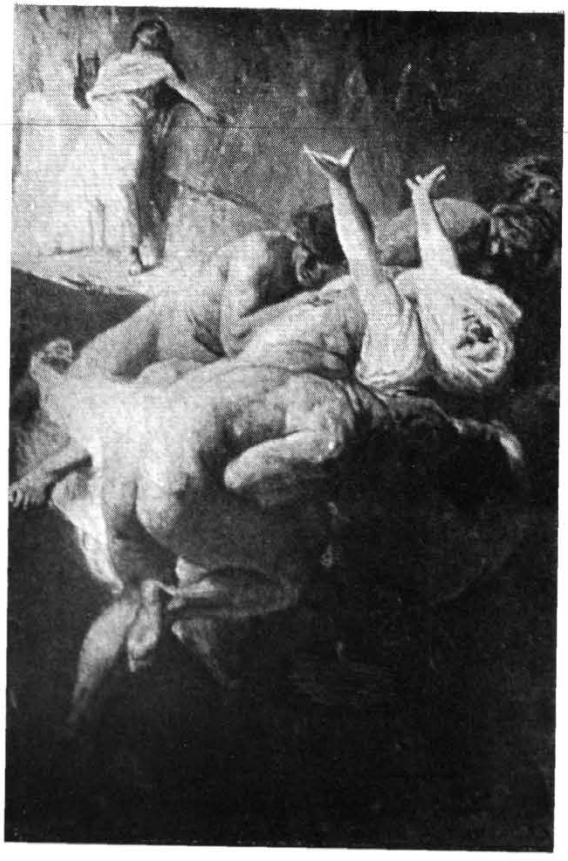
180. Mátyás fogadja a pápa követeit, 1915

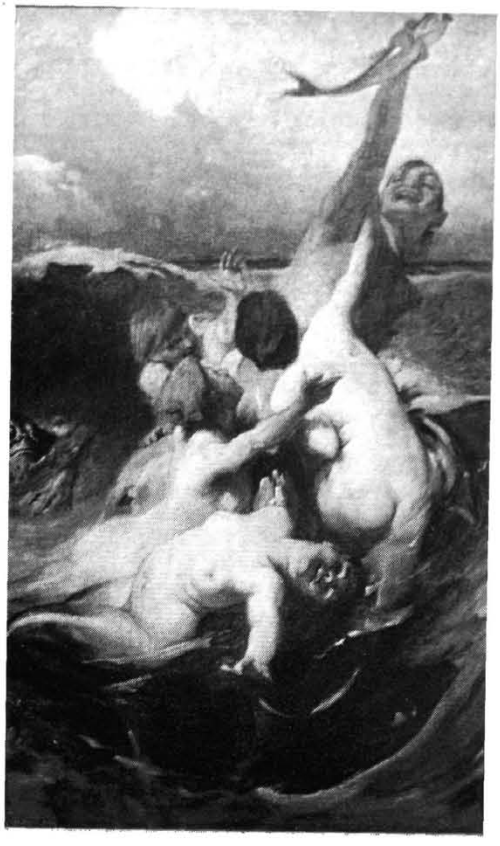
181. Udvari bolond alakja, rajztanulmány az előbbi képhez

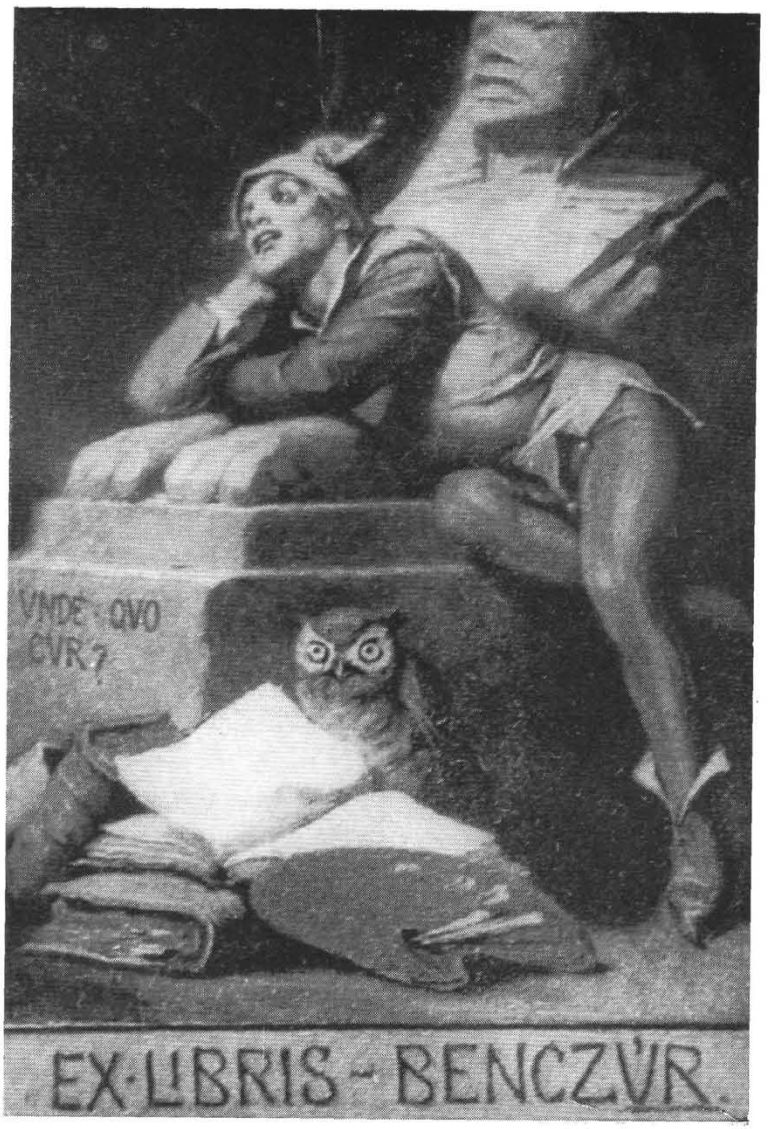
183. A diadalmas Mátyás, 1919

184. Orfeusz

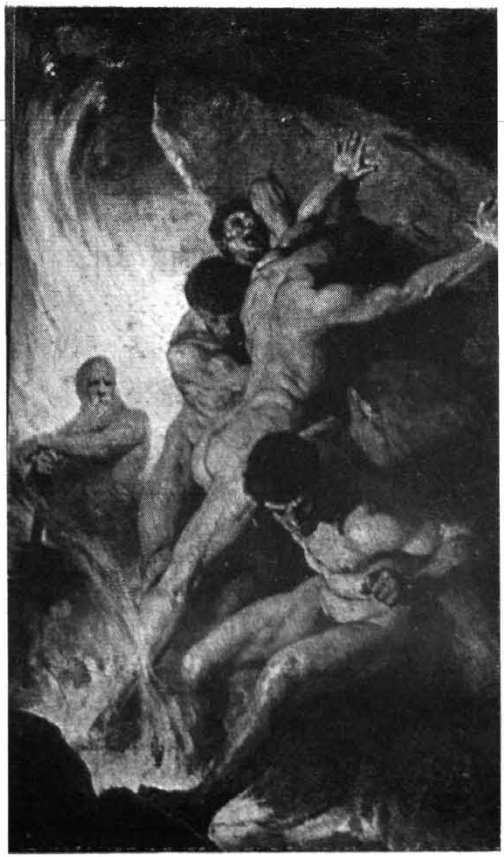

185. Triton és nereidák, 1907

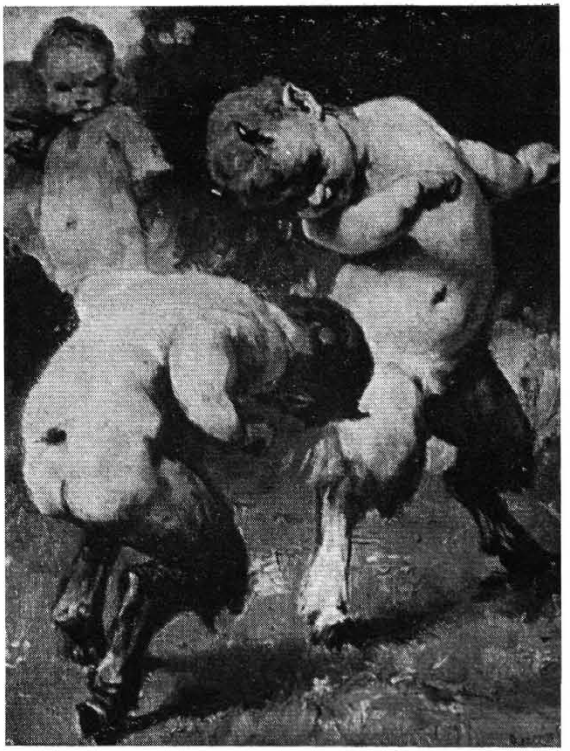
182. Ex libris, 1913

187. Vulkán műhelyében, 1909

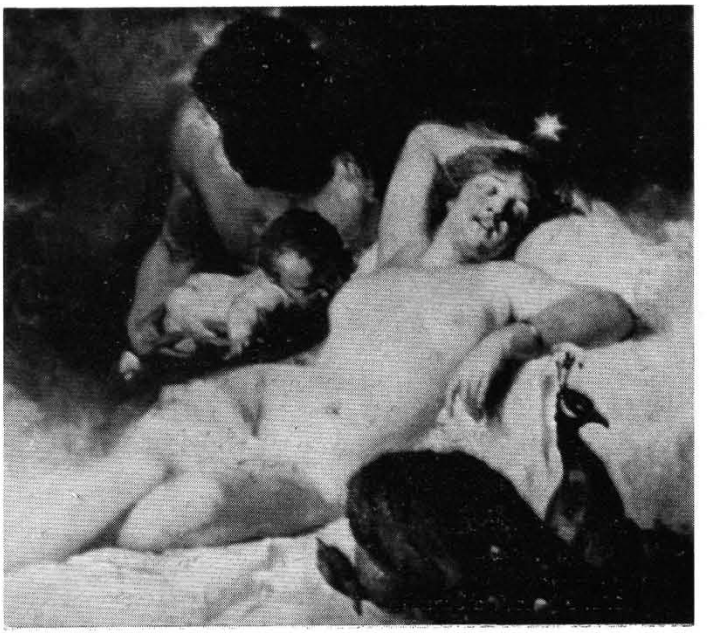

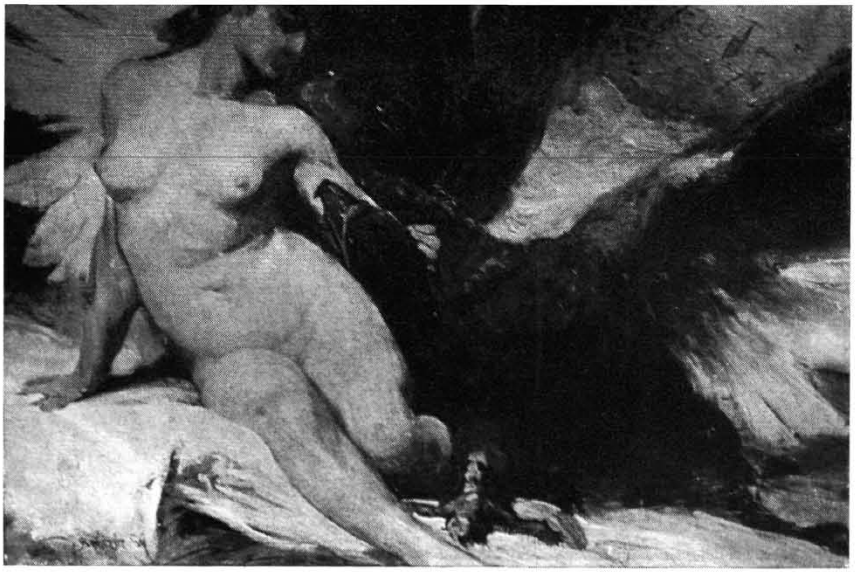
186. Salome, 1918

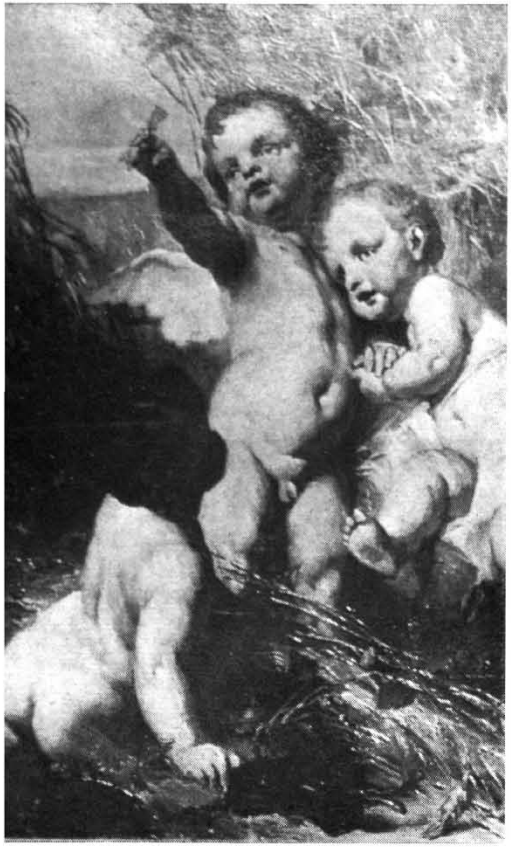
189. Két kis kentaur, 1910-es évek

188. Tejút, 1910-es évek

190. Emese és a sas, 1910-es évek

191. Pipacsok a búzában, 1894

192. Puttó, rajz

